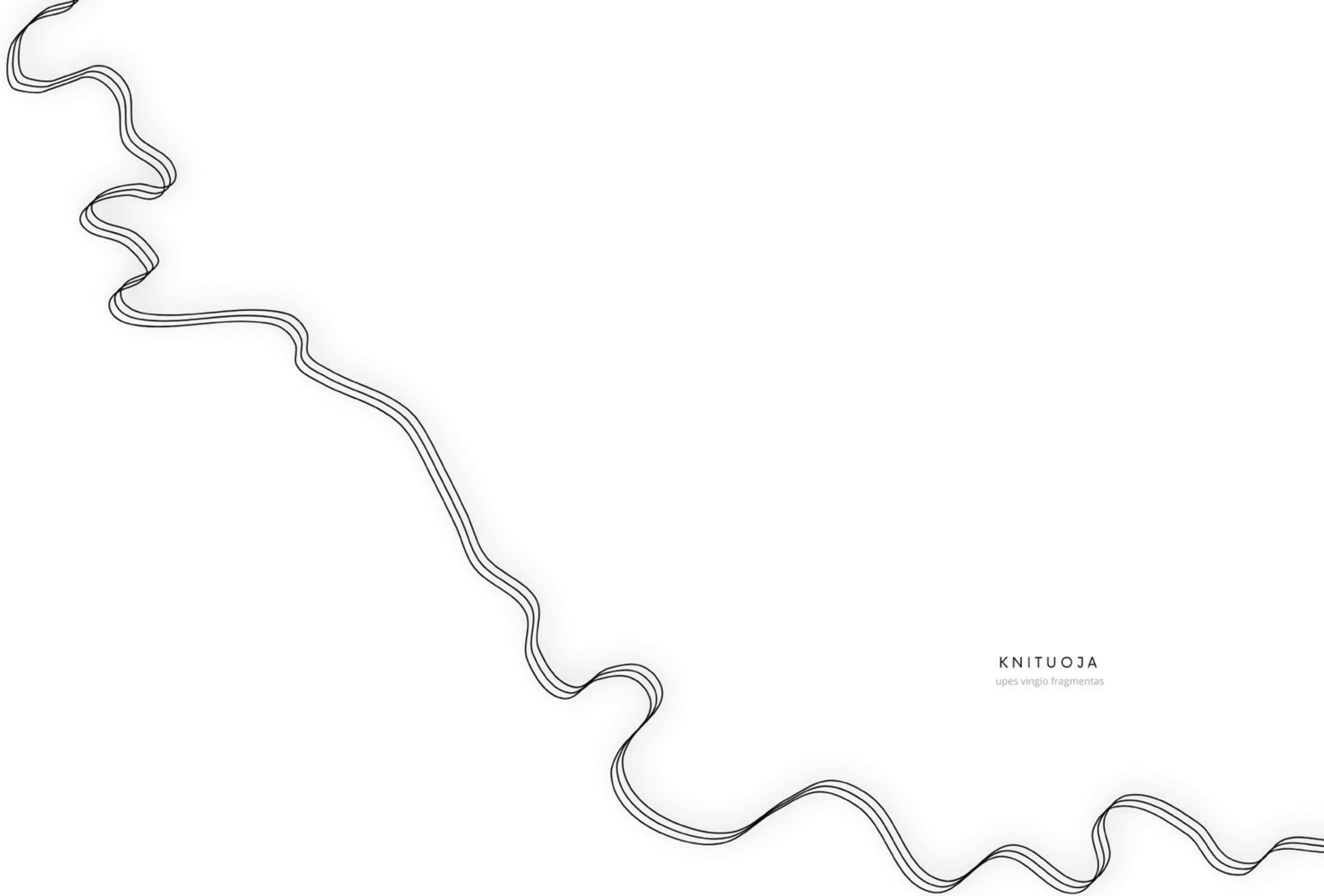

SIETUVOS

KELMĖS KRAŠTO KULTŪROS IR ISTORIJOS ŽURNALAS

2025 M. NR. 1(5)
ISSN 2783-6231

KNITUOJA
upės vingio fragmentas

2025 m. Nr. 1(5), leidžiamas vieną kartą per metus

VISUOMENINĖ REDAKCINĖ KOLEGIJA

Egidijus Ūksas (pirmininkas)
Nomeda Bandzienė
Danguolė Garnienė
Ona Jautakienė
Emilija Kvietkuvienė
Ginta Maziliauskienė
Sonata Venckienė
Danutė Žalpienė

TIRAŽAS

400 egz.

LEIDĖJAS

Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešoji biblioteka

Vytauto Didžiojo g. 73, 86136 Kelmė, tel. +370 427 61 034, e. p. direkcija@kelmeszemaitevb.lt

SPAUSTUVĖ

UAB „Printėja“

Gedimino g. 16-1, 56128 Kaišiadorys

Žurnalo leidybą finansuoja
Kelmės rajono savivaldybė

Viršelyje – Svajos. Aušros Saponkienės nuotrauka.

Norinčius prisidėti prie leidinio ar turinčius pastebėjimų, pasiūlymų maloniai kviečiame kreiptis
e. p. inf@kelmeszemaitevb.lt.
Redakcijos nuomonė gali nesutapti su autorių nuomone.
Už straipsniuose esančią informaciją atsako jų autoriai.

TURINYS

ISTORIJOS VINGIUOSE

Sandra Sabaliauskienė, VšĮ „Tytuvėnų piligrimų centras“ TYTUVĖNŲ ŠVČ. MERGELĖS MARIJOS ANGELŲ KARALIENĖS BAŽNYČIOS IR BERNARDINŲ VIENUOLYNŲ ANSAMBLIO SUNYKUSIŲ ARCHITEKTŪROS OBJEKTŲ PAIEŠKA TAIKANT GEORADARO TYRIMĄ	8
Laurynas Giedrimas, Šiaulių „Aušros“ muziejus, Lietuvos istorijos institutas UŽVENČIO BAŽNYČIOS IR PARAPIJOS ISTORIJA	15
Virgilijus Lukošius PIRMOJO TYTUVĖNŲ VAISTININKO KAPAVIETĖ	21
Egidijus Ūksas, Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešoji biblioteka TIKINČIŲJŲ EISENOMS IŠ TYTUVĖNŲ Į ŠILUVĄ – 50 METŲ	25
Christa P. Whitney, Jidiš knygų centras (JAV) Laurynas Giedrimas, Šiaulių „Aušros“ muziejus, Lietuvos istorijos institutas EKSPEDICIJA Į UŽVENČIO ŽYDŲ KAPINES	32

KULTŪROS DUBURYJE

Dr. Živilė Nedzinskaitė, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas LĖMĖ LIKIMAS POETU MAN BŪTI: M. K. SARBIEVIJAUS GYVENIMAS IR KŪRYBA	40
Dr. Dalia Čiočytė, Vilniaus universitetas ŽEMAITĖS REALIZMO POBŪDIS	46
Nijolė Kepenienė MOTERS GALIA	50
Jonas Kiriliauskas, Šiaulių „Aušros“ muziejus LAURYNAS ROKAS IVINSKIS: KOKĮ JĮ (NE)PRISIMENAME	52
Dr. Indrė Žakevičienė, Vytauto Didžiojo universitetas ANTANO RIMYDŽIO VEDŲ VERSMĖS	60
Milda Balvočiūtė-Knyzelienė, Užvenčio kraštotyros muziejus ČIURLIONIŠKASIS „ŽEMAIČIŲ KAPINIŲ“ KRYŽIUS ATGIJO UŽVENTYJE	65
Danguolė Garnienė, Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešoji biblioteka VAIKYSTĖS DOVANOS – DAILININKĖS LINOS EITMANTYTĖS-VALUŽIENĖS KŪRYBOS PERLAS	68
Virginija Navikienė, Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešoji biblioteka DALIA GRIŠKEVIČIENĖ – 26-OSIOS REGINOS BIRŽINYTĖS LITERATŪRINĖS PREMIJOS LAUREATĖ ...	76
Dalia Griškevičienė EILĖRAŠČIAI IŠ KNYGOS „DEDIKACIJOS“	79

ĮVYKIŲ TĖKMĖJE	83
-----------------------------	----

Mielas skaitytojau,

jeigu atsivertėte jau penktąjį „Sietuvų“ numerį – Jūs laimingas žmogus. Esate liudininkas, kaip praėjo ketvirtis XXI amžiaus, kaip Jūsų akyse keitėsi pasaulis, Lietuva, mūsų kraštas per šiuos metus. Kažkada fantastiniuose romanuose, filmuose ir mokslininkų vizijose matyta ateitis žmonijai kažkuria dalimi tapo kasdienybe. Gyvename nuolatiniame pokyčių sraute, kas šiandien yra nauja – rytoj gali tapti beviltiškai sena. Kai nebespėjame visko sekti, norisi stabtelėti vien tam, kad pažiūrėtume, kaip plaukia debesis. Pasirodo, kad kamerų, mikrofonų ir ekranų pilnoje aplinkoje vis labiau pasiilgstame gyvo žodžio, paukščio trelės ar knygos raidės. Tikimės, kad „Sietuvos“ Jums dovanos skaitymo džiaugsmą.

Egidijus Ūksas,
žurnalo redakcinės kolegijos pirmininkas

Monikos Kmitaitės, Stefanijos Laurynavičienės, Ingos Matulienės, Sonatos Starkutienės nuotraukos

ISTORIJOŠ VINGIUOSE

TYTUVĖNŲ ŠVČ. MERGELĖS MARIJOS ANGELŲ KARALIENĖS BAŽNYČIOS IR BERNARDINŲ VIENUOLYNŲ ANSAMBLIO SUNYKUSIŲ ARCHITEKTŪROS OBJEKTŲ PAIEŠKA TAIKANT GEORADARO TYRIMĄ

Išvadas

2025 m. rugsėjo mėn. minimos Europos paveldo dienos „Architektūrinis paveldas: langas į praeitį, durys į ateitį“, o lapkričio mėn. Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčios konsekracijai – 390 metų. Tai inspiravo apžvelgti Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno ansamblio istorinę raidą ir vertę Lietuvos kontekste, aprašyti georadaro tyrimo taikymą Lietuvos archeologijoje bei jo panaudojimą Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčios ir bernardinų vienuolyno ansamblio teritorijoje.

Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno ansamblio istorinė raida ir vertė

Pirmieji pranciškoniai atkeliavo į Lietuvą dar karaliaus Mindaugo valdymo laikais. Po pranciškonų ordino reformos jie tapo pranciškonais konventualais. Tuo tarpu Mažesnieji broliai observantai, kaip ir Lenkijoje, pradėti vadinti bernardinai dėl vieno iš reformatorių – šv. Bernardino Sieniečio vardo. Bernardinai XV a. LDK įkūrė Vilniaus ir Kauno konventą ir Tykocino vienuoly-

Tytuvėnai. VšĮ „Tytuvėnų piligrimų centras“ archyvas, 2024.

na¹. LDK bernardinų vienuolynų skaičius žymiai išaugo XVII–XVIII a.

Iki šių dienų Lietuvoje išlikę aštuoni kompleksai, mėnantis pranciškonų observantų, t. y. bernardinų laikus: Vilniaus Šv. Pranciškaus ir Šv. Bernardino bažnyčia ir bernardinų vienuolyno kompleksas (įkurtas 1468 m.), Kauno Šv. Jurgio Kankinio bažnyčios ir bernardinų vienuolyno statinių kompleksas (1468 m.), Kretingos Viešpaties Apsireiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčios ir bernardinų vienuolyno statinių kompleksas (1602 m.), Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčios ir bernardinų vienuolyno ansamblis (1614 m.), Trakų Šv. Mikalojaus Vyskupo bažnyčios ir bernardinų vienuolyno ansamblio (1617 m.) liekanos, Telšių bernardinų vienuolyno ir kunigų seminarijos statinių kompleksas (1624 m.), Troškūnų Švč. Trejybės bažnyčios ir bernardinų vienuolyno statinių kompleksas (1696 m.), Dotnuvos Viešpaties Apsireiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčios ir vienuolyno ansamblis (1699 m.).

Tytuvėnų bernardinų konventas vadovavosi pranciškonų observantų nuostatomis įsikurti atokiau nuo miestų centrų. Tarsi norėdami atkurti šv. Pranciškaus šalia Asyžiaus, Porciunkulėje, pasirinktos gyvenamosios vietos pobūdį, observantai savo konventams ieškojo plotų nederlingose, neapgyvendintose, dažnai drėgnose, pelkėtose, krūmais apžėlusiose teritorijose, tačiau norint gyventi tik iš išmaldos ir pasišventus sielovados darbui, reikėjo apsigyventi netoli didesnių gyvenviečių².

Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčios ir bernardinų vienuolyno ansamblio istorijos pradžia siejama su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vėliavininku Andriumi Valavičiumi, kuris 1613 m. pakviečia į Tytuvėnus bernardinų vienuolius. Vienuoliai laikinai apsigyvena netoli senosios Tytuvėnų Šv. Jurgio bažnyčios. Būsimo ansamblio statybų pradžia užsitęsia, kadangi nepavyksta susitarti dėl reikiamos vietos ansamblio statymui. Vienuoliai norėjo įsikurti atokiau nuo miesto centrinės aikštės, o fundatoriaus noras – nedidelė bažnyčia ir vienuolynas miestelio centre, ateities perspektyvoje būtų tinkamas palaidojimui su žmonomis. Po metų Tryškiuose Andrius Valavičius surašo

specialų aktą, kuriame sutinkas tapti įkūrėju³. Andrius Valavičius surašydamas fundacijos aktą numato tam tikras sąlygas: „bažnyčia ir vienuolynas bus mūrijami jo lėšomis, tačiau patys vienuoliai galės pasirinkti, kokios architektūrinės formos pastatai, galės pakviesti savo architektus. Fundatorius prašė, kad vienuoliai tuoj pat pradėtų rūpintis, kas galėtų sudaryti architektūrinį projektą, o jei reikia pasiųstų ką nors ir į Italiją...“⁴ Deja, Andrius Valavičius miršta nuo lėtinės ligos, ir jo įsipareigojimus perima brolis – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išdininkas Jeronimas Valavičius. Realūs darbai ir vienuolyno statybos prasidėjo praėjus tik penkeriems metams po Andriaus Valavičiaus sumanymo funduoti vienuolyną. Būsimo vienuolyno statybų planais, įgyvendinimu ir finansais rūpinosi iš Kauno bernardinų vienuolyno atvykęs reziduoti vyresnysis Bernardinas Švabas⁵. „Bažnyčios ir vienuolyno statyba bei vidaus įrangos darbai, nuo kartinio akmens įmūrijimo iki pašventinimo Angelų Švč. Mergelės Marijos titulu 1635 m. lapkričio 1 d. užtruko 17 metų. Per tą laikotarpį buvo pastatyta seniausioji ansamblio dalis – bažnyčia su šešių altorių ansambliu ir prie pietinio šventovės šono prišlietas vienuolyno pastatas, sudarantis uždarą keturkampį kiemėlį – kluatrą“⁶. Dabartinis ansamblio vaizdas dar nebuvo susiformavęs. Bažnyčia turėjo tik vieną bokštą, arkadų galerija ir šventorius su Kryžiaus kelio stotimis taip pat neegzistavo⁷. Tuo pačiu laikotarpiu pradėti statyti ūkiniai pastatai, dviejų aukštų svirnas, tarnų namas, pasodinti daržai, vaismedžių sodas. Šiaurės rytų pusėje prie tvenkinio pastatytas malūnas⁸.

XVIII a. II p. ansamblis stipriai išsiplėčia, įgauna vėlyvojo baroko laikotarpio bruožus: perstatoma bažnyčia su bokštais, prieangis, įrengiamos arkados su Kryžiaus kelio stotimis, Kristaus kančios koplyčia, noviciatas. Bažnyčioje pastatyti du bokštai pasipuošia metaliniais ažūriniais kryžiais, pristatomas karpytomis durimis ir

3 Čerbulėnas, Klemensas, Baliulis, Algirdas. *Tytuvėnų architektūros ansamblis*, Vilnius: Mintis, 1987, p. 8.

4 Paknys, Mindaugas. *Bažnyčios ir vienuolyno istorija XVII–XIX a.* In: *Tytuvėnų bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 11–12.

5 Čerbulėnas, Baliulis, op.cit. p. 10–11.

6 *Tytuvėnai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006, p. 39.

7 Butvilaitė, Rasa. Ansamblio architektūra. In: *Tytuvėnų bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 76–77.

8 Klajumienė, Dalia. *Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas. Tytuvėnai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006, p. 39.

1 Marek Adam Dettlaff OFM Conv, Pranciškonų pradžia Lietuvoje XIII–XV amžiuje. In: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, T. 36, Vilnius, 2012, p. 23.

2 Janonienė, Rūta. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, Vilnius: Aidai, 2010, p. 23.

arkomis bažnyčios tambūras, įrengiami dar trys altoriai, vargonai⁹.

1771 m. vienuolis bernardinus Antanas Burnickis iš Jeruzalės parsiveža šventosios žemės, siekdamas, kad visi galėtų ją matyti, įrengia stacijas aplink šventorių ir jose įdėda parsivežtą žemę¹⁰. Tytuvėnų arkadų galerijos stacijos (Kryžiaus kelias) – tarsi Naujoji Jeruzalė, kuri ištapyta virš įėjimo į šventorių. Piešinyje atvaizduojamas Jeruzalės gyvenamųjų namų kvartalas¹¹. Praeinantys šiuos vartus patenka lyg į Šventąjį miestą. Taigi arkadų galerija yra svarbus istorijos ir kultūros paminklas, kuris reprezentuoja baroko laikotarpio architektūros stilių ir nuo vienuolyno veiklos neatsiejamą dvasinį gyvenimo aspektą. Arkadinėje galerijoje įrengtas Kryžiaus kelias yra viena reikšmingiausių ansamblio dalių, kuri traukia piligrimus, svečius iš kitų šalių. Arkadinės galerijos viduryje įkomponuoti Šventieji laiptai, kuriais maldininkai viena puse lipa keliais, meldžiasi ir bučiuoja esančias relikvijas. Vilniaus ir Tytuvėnų Šventieji laiptai yra vienintelės žinomos Romos *Scala Santa* kopijos Lietuvoje. Šis faktas tarsi dar labiau suartina Tytuvėnų sakralinį ansamblį, kuriame derinamas Kryžiaus kelio ir Šventųjų laiptų kultas, su Vilniaus bernardinų vienuolynu¹². Paminėtina, kad tokio uždaro stačiakampio formos šventoriaus kiemo su arkadinėmis galerijomis Lietuvoje daugiau nerasime, vienas žinomesnių kaimyninėje Lenkijoje – Šv. Lipka.

XVIII a. pab. – XIX a. pr. Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno ansamblio teritorijoje pastatyti nauji ūkiniai ir pagalbiniai pastatai, tokie kaip: dviejų aukštų tarnų namas su svirnu, akmeninis šulinys (vienuolyno kieme), tvartai, šešios arklidės, daržinė, bravoras, špitolė. 1801–1804 m. pastatyti vienuolyno vartai, vėliau kalvė, ledainė, mažesnės kiaulidės¹³. 1820 m. jau buvo galutinai susiformavęs Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno ansamblio vaizdas.

Susiformavusį Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno ansamblio vaizdą pakeitė 1863–1864 m. sukilimas, kuris reikšmingai pablogino katalikų bažnyčios ir jos dvasininkų padėtį, sustiprindamas kontrolę ir represijas. Rusų valdžiai naikinant Lietuvoje vienuolynus Tytuvė-

nų bažnyčios ir vienuolyno ansamblis išliko, bet buvo uždarytas. Rusų pareigūnai apkaltino vienuolius bendravus su sukilėliais ir juos priėmus vienuolyne¹⁴. Vienuolyno kompleksas perduotas katalikų klebonui, tačiau daug nesutarimų sukėlė noviciatas, kurį 1887 m. įsakyta nugriauti¹⁵.

Pirmojo pasaulinio karo metais apgadintas vienuolynas, Šventųjų laiptų koplyčia, bažnyčios frontonas, į kurį pataikė rusų artilerijos sviedinys, o 1916 m. vokiečiai iš bažnyčios išvežė du varpus¹⁶. „Prieš juos išvežant buvo visą dieną visais trimis varpais skambinama, o žmonės juos išleisdami verkė.“¹⁷

Nepriklausomybės metais Tytuvėnai buvo gražiai tvarkomi. Prieš bažnyčią esanti turgaus aikštė paversta sodeliu ir apsodinta medžiais¹⁸.

Antrojo pasaulinio karo metu Tytuvėnuose daug žmonių nužudyta ir deportuota, tačiau pokario metais Tytuvėnai atstatyti, Tytuvėnų bažnyčia ir vienuolynas restauruoti ir paskelbti architektūros paminklu¹⁹. 1950–1959 m. Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčios ir bernardinų vienuolyno ansamblyje veikė įvairios įstaigos, žemės ūkio technikumai, vidurinės mokyklos internatas. 1961–1973 m. ansamblis buvo remontuojamas: stiprinami pamatai, skliautai, keičiamos stogo konstrukcijos, danga, perdažomi pastatai²⁰. Nepaisant sunkių istorinių laikotarpių, Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno ansamblio svarbiausi pastatai išliko beveik nepažeisti ir yra reikšmingas kultūros paveldo objektas, vertinamas ne tik Lietuvoje, bet ir Europoje²¹.

Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno komplekso istorija apima turtingą architektūrinę raidą. Istorikų, meno istorikų ir kultūros paveldo specialistų tyrimais, atliktais per penkis dešimtmečius, konstatuojama, kad ansamblis yra neįkainojamas istorijos, kultūros, meno ir architektūros lobynas, vienas didžiausių ir vertingiau-

14 Kviklys, Bronius. *Mūsų Lietuva. Krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai*, 1968, T. IV, p. 537.

15 Butvilaitė, op. cit., p. 19–87.

16 Rimkus, Vaclovas. *Kelmės kraštas*. Vilnius: Atkula, 1997, p. 302.

17 Kviklys, Bronius. *Mūsų Lietuva. Krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai*, 1968, IV t., p. 539.

18 Ibid, p. 539.

19 Ibid, p. 539.

20 *Tytuvėnai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006, p. 43.

21 *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 90.

Tytuvėnai. 1915 m. liepos pab. Matomas apgriuvęs bažnyčios frontonas, Bavarijos pagrindinis valstybės archyvas. Staudinger kolekcija. BayHStA, Slg. 17053 m.

sių kompleksų Lietuvoje²². Todėl Lietuvos Respublikos Vyriausybė dar 1998 m. gegužės 19 d. nutarimu Nr. 612 „Dėl nekilnojamųjų kultūros vertybių paskelbimo kultūros paminklais“ paskelbė Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno kompleksą kultūros paminklu. 2005 m. gegužės 29 d. įsakymu Nr. IV-190 „Dėl nekilnojamųjų kultūros vertybių pripažinimo saugomomis“ ansamblis pripažintas valstybės saugomu. Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos kuriojamame Kultūros vertybių registre registruojami Lietuvos valstybės saugomi kilnojantieji ir nekilnojantieji kultūros paveldo objektai. Peržvelgus kultūros vertybių registrą, matoma, kad nacionalinio reikšmingumo lygį turinčių nekilnojamųjų sakralinių, paminklo statusą turinčių objektų Lietuvoje yra 134. Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos bažnyčios ir bernardinų vienuolyno ansamblis vienas jų, jį sudaro 11 objektų, įeinančių į kompleksą²³.

Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčios ir vienuolyno ansamblis įtrauktas į piligriminių kelių maršrutus: „Jono Pauliaus II piligrimų kelias“²⁴,

„Šv. Jokūbo kelias Lietuvoje“²⁵, „Malonių kelias“²⁶. Bažnyčios presbiterijoje, patalpoje už didžiojo altoriaus įrengta koplyčia, skirta popiežiui Jonui Pauliui II. Joje saugoma Miastko burmistro iš Lenkijos atvežta popiežiaus Jono Pauliaus II kraujo lašo relikvija. Ji įdėta į specialią kapsulę bei patvirtinta Krokuvos arkivyskupo kardinolo Stanislovo Dzivišo pasirašytu autentiškumo dokumentu.

Svarbu pažymėti, kad Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno ansamblis – reikšmingas Lietuvai, valstybės saugomas kultūros paminklas, praeities kartų sukurta ir istorinių įvykių apipinta nekilnojamojo kultūros paveldo vertybė. Tai vienas didžiausių ir vertingiausių sakralinės architektūros kompleksų Lietuvoje, kuris yra neišsenkantis istorijos, kultūros, architektūros, dailės paveldo derinys – didingas, išskirtinis, autentiškas.

Georadaro tyrimo metodo taikymas archeologijoje ir jo panaudojimo Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno ansamblyje rezultatai

Geofizikiniai metodai archeologijoje plačiai pradėti naudoti tik XX a. aštuntajame dešimtmetyje. Teisėsaugos institucijų noras rasti palaidotus kūnus ar kitą

9 Butvilaitė, op. cit. p. 82–83.

10 *Tytuvėnai istorinė apybraiža*. Kaunas, 1996, p. 51.

11 Vitėnas, Augustinas. Kryžiaus kelias – Naujoji Jeruzalė Lietuvos provincijoje. In: *Klajumienė, D. Tytuvėnų bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006, p. 99.

12 Ibid, p. 115.

13 Butvilaitė, Rasa, op.cit. p. 86.

22 Klajumiene, Dalia. *The Bernardine Complex in Tytuvėnai: History, Architecture, Works of Art*, p. 54–94.

23 Kultūros vertybių registras. Prieiga internetu: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>, unikalus kodas 975. Paskutinį kartą žiūrėta: [2025-09-01].

24 Jono Pauliaus II piligrimų kelias. Prieiga internetu: <https://www.pilgrimukelias.lt/>. Paskutinį kartą žiūrėta: [2025-09-01].

25 Šv. Jokūbo kelias. Prieiga internetu: <https://svjokubokelias.eu/>. Paskutinį kartą žiūrėta: [2025-09-01].

26 Malonių kelias. Prieiga internetu: <https://maloniukelias.lt/>. Paskutinį kartą žiūrėta: [2025-09-01].

reikalingą informaciją po žeme išplėtė geofizikinių metodų taikymą. Vienas iš pirmųjų tyrimų archeologijoje pritaikytas Chaco kanjone, Naujojoje Meksikoje, bandant nustatyti 1 metro gylį palaidotą sieną. Naudojant radarą nustatytos kelios anomalijos, atspindinčios užkastų sienų vietą²⁷. Taigi geofizikiniai metodai suteikia galimybę ištirti žemės gelmių sandarą ir struktūrą. Pagrindinis pranašumas – informacija gaunama neinvaziniu (nedestruktyviu) būdu. Labiausiai paplitę yra geofizikiniai metodai, besiremiantys radijo elektros bangų ir magnetinių laukų matavimais²⁸.

Lietuvoje pirmuosius geofizikinius tyrimus 1985 m. Šventosios Senojo uosto teritorijoje atliko fizikai A. Melnikovas iš Sankt Peterburgo bei A. Staniukovič ir V. Žulkus iš Maskvos. Tyrimai buvo labai vertingi, nes magnetometru nustatytos anomalijos sutapo su archeologų perkasose rastu pastatu, ūkinėmis duobėmis, krosnies vieta. Vėliau geofizikiniais metodais paremti tyrimai atlikti Kernavėje, Palangos geležies amžiaus gyvenvietėje, Pilies ir Senujų Trakų piliakalniuose, Dubingių piliavietėje, Jogučių-Stančių neįtvirtintoje gyvenvietėje, Bandužių ir Smeltės kapinaitėse, Užutrakio dvaro parke, Vilniaus Kalnų parko teritorijoje, Platieliuose, Birutės parke Palangoje, Kuršių Nerijoje, Jutonių pilkapyne, Jurgaičių piliakalnyje ir kitur²⁹.

Geologiniuose, archeologiniuose tyrimuose daugiausia naudojamas georadaras, kuris, esant geroms sąlygoms, leidžia ištirti iki keliolikos metrų gylį sluoksnių. Naujas georadaro modelis labai patobulėjo, todėl gali apdoroti ir analizuoti gautus specifinius duomenis. Lietuvoje pirmieji tyrimai georadaru atlikti Lietuvos geologijos tarnyboje, kai joje 1996 m. buvo įkurtas Geofizikos skyrius. Kaip pažymi mokslininkai, buvo atlikti bandomieji 2D tyrimai skirtingo tipo geologiniuose objektuose, tačiau dėl riboto tyrimo gylio buvo orientuotasi daugiau į inžinerinių įrenginių aptikimus. Kiek vėliau, 2004 m., pradėta naudoti 3D metodika, kuri pasiteisino, tad georadaras Lietuvoje pradėtas naudoti archeologiniuose tyrinėjimuose. 3D tyrimų georadaru privalumas – suteikiama galimybė analizuoti atspindžio amplitudžių pasiskirstymą profiliuose ir plokštuminiuose pjūviuose, taip gaunama aptikto objekto geometrinė informacija, kuri svarbi tiriant įvairius ar-

cheologinius objektus: liekanas, pamatus, kapavietes³⁰.

Lietuvoje vienas iš daugiausia georadarais tyrinėtų objektų yra Kernavė. Pirmieji tyrinėjimai suteikė naudingų duomenų apie geležies amžiaus gyvenvietes; atradus magnetines anomalijas Kernavės slėnis ir aukštutinė terasa pradėtos tirti archeologiškai. Kernavėje vykdyti bandomieji tyrimai papildė anksčiau vykdytų kasinėjimų informaciją, pvz., užfiksuotos aikštelės pakraštyje buvusių gynybinių įrenginių liekanos, aptiktos kapų duobės. Pastebėta, kad efektyviausių rezultatų pasiekama geofizikinius tyrimus taikant kartu su archeologiniais kasinėjimais, nes geofizikinis metodas leidžia rasti didžiausias praeities liekanų koncentracijas, vienu metu ištiriant didelį plotą, o vėliau galima pasirinkti, kokią metodiką taikyti tolimesniems tyrimams³¹.

Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčios ir bernardinų vienuolyno ansamblio teritorija iki šiol niekada nebuvo tyrinėta geofizikiniais tyrimo metodais. Siekiamybė identifikuoti ir įvertinti sunykusių ansamblio pastatų fragmentus, palyginti juos su 1875 m. Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno ansamblio statinių planu, ankstesniais archeologiniais duomenimis ar rasti tai, ko iki šiol archeologams nepavyko užfiksuoti (neiškikusių pastatų pamatų, rūšių, palaidojimo vietų), skatino pasitelkti georadaro tyrimo metodą.

Tyrimą atliko 2024 m. gegužės mėnesį UAB „Geobaltic“ geofizikas Nikita Dobratin, tyrimui naudotas georadaras „RADAR System“ Zond x 500 su 500 MHz dažnio antena, registruojant trasas profilyje 5 cm intervalu. Tyrimo gylis 5 m. Profiliai buvo renkami georadaru 30 cm intervalais. Tirti keturi plotai (A1, A2, B, C), kurie pažymėti 1 pav.³²

Georadaru tyrinėti plotai pasirinkti ne atsitiktinai. Pagal Tytuvėnų Romos katalikų vienuolyno 1875 m. statinių planą (2 pav.) šiose teritorijose stovėjo noviciato ir ledainės pastatai, taip pat šulinys, lauko tualetas bei akmeninė tvora, skyrusi kiemą nuo daržo. Platesne apimtimi georadaru teritorija netyrinėta, kadangi atokiau nuo ansamblio buvę pastatai sunykę ir jų vietos užstatytos kitais statiniais.

Nustatyta, kad tyrimo plotuose A1, A2 (į vakarus nuo vienuolyno, numanoma buv. noviciato teritorija)

30 Michelevičius, Dainius, Budraitis, Mantas. *Geofizikinių tyrimų georadaru taikymas archeologiniams ir inžineriniams uždaviniams spręsti*. In: Vilniaus miesto ir pilii tyrimai, p. 69–73.

31 Merkelytė Inga, Vengalis Rokas, Vėlius Gintautas, op. cit. p. 381–405.

32 UAB Geobaltic, *Georadaro tyrimai Tytuvėnų vienuolyno teritorijoje*, 2024, Vilnius, p. 4.

1 pav. Georadaru tirta Tytuvėnų ansamblio teritorija (pažymėta raudona spalva), 2024.

anomalijos pradeda matytis 60 cm gylį, apie 80–120 cm ryškėja vis daugiau pailgų anomalijų, susijusių su pamatais. Tuose pačiuose plotuose 220–280 cm gylį dauguma anomalijų dingsta, lieka kelios anomalijos, galimai rodančios išorinę buvusio noviciato pastato sieną³³.

Tiriamame plote B (į pietus nuo vienuolyno, buv. ūkiniai pastatai) matoma 60 cm anomalija minima kaip galimai sukurta vamzdžio, tačiau nuo 130 cm pradeda ryškėti pailgos anomalijos, galimai susijusios su pamatais, o 220–280 cm gylį – su sienomis susijusios anomalijos, nes atsiranda silpna stačiakampio formos anomalija³⁴ (3 pav.).

Tiriamame plote C (į vakarus nuo bažnyčios prieangio) apie 80–120 cm gylį išryškėja siaura anomalija apie 750 cm ilgio ir 60 cm pločio, apie 140–200 cm pradeda silpti ir giliau nebepastebima. Tai galimai vamzdžio sukurta anomalija. 4 pav. matomos visos anomalijos nuo 60 cm iki 280 cm³⁵.

Palyginus georadaro A1 ir A2 plotų duomenis su Tytuvėnų ansamblio 1875 m. plane pažymėtais objektais, pastebėta, kad georadaru aptiktų anomalijų kontūrai yra mažesnių matmenų, nei noviciato, nubraižyto 1875 m. vienuolyno statinių plane. Architektas S. Abrauskas pabrėžia, kad 1952 m. iš mokyklos pastato buvo belikę tik pamatai griovyje ir viena siena, lietusis

2 pav. Kauno gubernijos, Raseinių valsčiaus Tytuvėnų panaikinto Romos katalikų vienuolyno statinių planas, LVIA, 1875.

33 UAB Geobaltic, *Georadaro tyrimai Tytuvėnų vienuolyno teritorijoje*, 2024, Vilnius, p. 5.

34 Ibid, p. 8–9.

35 Ibid, p. 5, 7.

3 pav. Georadaru matomos anomalijos nuo 60 cm iki 280 cm gylyje (pažymėtos raudonomis taškinėmis linijomis), 2024.

4 pav. Georadaru tirti plotai (geltona spalva) ir rastos anomalijos (raudoni taškiniai kontūrai), sugretinti su 1875 m. žemėlapiu kontūrais (pilka spalva), 2024.

su arkada, kuri sudarė išorinę arkados sieną, o arkados sienos išorėje liko buvusių langų ir durų angos³⁶. Taigi 2024 m. pavasarį atliktas tyrimas georadaru patvirtino šį faktą, tačiau noviciato pastato pamatų griovyje nebėra. Aiškiai matomi buvusio noviciato išoriniai pamatai, kurie išryškėja 130–280 cm gylyje ir nuslopsta 4 m gylyje. Deja, dalis pastato pamatų sunaikinti galimai tvarkymo metu, todėl georadaru nebeužfiksuoti, tai lėmė ir aptiktų anomalijų mažesnius matmenis, nei pavaizduoti 1875 m. vienuolyno statinių plane.

Sugretinus georadaru gautą informaciją B plote su 1875 m. vienuolyno statinių planu, pastebėta, kad nuo 130 cm matoma anomalija yra išlikusi buvusios mūrinės tvoros pamatų dalis, kadangi vieta atitinka tvoros

vietą, pažymėtą 1875 m. vienuolyno statinių plane. UAB „Geobaltic“ atlikto georadaro tyrimo Tytuvėnų vienuolyno teritorijoje metu tiriamame plote B apie 220–280 cm gylyje išryškėjo stačiakampio formos sienų anomalijos. Tikėtina, jog tai išlikęs mūrinės ledainės stačiakampis rūsys, kuriame galėjo būti laikomi bei šaldomi ledu greitai gendantys produktai.

Įvertinus turimą istorinę medžiagą, archeologinius, georadaro duomenis, atsirado galimybė sunykusius architektūros pastatus atkurti trimatėje erdvėje. Tai šiuolaikinės technologijos, be kurių neįsivaizduojama dabartis, leidžiančios objektus kurti ir atkurti naudojant specialią įrangą, derinti su kitais vaizdo objektais, sukurti išsias vaizdų schemas.

Sunykusius architektūros pastatus, atkurtus trimatėje erdvėje, galima parsisiųsti atidarius „Google play“ programėlę, paieškos juostoje įvedus programėlės pavadinimą „Tytuvėnų ansamblis 3D“.

36 Abramauskas Stasys. *Tytuvėnų vienuolyno ir bažnyčios ansamblis. Istorinė medžiaga ir kompozicinio analizo matmenys*. Vilnius, 1952, p. 14.

Laurynas Giedrimas,
Šiaulių „Aušros“ muziejaus muziejininkas,
Lietuvos istorijos instituto doktorantas

UŽVENČIO BAŽNYČIOS IR PARAPIJOS ISTORIJA

Užvenčio Šv. Marijos Magdalietės bažnyčia yra neatsiejama Užvenčio miestelio ir apylinkių gyventojų krikščioniškojo tikėjimo liudytoja, savasties dalis, miestelio kraštovaizdžio dominantė ir puošmena, parapijos centras. Šiame bažnyčios restauravimo darbai ragina atsigręžti į turtingą šios šventovės ir parapijos istoriją.

Pirmoji bažnyčia Užventyje buvo pastatyta palyginti vėlai. Miestelyje 1596 m. bažnyčios dar nebuvo, kai Užvenčio kaimynystėje esančiuose Kražiuose ir Luokėje pirmosios bažnyčios pastatytos jau 1416 m.,

Šaukėnuose – 1497 m.¹ Taigi, Užvenčio miestelis (pirmą kartą paminėtas 1537 m. Andriaus Mackavičiaus Žemaitijos valstiečių prievolių surašyme) nuo pirmojo paminėjimo dar ilgai neturėjo savo bažnyčios, todėl krikščionybė šiame krašte įsitvirtino kiek vėliau. Tą patvirtina archeologės Laimutės Valatkienės kasinėtame XVI a. Žalakių senkapyje aptikti apeigų su ugnimi pėd-

1 Bumblauskas, Alfredas; Bumblauskas, Mangirdas. *Žemaitijos krikštas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018, p. 179–180.

Užvenčio bažnyčia. Autoriaus nuotrauka, 2025.

Užvenčio Šv. Marijos Magdalietės bažnyčia, 1933. Česlovo Liutiko nuotrauka. Šiaulių Aušros“ muziejaus archyvas. Iš *limis.lt*.

sakai², o pirmieji rašytinėje istorijoje žinomi (iš to paties 1537 m. surašymo) užventiškių vardai, tokie kaip Kanteikos Šlomaus, Gedmino Lupšaičio ar Barzdelio Kudekio, dar buvo pagoniški³.

Užvenčio katalikų bažnyčiai 1609 m. vasario 5 d. Lenkijos ir Lietuvos valstybės valdovas Zigmantas III Vaza patvirtino nuolatinę fundaciją. Tačiau pirmoji bažnyčia Užventyje buvo pastatyta bent keleriais metais anksčiau, nes Užvenčio žemių laikytojas Matas Vaina dar prieš savo mirtį 1606 m. (Vaina tais metais ir mirė) spėjo miestelyje pastatyti pirmąją bažnyčią (jo našlė Elžbieta Goslavska-Vainienė ir paprašė valdovo suteikti bažnyčiai nuolatinę fundaciją). Beje, ši data yra itin svarbi ir švietimo Užventyje istorijoje, nes suteikiant fundaciją nurodyta, kad prie Užvenčio parapiinės

2 Valatkienė, Laimutė. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje: 1982–1983 m.* Prieiga internetu: <atl.lad.lt/uzklausa.php?metai=&skyrius=&archeologas=&puslapis_nuo=&puslapis_iki=&paieska=Žalakių&B1=leškoti>.

3 Mackavičius, Andrius. *Žemaitijos valsčių surašymas 1537–1538 m.* Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2003, p. 48.

mokyklos turi būti išlaikomas mokytojas⁴, tad turėjo atsirasti ir parapiinė mokykla. Vadinas, su krikščionybėmis prasideda ir švietimo istorija Užventyje. Žemaičių katedros garbės kanauninko, istoriko Vincento Juzumo (1819–1901) teigimu, pirmasis Užvenčio klebonas buvo Grigalius Viršila⁵.

Istoriko Mindaugo Paknio teigimu, pirmoji Užvenčio bažnyčia buvo perstatyta jau 1637 m. ir konsekruota Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų ir šv. Mato titulu⁶. 1648 m. atliktos vizitacijos duomenimis, Užvenčio bažnyčia buvo medinė, joje tarnavo kunigas rektorius Kazimieras Kuasevičius. Taip pat tais metais jau buvo varpinė, kurioje kabojo du varpai. Be to, būta klebonijos, kurią sudarė du namai, tvartas, arklidės, namas šeimynai (samdiniai). Atlikus vizitaciją klebonas buvo įpareigotas pildyti gimimo, santuokos ir mirties metrikų knygas, sutvarkyti šventoriaus tvorą, kad po jį nelakstytų gyvuliai. Taip pat klebonas buvo įpareigotas raginti parapijiečius dažniau lankyti bažnyčią, eiti sakramentų, o tuos, kurie bent prieš šv. Velykas neatliks išpažinties – atskirti nuo bažnyčios. Taip pat minima, kad 1648 m. Užvenčio bažnyčiai priklausė Monkaičių kaimas (tikėtina, tai dab. Šunikių (dar vadintas – Mini-kaičių) kaimas)⁷, kuris, vėlesnių šaltinių duomenimis, buvo vienintelis Užvenčio bažnyčiai priklausęs kaimas.

Deja, daugiau duomenų apie XVII a. Užvenčio bažnyčią ir parapijos gyvenimą neišliko, nėra žinoma ir šio laikotarpio Užvenčio bažnyčios metrikų knygu, tačiau tikėtina, per XVII a. II pusę krikščionybė pamažu tapo daugelio užventiškių savasties dalimi, tai liudija 1691 m. Užvenčio dvaro inventoriuje surašytų asmenų, tokių kaip Jono Mockelio, Kazimiero Gaudzenčio, Jurgio Bagunio krikščioniški vardai⁸.

Užvenčio bažnyčios ir parapijos vizitacijos akte, sudarytame 1806 m., rašoma, kad vietinis klebonas Juozapas Judkevičius su parapijos pagalba 1703 m. pastatė medinę Šv. Marijos Magdalietės bažnyčią, nes

4 Paknys, Mindaugas. „Užvenčio Šv. Marijos Magdalenos bažnyčia“. *Kelmės dekanato bažnyčios ir vienuolynai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008, p. 269.

5 Juzumas, Vincentas. *Žemaičių vyskupijos aprašymas*. Varniai: Žemaičių vyskupystės muziejus, 2013, p. 603.

6 Paknys, Mindaugas. „Užvenčio Šv. Marijos Magdalenos bažnyčia“. *Kelmės dekanato bažnyčios ir vienuolynai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008, p. 269.

7 Jovaiša, Liudas. „Užvenčio RKB vizitacija“ 1648 m. In *Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai (1611–1651 m.)*. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011, p. 271–277.

8 *Užvenčio dvaro inventorių. 1691 m.* LVIA, f. 11, ap. 1, b. b. 1053, l. 367–374.

Užvenčio bažnyčia ir varpinė. Autoriaus nuotrauka, 2025.

senoji bažnyčia sudegė 1701 m. Šiaurės karo metu. 1703 m. pastatytą bažnyčios pastatą klebonas Tadas Kasperavičius suremontavo 1795 m.⁹ M. Paknio teigimu, 1748 m. minima bažnyčioje veikianti Švč. Mergelės Marijos (tikėtina, greitai sunyko, nes XIX a. šaltiniuose jau nebeminima), o 1790 m. rugpjūčio 11 d. bažnyčioje įsteigta ir Švč. Jėzaus Širdies brolija¹⁰. Seniausios išlikusios Užvenčio katalikų bažnyčios metrikų knygos siekia XVIII a. pabaigą. Pats seniausias Užvenčio metrikų knygos įrašas yra išlikęs iš 1778 m. vasario 2 d. Tą dieną kunigas Šagudavičius Užvenčio bažnyčioje pakrikštijo kūdikį vardu Gabrielius, tėvo Juozapo Januškos ir motinos Uršulės Stulpinaitės sūnų, gimusį Žeberių kaime. Gabrieliaus krikštatėviai

9 *Užvenčio RKB vizitacija. 1806 m.* LVIA, f. 669, ap. 2, b. 221, l. 284–288.

10 Paknys, Mindaugas. „Užvenčio Šv. Marijos Magdalenos bažnyčia“ *Kelmės dekanato bažnyčios ir vienuolynai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008, p. 269.

buvo Matas Dangoveckis iš Žeberių ir Morta Žadžienė iš Dangietų¹¹.

Minėtas klebonas T. Kasperavičius 1802 m. Užvenčio bažnyčioje įrengė naujus vargonus. Iš vizitacijos, atliktos 1806 m., akto galima spręsti, kad tuo metu Užvenčio bažnyčia atrodė panašiai kaip dabartinė, nes turėjo vieną didelį kupolą ir tris mažus kupoliukus. Šventoriuje minima varpinė ir kapinės, tačiau 1806 m. šventoriuje jau nelaidota. Buvo įkurtos naujos kapinės, jose dar nebuvo koplyčios ir stovėjo tik 30 kryžių. Tai dabartinės Užvenčio kapinės, kuriose, kaip matyti, pradėta laidoti apie 1805 m. Kol nebuvo šių kapinių, mirusieji laidoti bažnyčios šventoriuje ir kaimų kapinėse, nors kaimų kapinėse kai kada laidota ir vėliau. Taip pat 1806 m. vizitacijos akte minima mokykla ir špitolė, esančios po vienu stogu. Mokykloje buvo 25 mokiniai, o špitolėje – 18 elgetų. 1806 m. klebonavo 56 metų am-

11 *Užvenčio RKB gimimo metrikų knyga. 1778–1788 m.* LVIA, f. 3004, ap. 18, b. 2, l. 1v.

žiaus kunigas T. Kasperavičius, jam talkino 32 metų vikaras kunigas Laurynas Grikštavičius. Minėtas klebonas 1805 m. pastatė naują klebonijos gyvenamąjį namą¹².

Pirmoji kapinių koplyčia buvo pastatyta prieš 1820 m., nes šių metų vizitacijos akte jau minima. Naujas špitolės pastatas buvo pastatytas 5 metais anksčiau. Mokyklos ten nebebuvo, nes ši sunyko karmelitams Kolainiuose atidarius savo mokyklą. Užvenčio klebonu 1820 m. tarnavo Mykolas Rudnickis, kuriam talkino du vikarai – Jonas Kukševičius ir Pranciškus Kmita. Zakristijonu minėtais metais dirbo Martynas Giedrimas, vargonininku – Jokūbas Vilčinskis. Parapijoje buvo 343 parapijiečių sodybos su 2178 gyventojais. Parapijos teritorija šiaurėje siekė Ušnos upę, pietuose – Meškuičių kaimą, vakaruose – Šlapgirę, o rytuose – Ušnėnus¹³. Kolainiai ir Vidsodis buvo Užvenčio parapijos dalis.

1827 m. Užvenčio klebonas jau buvo Varnių dekanas Jurgis Tvarijonavičius, o jam talkino kunigai vikarai Juozapas Misevičius ir Juozapas Tumavičius. Vargonininku tebedirbo J. Vilčinskis, bet zakristijonu jau tarnavo Mykolas Čižauskas. Minėtais metais prie Užvenčio bažnyčios vėl veikė mokyklėlė, kurioje dirbo mokytojas Juozapas Sakalauskas¹⁴.

Užvenčio bažnyčios istorijai svarbūs 1835 m., kai buvo baigtas bažnyčios remontas, kurio metu perkaltos sienos, sutvirtintas ir perdengtas stogas, atnaujintas kupolas ir trys maži kupoliukai. Baigus bažnyčios remontą, 1837–1838 m. remontuotas klebono ir vikarų gyvenamasis namas. Tačiau parapiinė mokykla vėl neveikė. Bažnyčią ir kleboniją suremontavo klebonas Jurgis Tvarijonavičius, kuris 1839 m. Užvenčio bažnyčioje tarnavo kartu su kunigais vikarais Juozapu Orlauskiu ir Ignacu Butkevičiumi. Tuo metu vargonininku bažnyčioje dirbo bajoras Jurgis Žagavičius, o zakristijonu – bajoras Juozapas Rupeika¹⁵. Vargonininkas ir zakristijonas gyveno priešais bažnyčią, kitoje gatvės pusėje pastatytose medinėse trobelėse.

Vikaras J. Orlauskis mirė 1841 m. rugpjūčio 21 d. ir buvo palaidotas Užvenčio kapinėse¹⁶, netoli koply-

čios. Šio kunigo kapas yra išlikęs, ir tai yra seniausias Užventyje išlikęs katalikų kunigo kapas. XIX a. viduryje, tikėtina, kažkur netoli koplyčios, buvo palaidoti Užvenčio klebonai Jurgis Tvarijonavičius (1780–1845-09-01), Tadas Milevičius (1785–1850-06-04), Stanislovas Gedgaudas (1787–1858-05-03) ir Baltramiejus Srebalavičius (1793-1862-04-24). Taip pat Užvenčio kapinėse yra išlikęs kunigo Konstancijaus Juškevičiaus, mirusio 1886 m. sausio 29 d., kapas. Nauja koplyčia Užvenčio kapinėse pastatyta 1853 m., o 1881 m. po koplyčia įrengtas rūsys¹⁷. O štai inventoriuje, sudarytame 1862 m., minimos dvi špitolės. Antroje, naujoje špitolėje veikė mokyklėlė, taip pat gyveno vargonininkas ir zakristijonas, po šia špitole buvo rūsys. Kitoje gatvės pusėje augo daržas (matyt, toje vietoje, kur anksčiau stovėjo vargonininko ir zakristijono trobelės), taip pat klebonijoje minimas vaismedžių sodas. Bažnyčios žemėje taip pat stovėjo Justino Zelferto troba, pastatyta klebono T. Milevičiaus leidimu (J. Zelfertas buvo vedęs klebono globotinę Petronėlę Kalinauskaitę¹⁸), kurią klebono B. Srebalavičiaus leidimu nupirko bajoras Aleksandras Dobševičius¹⁹. Inventoriaus, sudaryto 1902 m., klebonui Jurgiui Klimanskiui Užvenčio bažnyčią perimant po mirusio klebono Adomo Petkevičiaus, duomenimis, 1882 m. dalis bažnyčios pastato dešinės pusės apkalta naujomis lentomis. 1888 m. senas stogas uždengtas naujais gontais, bažnyčios vidus išdažytas mėlyna spalva. Inventoriuje minima, kad vargonai buvo atgabenti iš uždaryto Kolainių karmelitų vienuolyno²⁰. Be to, Užvenčio bažnyčia iš šio vienuolyno perėmė ir Švč. Mergelės Marijos Karmelio kalno karalienės (Škaplierinės) atlaidus, kurie taip prigijo Užventyje, kad tapo pačiais svarbiausiais Užvenčio bažnyčios atlaidais²¹. 1885 m. iš senų varpų nulieti nauji. Taip pat 1902 m. inventoriuje minima, kad špitolės pastatas pastatytas 1884 m., o bažnyčios tarnų namas perstatytas 1885 m. (pastatytas 1862 m.). Tačiau minėtame name jau gyveno tik vargonininkas, nes zakristijonui atskiras namas buvo pastatytas 1885 m. Tuo metu kle-

bono gyvenamasis namas buvo labai senas, pastatytas dar 1805 m. klebono T. Kasperavičiaus, remontuotas 1881 m.²²

Užvenčio bažnyčioje 1894–1899 m. vikaru tarnavo Kazimieras Bukantas (1872–1961). Tarp vikaro K. Bukanto ir Užvenčio dvare gyvenusios rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos užsimezgė gili dvasinė draugystė, paremta bendromis vertybėmis. K. Bukantas Šatrijos Raganai buvo ilgametis dvasinis bičiulis, intelektualus pašnekovas, palaikęs rašytoją sunkiomis akimirkomis.

V. Juzumo Žemaičių vyskupijos aprašyme, sudarytame 1899 m., nurodyta, kad Užvenčio parapija priklausė prie vidutinių, joje buvo 4183 gyventojai, o gyvenamųjų namų – 371. Parapijoje du miesteliai (Kolainiai ir Užventis), 7 žemės valdos, 5 palivarkai, 1 bajorkaimis (Pavyšnio), 46 kaimai ir 17 ribojamų teritorijų. Moralės ir materialiniu požiūriu, nors ir ne be išimčių, Užvenčio parapija nebuvo aukštai vertinta. Skaitančiųjų nedaug, blaivybė apleista. Užvenčio parapija buvo visiškai žemaitiška, joje kalbėta gryna žemaičių tarme²³.

Užvenčio klebonas A. Petkevičius mirė 1902 m. gegužės 10 d. ir buvo palaidotas Užvenčio kapinėse²⁴ (galbūt Užvenčio kapinių koplyčios rūsyje). Išlikusi byla liudija, kad klebonas mirė staiga, nepalikęs testamentą, todėl giminės išgrobstė beveik visą jo turtą, tad naujam klebonui J. Klimanskiui teko ginti bažnyčios interesus ir ieškoti teisybės²⁵. Atrodo, ši byla susilaukė tokio didelio atgarsio Užvenčio apylinkėse, kad įkvėpė rašytoją Juliją Beniuševičiūtę-Žymantienę Žemaitę (1845–1921) sukurti apsakymą „Kunigo naudą velniai gaudo“.

XX a. I pusėje Užvenčio parapijos teritorija sumažėjo, nes nuo jos atsiskyrė Vidsodžio parapija, įkurta 1930 m. kunigo A. Ragažinsko rūpesčiu²⁶. O 1944 m. keli Pavyšnio kaimo gyventojai paprašė juos priskirti Karklėnų parapijai, nes ši buvo arčiau nei Užvenčio²⁷.

22 Užvenčio RKB inventorius. 1902 m. LVIA, f. 669, ap. 2, b. 732, l. 20–24.

23 Juzumas, Vincentas. *Žemaičių vyskupijos aprašymas*. Varniai: Žemaičių vyskupystės muziejus, 2013, p. 603.

24 Užvenčio RKB mirties metrikų knyga. 1893–1912 m. LVIA, f. 1523, ap. 1, b. 9, l. 114.

25 Byla dėl Užvenčio klebono Adomo Petkevičiaus turto. LVIA, f. 669, ap. 3, b. 4111.

26 Klajumienė, Dalia. „Vidsodžio Šv. Antano Paduviečio bažnyčia“. *Kelmės dekanato bažnyčios ir vienuolynai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008, p. 299.

27 Užvenčio parapijiečių prašymai prijungti prie Karklėnų parapijos. 1944 m. LVIA, f. 669, ap. 48, b. 159, l. 17–20.

Be to, dar 1912 m. įkuriant Vieکشnalių (Beibelės) (dab. Telšių r.) parapiją buvo nuspręsta prie jos prijungti Domeikių kaimą. Tačiau šio kaimo gyventojams patogiau buvo vykti melstis į Užvenčio bažnyčią, todėl Domeikiai palikti Užvenčio parapijai (tik Juozapo Činskio ūkis buvo priskirtas Vieکشnalių parapijai)²⁸.

Tarpukariu Užvenčio bažnyčioje dirbo kunigas, archeologas Juozas Žiogas (1868–1935). Nėra žinoma, ar J. Žiogas Užvenčio apylinkėse vykdė archeologinius kasinėjimus, tačiau per savo gyvenimą kunigas sukaupė vertingą archeologinių radinių kolekciją, kurios didžioji dalis (1023 eksponatai) yra saugoma Šiaulių „Aušros“ muziejuje. Kunigo J. Žiogas kolekcijoje taip pat yra seniausios žinomos pasaulio civilizacijos – šumerų – dantiraščio lentelių pavyzdžių, kurie taip pat saugomi Šiaulių „Aušros“ muziejuje. J. Žiogui dirbant Užventyje 1927 m. vyko miestelio skirstymas į vienkiemius, todėl kunigas vyskupijos buvo įpareigotas ginti Užvenčio bažnyčią priklausančias žemes²⁹. Užventyje tarnaujant klebonui J. Šleiniui, 1929 m. balandžio 23 d. parapijoje veikė trys brolijos. Švenčiausiojo Sakramento (*Sanctissimi Sakramenti*) broliją sudarė 168 nariai, kurie kas mėnesį rinkdavosi adoruoti Švč. Sakramento; Krikščioniško mokslo (*Doctrinae Christianiae*) draugiją sudarė 27 nariai, kurie kas mėnesį rinkdavosi gilinti žinias apie tikėjimą ir krikščionybę; *Pia Unio pro Missionibus* brolija veikė prie Pavasarininkų draugijos, kaip sekcija³⁰. Tačiau tarpukariu Užvenčio bažnyčios pastatas jau buvo senas, o 1934 m. jam iškilo reali grėsmė, kai Kretingos ir Šiaulių apskričių inspektoriai nustatė, kad bažnyčios remontuoti nebeverta. Buvo nutarta seną medinę bažnyčią nugriauti, o jos vietoje pastatyti naują, mūrinę. Manoma, kad senosios bažnyčios nugriovimui pasipriešino Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus direktorius Paulius Galaunė. Be to, po keletrių metų prasidėjo Antrasis pasaulinis karas, todėl senoji bažnyčia nebuvo nugriauta, nors naujoji jau buvo pradėta statyti (parengtas projektas, išpilti pamatai)³¹. Tarpukariu taip pat buvo išplėsta ir Užvenčio kapinių

28 *Nutarimas, skirtas Užvenčio klebonui, dėl Domeikių kaimo priklausomybės*. 1912 m. LVIA, f. 3004, ap. 18, b. 34.

29 Užvenčio miestelio išskirstymo į vienkiemius byla. 1927 m. LVIA, f. 669, ap. 48, b. 266, l. 1–3.

30 *Informacija apie Užvenčio parapijoje veikiančias katalikiskąs organizacijas*. 1929-04-23. LVIA, f. 669, ap. 48, b. 266, l. 4.

31 „Baigta tvarkyti Užvenčio Šv. Marijos Magdalenos bažnyčia“. *Kultūros infrastruktūros centras*, 2024-12-20. Prieiga internetu: <<https://kulturosic.lrv.lt/lt/naujienos/baigta-tvarkyti-uzvencio-sv-marijos-magdalenos-baznycia/>>.

Užvenčio bažnyčios didžioji nava ir didysis altorius. Fotografuota per titulinis Šv. Marijos Magdalienės atlaidus. Prie altoriaus gieda Šiaulių katedros choras „Džiaugsmas“ (vadovas Romualdas Juzukonis). Per atlaidus šv. Mišias aukojo Šiaulių vyskupas emeritas Eugenijus Bartulis. Autoriaus nuotrauka, 2025.

teritorija. „Žemaičių prietelius“ 1939 m. gegužės 4 d. rašė, kad Užvenčio parapinės kapinės padidintos 0,5 ha. Taip pat kapinės tuo metu buvo aptvertos betonine tvora. Kapinių tvoros tvėrimo darbams vadavo Užvenčio klebonas A. Kinderis³². Sovietmečiu Užvenčio katalikų bendruomenei teko patirti tikėjimo ir sąžinės laisvės suvaržymų. Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikoje (LKBK) 1979 m. buvo užfiksuota, kad Kelmės rajono pirmininko pavaduotojas A. Pažarauskas neleidžia kunigui per miestelį lydėti mirusiųjų į kapines³³. Tiesa, tikėtina,

32 „Užventij eina Euchar. Kongreso propadanda“. *Žemaičių prietelius*. 1939-05-04, Nr. 18, p. 7.

33 „Žinios iš vyskupijų: Užventis“. *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*. 1979, Nr. 38. Prieiga internetu: <<https://lkbkronika.lt/>>.

ateistinė propaganda Užvenčio krašte buvo nuosai-kesnė, nes LKBK tikėjimo ir sąžinės laisvės pažeidimų, pavyzdžiui, Luokės, Pašilės, Šaukėnų apylinkėse, buvo fiksuota žymiai daugiau. Užvenčio kapinėse palaidoti sovietinės okupacijos metais Užvenčio bažnyčioje dirbę kunigai Juozapas Ugintas (1889–1971) ir Povilas Repčys (1909–1976). Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę – Kovo 11-osios Lietuvos laikais – Užvenčio bažnyčioje kunigavo Juozapas Rutalė, Vytautas Kadys, Remigijus Čekavičius, Eimutis Marcinkevičius, Donatas Klimašauskas. Dabartinio klebono Aivaro Jurgilo rūpesčiu ir pastangomis 2017 m. buvo perstatyta kapinių koplyčia, o 2019–2025 m. suremontuota bažnyčia, kuri, tikimės, dar daugelį metų džiugins tikinčiuosius ir visus, kam brangus Užvenčio kraštas.

Virgilijus Lukošius

PIRMOJO TYTUVĖNŲ VAISTININKO KAPAVIETĖ

Tytuvėnų kapinės

Įžengus pro mūrinius Tytuvėnų kapinių vartus ir einant taku koplyčios link, dešinėje pusėje sudomina vienas paminklas. Dviejų dalių paminklo kairėje pusėje užrašyta:

ATMINTIES
VIETA
ALEKSANDRAS PLECHAVIČIUS
1897–1942
PULKININKAS, ULONŲ PULKO
VADAS
MIRĖ SIBIRO KALĖJIME

Dešinėje paminklo pusėje išvardintos dar kelios pavardės:

AMŽINO ATILSIO
VIETA
MYKOLAS PETRZKEVIČIUS
PIRMAS TYTUVĖNŲ VAISTININKAS
MIR. 1924.II.5.
SOFIJA PETRZKEVIČIŪTĖ
PLECHAVIČIENĖ
MIR. 1930.XI.4.
TADAS PLECHAVIČIUS
1924–1942
MARIJA LISECKAITĖ
PETRZKEVIČIENĖ
MIR. 1946.XII.26.
DR. ALINA
PLECHAVIČIŪTĖ-VEIGEL
1923.VI.5–2010.V.20

Petrzkevičiai, ko gero, retam girdėti, o Plechavičių pavardė – viena garsiausių XX amžiaus Lietuvoje. Kas negirdėjo legendinio generolo Povilo Plechavičiaus ar jo „plechavičiukų“? Juk Antrojo pasaulinio karo metu suformuotoje Vietinėje rinktinėje buvo tūkstančiai lie-

Pirmojo Tytuvėnų vaistinė kapavietė. Autoriaus nuotrauka, 2023.

tuvių jaunuolių. Pats P. Plechavičius, būdamas majoru, per 1926 m. gruodžio valstybės perversmą Kaune be šūvio atvedė Antaną Smetoną į prezidento postą, kaustytu batu atidarinėdavo duris, o 1919 m. Žemaitijos šiaurėje vietinių plėšikų ar bolševikų klausdavo: *Kaip*

Aleksandras Plechavičius (1897–1942).
Nuotrauka iš en.wikipedia.org

Paskutinysis Rusijos caras Nikolajus II (1868–1918).
Nuotrauka iš lt.wikipedia.org

*nori būti nušauamas – ar stačias, ar gulsčias?*¹ Metais jaunesnis jo brolis Aleksandras irgi buvo žymus Lietuvos karo veikėjas.

Broliai Plechavičiai buvo žemaičiai, augę didelėje šeimoje. Tėvas Ignas, iš Raudėnų parapijos kilęs smulkusis bajoras, apsistojęs Akmenės parapijoje, vedė bajoraitę Konstanciją Bukontaitę ir apsigyveno jos gimtinėje Bukančiuose – Židikų valsčiuje, Pikelių parapijoje. Tik pirmoji anksti mirusi jų dukra Modesta gimė netoli Akmenės, o visi kiti 10 vaikų – jau Bukančiuose. Povilas su broliu Aleksandru (tik šis trumpiau, jau kai buvo mobilizuotas) karo mokslų – kazokų kavalerijos – sėmėsi Rusijoje. Pirmojo pasaulinio karo metu jie abu kovojo prieš vokiečius ir turkus, vėliau Rusijos pilietiniame kare – „baltųjų“ pusėje. Aleksandras Lietuvos kariuomenėje užsitarnavo kiek žemesnį nei brolio laipsnį – pulkininko. Nepriklausomybės kovose kovojo ne tik Žemaitijoje – paskyrus jį Utenos komendantu kovai su bolševikais, ten suorganizavo miesto ir apskrities komendantūrą.

Povilo kapas tebėra Čikagoje, o kur mirė Aleksandras, ilgą laiką buvo nežinoma, tik spėjama – gal Vorkutoje, gal Kurilų salose. Šiuo metu, remiantis

paskutiniais duomenimis, manoma, jog jis išbadėjęs mirė 1942 m. šiaurės Kazachstane, Petropavlovsko kalėjime, tad gal ten kažkur ir palaidotas. Tarp kitko, abu broliai buvo stebėtinai panašūs į paskutinį carinės Rusijos imperatorių Nikolajų II. Aleksandras – gal net labiau, o tai jį ir pražudė, kai dar 1940 m. liepą jis su jaunesniu broliu Kazimieru, nepavykus pereiti Rytprūsių sienos, apmaudžiai įkliuvo į NKVD nagus Raseiniuose. *Jis automobiliu iš Kauno važiavo į Žemaitiją. Važiavo ir jų mama. Mašiną vairavo Kazys. Kelias jam buvo labai gerai žinomas, daug kartų juo buvo važiuavęs. Įvažiuavęs į Raseinius, iš tos įtampos ar susijaudinimo pasimetė – pataikė į aklą gatvelę. Ir dar labiau susijaudino. Norėjo apsisukti ir išvažiuoti, bet jau buvo per vėlu. Toje gatvelėje buvo saugumiečių įstaiga. Jie pažino, kas važiuoja automobiliu, nes Aleksandras turėjo barzdą ir buvo labai panašus į Rusijos carą Nikolajų. Kai važiuosieji bandė apsisukti, saugumiečiai užblokavo kelią kitu automobiliu, kad nepabėgtų. Iš visų pusių apstojo sargybiniai su šautuvais. Liepė rankas iškelti į viršų. Abu suimtus su iškeltom rankom pradėjo varyti, o motina liko bestovinti šaligatvyje.*² Raseinių kalėjime jie išbuvo beveik metus, iki pat Antrojo pasaulinio karo pradžios, kai, kilus suirutei ir pabėgus sargybiniais, kaliniai galėjo išsilaužti. Bet...

1 Šarpnickis, P. P. Plechavičius: „Kaip nori būti nušautas?“. Pirmas pasakojimas. *Skuodo kraštas*. Prieiga internetu: <https://skuodokraštas.wordpress.com/2020/06/17/plechavičius-kaip-nori-buti-nusautas-pirmas-pasakojimas/>.

2 Jurgėla, P., Jurkus, P. *Gen. P. Plechavičius*. Brooklyn, 1978, p. 205.

Kodėl paminklas Aleksandro Plechavičiaus atminimui stovi Tytuvėnuose?

Aleksandras buvo vedęs Zofiją (Sofiją) Petržkevičiūtę. Nors ši buvo gimusi Tytuvėnuose, iš tėvų buvo gavusi kraitį Kalniškiuose, prie Plungės. Ten Aleksandras, išleistas į atsargą 1933 m., ir apsistojo. Brolis Povilas tuo metu (jau kaip generolas leitenantas, irgi „išvartas“ į atsargą) automobiliu iš Skuodo ar Bukončių vykdavęs į Kauną pas draugus ar į „Metropolį“ ir dažnai užsukdavęs į Kalniškius (dabar Milašaičius).

Jau šios nepriklausomybės laikais iš Vokietijos sugrįžusi į Lietuvą Aleksandro duktė Alina Plechavičiūtė-Veigel sugebėjo atstatyti sulygintą su žeme tėvų sodybą, įrengti žirgyną, o 2010 m., jai grįžtant namo netikėtai žuvus autoavarijoje, veiklą čia tęsė jos dukra Regina Veigel.³ Alina tėvo Aleksandro biustą pastatė atstatytoje sodyboje prie Plungės, o pati atgulė amžino poilsio savo protėvių kape Tytuvėnuose šalia anksti mirusios motinos ir brolio Tado. Tytuvėnuose pas močiutę ji praleido vasarą po tėvo arešto, vėliau, norėdama perimti senelio vaistinę, pradėjo studijuoti farmaciją, bet, pokaryje pasitraukusi į Vokietiją, tapo odontologe.⁴

Kartu su pulkininku Aleksandru suimto jaunesniojo jo brolio Kazimiero palaikai tebesiils kažkur Sibire, o jo atminimas įamžintas tikrai užrašu antkapyje Plechavičių kapavietėje Ukrinuose.

Pietrzkiewiczze – Petržkevičiai, Petžkevičiai ar Petškevičiai?

Kur kas painesni *Pietrzkiewicz* pavardės ir giminės vingiai. Pagal tokią LDK laikų lenkišką pavardės rašybą, ji turėtų būti tariama kaip *Petžkevičius*, bet tiek amžininkų, tiek vėliau jie buvo vadinti Petkevičiais, Petrkevičiais, Pečkevičiais, Petržkevičiais, Petškevičiais, Petruškevičiais ar dar kitaip. Šiuo metu giminės palikuonys dažniau vartoja *Petržkevičiaus* variantą, tad straipsnyje pavardę bus rašoma taip.

Minėtame kape palaidotas Mykolas Kvirinas Petržkevičius (Michal Kwiryn Pietrzkiewicz, 1852–1924) gimė Tryškiuose. Šalia guli ir jo žmona Marija Liseckaitė (?–1946), kurios protėviai – bajorai Liseckiai – Abiejų Tautų Respublikos (ATR arba senoviškai Žespospolitos) laikais buvo atvykėliai iš Lenkijos.

Jo tėvas Laurynas Mauricijus (Wawrzyniec Maurycy,

3 Peleckis-Kaktavičius, L. Erdvė menanti garsiosios giminės susibūrimus. *Lietuvos bajoras*, 2006, Nr. 11, p. 34–39.

4 Kačerauskienė, A. Jei nieko nedarysim, nieko ir neliks... *XXI amžius*, 2008 m. gruodžio 31 d., p. 4.

1813–1878) buvo kilęs iš Ostojos herbo bajorų Petržkevičių-Vadovskių giminės, o jų šaknys Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) laikais buvo prie Skapiškio (dabartinis Kupiškio r.), kur turėjo Vadvos (Vaduvos) valdą prie to paties vardo upelio. 1532 m. šv. Stepono dieną (t. y. antrąją Kalėdų dieną) Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Žygimantas Senasis pasirašė dokumentą, iš kurio matyti, kad giminės pradininkas buvo Urbonas (Urban). Šio sūnus buvo Petras (Piotras), o su jo vardu ir siejama pavardės Pietrzkiewicz kilmė.⁵ Tarp kitko, gyvavo legenda, kad jų giminė kilusi iš didžiojo kunigaikščio Kęstučio sūnaus Patriko (atseit, per laiką virtusio į Pietriką), bet tai ir tebuvo tik legenda. Iš Petro vardo kilę ir daugiau giminių, pavyzdžiui, Petraškevičiai (Pietraszkiewicz) – viena iš XVI a. pasiturinčių žemaičių giminių.⁶

Vadvos valdą palikuonys po truputį pardavinėjo, kol XVIII a. pabaigoje, bežlungant ATR, visiškai išpardavė. Dalis giminės apsistojo Pamūšėje prie Kavarsko ar netoli tos vietos. Tuo metu Ukmergės pavieta Petržkevičių giminės atstovai turėjo įvairių valstybinių pareigų: Jonas Adomas buvo LDK Vyriausiojo Tribunolo teisėjas, Juozapas – Vilkmėgės (Ukmergės) pavieto taurininkas. O jau XIX a. po Rusijos okupacijos, ypač po 1863 m. sukilimo, daug giminės palikuonių apsigyveno ne tik Lietuvoje, bet ir Lenkijoje bei Rusijoje.

Tytuvėnų vaistininko Mykolo Kvirino senelis, Juozapas Kazimieras (Jozef Kazimierz) Petržkevičius, gimė 1780 m. Stanislovo Petržkevičiaus ir Bogumilos iš Fabricijų šeimoje kaip antrasis sūnus. Vėliau ten, Grimalauskynės palivarke, Skapiškio parapijoje, jis su Ona Horodecka susilaukė 4 sūnų, iš kurių du buvo Laurynas Mauricijus bei Liucijonas Stanislovas (Lucjan Stanisław, 1810–1880). Pirmajai žmonai Onai mirus (1822 m.), vėliau su kita Ona iš Karpuškų susilaukė dar 2 sūnų: vienas iš jų – Ignotas Juozapas – buvo kunigas (palaidotas Kėdainių bažnyčios sienos kriptoje).

Atsikraustymas į Žemaitiją

Į Žemaitiją, į Tryškius, pirmasis atkako Laurynas Mauricijus Petržkevičius, vedęs iš Lenkijos atvykusių bajorų Rudnickių dukterį Juliją. Ten jie susilaukė šešių vaikų (vienas jų Mykolas Kvirinas, būsimasis vaistininkas). O jo brolis Liucijonas Stanislovas pirmųjų trijų sūnų su Kazimiera Vaškevičiute susilaukė Ukmergės apskrityje.

5 Prieiga internetu: <http://www.wadowscypietrzkiewiczze.eu/>.

6 Uruski, S. *Rodzina, Herbasz szlachty polskiej*, T. XIII. Warszawa, 1916, p. 362.

Ketvirtasis – Adomas Aleksandras – 1848 m. gimė jau Tryškiuose. Abu į Tryškius atvykę broliai aktyviai dalyvavo 1863 m. sukilime, dėl to kartu buvo ištremti Sibiran į Tobolsko guberniją.

Vaistininkas Mykolas Kvirinas Petržkevičius turėjo dar tris brolius ir dvi seseris. Vyriausiasis brolis – Varšuvos aukštosios mokyklos studentas Juozapas Jokūbas (1843–1863) – žuvo per 1863 m. sukilimą J. Stanevičiaus rinktinės susirėmime su caro kariuomene prie Tryškių. Tame pačiame mūšyje žuvo ir jo pusbrolis Juozapas Feliksas (1842–1863), trečiasis Liucijono Stanislovo sūnus. Likimo ironija, jog Juozapo Felikso brolis Karolis tais metais baigė karo mokyklą Maskvoje, vėliau buvo štabskapitonu. Dar kitas brolis – Mauricijus – Maskvoje baigė medicinos studijas ir vėliau turėjo įvairių atsakingų pareigų Rusijos imperijoje. Būtent pas jį, tuo metu besidarbavusį Dvinske (dabar Daugpilis), grįžęs iš tremties Ilūkstės pavieta, Kurliandijos gubernijoje (dabar Latvija) mirė tėvas Liucijonas Stanislovas Petržkevičius.

O kaipgi būsimąjo Tytuvėnų vaistininko tėvas Laurynas Mauricijus? Žinoma tik tiek, kad jis buvo ištremtas be teisės sugrįžti ir apsigyventi tėvynėje, o 1871 m. iš Tobolsko gubernijos buvo išvykęs į Kostromos guberniją. Galbūt ten kažkur ir mirė, neteko rasti žinių apie jo sugrįžimą pas šeimą.

Tolesni giminės vingiai

Giminės istorija ir jos vingiai labai charakteringi tam metui. Lenkijoje ar už Atlanto dabar gyvena daug įvairių šakų Pietrzkieviczių palikuonių.

Be žuvusiojo sukilime Juozapo Jokūbo, kiti du Mykolo Kvirino broliai buvo Vladislovas Povilas (1846–?, likimas nežinomas) ir Ignacas Gerardas (1849–1910). Šio žmona Marija Savicka mirė praėjus tik 2 mėnesiams po sūnaus Tadeušo Lauryno (1883–1956) gimimo, tad kūdikį auginti padėjo senelė Julija. Tadeušas apsistojo Lenkijoje, 1905 m. Lvove vedė Liudviką Stefanovičevną, o kai ši 1921 m. mirė, vėliau, gyvendamas Bydgošče ir būdamas našliu, vedė išsiskyrusią advokato dukrą Kazimierą Cederbaum. Jos sūnus iš pirmos santuokos, gydytojas Stanislovas Černičius, pagarsėjo kaip aktyvus Varšuvos sukilimo prieš nacius Antrojo pasaulinio karo metu dalyvis.

Tytuvėnų vaistininko Mykolo Kvirino Petržkevičiaus sesuo Marija Jadvyga (1853–1931) – garsi muzikos mokytoja, baigusi Varšuvos konservatoriją – 1884 m. Varšuvoje ištekojo už talentingo lietuvių kilmės lenkų dailininko Stanislovo Vitkevičiaus, gimusio 1851 m. Pa-

šiaušėje. Juos supažindino jos brolis Ignacas Gerardas, draugavęs su S. Vitkevičiumi, žemiečiu, irgi lenkakalbiu bajoru. Jų sūnus, taip pat Stanislovas – gal dar už tėvus garsesnis lenkų rašytojas, dailininkas, filosofas Witkacy. Marija Jadvyga palaidota Zakopanėje.⁷ Kita sesuo – Jadvyga Olimpija (1850–1939) – 1881 m. irgi Varšuvoje ištekojo už žinomo lenkų istoriko Ernesto Gustavo Šviežavskio (1843–1919).

Ar tai pirmasis Tytuvėnų vaistininkas?

Visuotinė lietuvių enciklopedija teigia, kad vaistinė Tytuvėnuose įsteigta 1897 m. Tada vaistinių nebuvo daug – artimiausios buvo tik Šiluvoje ir Kelmėje. Tytuvėnų miestelio vaistinė buvo registruota Riomerių dvare, o kaip jos vedėjas nurodytas Mykolas, Mauricijaus Petržkevičius.⁸ Panašu, jog vaistininkas dirbo ne tik vaistinėje. Literatūroje yra paminėtas knygrišys M. Pietraškevičius, XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje Tytuvėnuose įrišęs dvarininkų Riomerių dvaro bibliotekos knygas. Šiaulių „Aušros“ muziejaus bibliotekoje saugomos kelios E. Riomerio dvaro bibliotekos knygos, įrištos prancūziška maniera ir pažymėtos šio knygrišio ovalo formos rėminančia linija apibrėžtu antspaudu-užrašu lenkų kalba: „PRACOWNIA / INTROLIGATORSKA / m. / PIETRZKIEWICZA / W / CYTOWIANACH“.⁹

Tarpukariu Tytuvėnuose, Šiaulių g. 3, veikė kaimo „aptieka“, kurios savininkė buvo Marija Pečkevičienė, o vedėjas – provizoriaus padėjėjas Samuelis Rozenbliumas.¹⁰ Tai buvo vaistininko Mykolo Petržkevičiaus žmona, po jo mirties perėmusi vaistinę.

Be to, iš istorinių šaltinių žinoma, jog Tytuvėnų bernardinų vienuolyne iki jo uždarymo irgi buvo vaistinė. Dabar mažoji salė, kurioje, istorikų įsitikinimu, buvo vienuolyno vaistinės laboratorija, skirta muziejaus ekspozicijoms.

Tarp kitko, Tytuvėnų kapinėse yra ir žmonių pagarbai prisimenamų ilgamečių jau sovietinio laikmečio Tytuvėnų vaistininkų Vaclovo Blinstrubo bei jo žmonos Onos kapas.

7 Budzyńska, N. *Witkiewicz. Ojciec Witkacego*. Krakow, 2022.

8 *Россійскій медицинскій списокъ на 1902 годъ*. С.-Петербургъ, 1902, p. 35; *Россійскій медицинскій списокъ на 1914 годъ, Аптеки съ вольной продажей лѣкарствъ*, С.-Петербургъ, 1914, p. 53.

9 Nekrašius, J. Knygrišystė ir knygrišiai Šiaurės Lietuvoje XVI a. II p. – XXI a. pr. In *Žiemgala*, 2019, Nr. 1, p. 37.

10 *Lietuvos Medicinos Veterinarijos ir Farmacijos įstaigų ir personalo sąrašas 1932*. Kaunas, 1932, p. 28.

Egidijus Ūksas,
Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešosios bibliotekos
vyresnysis bibliotekininkas

TIKINČIŲJŲ EISENOMS IŠ TYTUVĖNŲ Į ŠILUVĄ – 50 METŲ

Eisena į Šiluvą per Lyduvėnus. Nuotraukos autorius nežinomas.

Šiomet sukanka 50 metų, kai 1975 m. įvyko pirmoji tikinčiųjų eisena iš Tytuvėnų į Šiluvą. Tai buvo lietuvių katalikų žinia, pasiūsta okupacinei sovietinei valdžiai, jog Lietuvoje yra žmonių, pasiryžusių parodyti susitaikiusiems su okupacija tautiečiams, kad galima gyventi ir veikti ne pagal svetimos valdžios primestas normas, bet pagal savo sąžinę ir įsitikinimus. XX a. 8–9 dešimtmečio pogrindyje leidžiama „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika“, Helsinkio grupės veikla ir tikinčiųjų eisenos į Šiluvą buvo labiausiai okupacinę

valdžią drebinę įvykiai. Bėgant metams, vis mažiau lieka eisenų dalyvių ir liudininkų. Šių eilučių autorius ir žurnalistė Rita Ščiglinskienė 2023 m. pavasarį kalbino vienas iš eisenų organizatorių Eucharistinio Jėzaus seserų kongregacijos vienuolės **REGINĄ TERESIUTĘ (ESJ)** ir **JADVYGĄ GEMĄ STANELYTĘ (ESJ)**. Pasakojimai tapo pagrindu dokumentiniam filmui „Piligriminės kelionės iš Tytuvėnų į Šiluvą“ (aut. R. Ščiglinskienė).

Šiluvos piligrimų centre kalbėjomės su iš Kelmės kilusia vienuole **Regina Teresiute (ESJ)**. Sesuo Regina buvo viena ryškiausių antisovietinio pasipriešinimo asmenybių, už nuopelnus Lietuvos valstybei 2013 m. apdovanota Vyčio Kryžiaus ordino Riterio kryžiumi. 2018 m. jos kandidatūra buvo pateikta Kelmės rajono Garbės piliečio vardui gauti, bet komisija nerado valios įvertinti jos nuopelnus okupacijos metais ginant ne tik Kelmės krašto, bet ir visos Lietuvos tikinčiųjų laisves ir teises.

Kaip Jus pasiekė žinia apie organizuojamą eisena iš Tytuvėnų į Šiluvą?

1970 m. Kelmės parapijos vaikus aplankė vienuolė Jadvyga Gema Stanelytė ir Mečislovas Jurevičius. Jie Kelmėje norėjo įkurti Eucharistijos bičiulių grupę. Mano brolis (žinomas skulptorius Adolfas Teresius – E. Ū.) patarnaudavo Mišiose, aš dalyvaudavau procesijose. Buvome toks jaunimėlio aktyvas, kuris po pažinties su J. G. Stanelyte ir M. Jurevičiumi tapome Eucharistijos bičiliais. Sovietmečiu tai buvo nelegalu, bet įsitraukdavo nemažai jaunimo. J. G. Stanelytė ir M. Jurevičius dažnai lankydavosi Kelmėje, į susirinkimus pasikviesdavome daugiau jaunimo. Bendraujant su J. G. Stanelyte man pačiai kilo noras tapti vienuole. J. G. Stanelytė pasakojo, kad jai besimeldžiant Šiluvoje, aplankė mintis: ateikite pėsti, kalbėdami rožančių į Šiluvą. Tai buvo toks vidinis balsas, tiesiog balsas. Taip sulaukėme 1975 m., kai įvyko pirmoji eisena, į Šiluvą sėkmingai nuėjo apie 500 žmonių. Aš su broliu taip pat dalyvavau. Saugumiečiai nebuvo pasiruošę sutrukdyti eisena, bet filmavo, fotografavo. 1976 m. eisenoje dalyvavo jau apie 700 žmonių. Man teko dalyvauti visose šešiose eisenoje. Kasmet atvykdavo vis daugiau žmonių: nemažai jaunimo, studentų. Su Vilniaus studentais atvykdavo neseniai miręs Antanas Terleckas (1928–2023). Jie gal nebuvo labai katalikiškai nusiteikę, labiau tautininkiškai. Suprato, kad per Bažnyčią galima labiau prieiti prie žmonių skleidžiant savo idėją, Tėvynės meilę. Vėliau žinią apie eisena buvo galima lengviau perduoti vienam per kitą. Nenaudojome laidinių telefonų, nes saugumas klausydavosi pokalbių, būtų iš karto užuodegos pagavęs.

Pateikėte labai svarbų liudijimą, kad pirmoji eisena įvyko 1975 m., kai Tytuvėnuose susirinko žmonės ir eisena pajudėjo į Šiluvą.

Taip, susirinkome Tytuvėnuose, bažnyčioje. Pradėdavome malda ir būdavo paskelbiama eisenos intencija, kad einame už Lietuvą, už jos dvasinį atsivertimą, už blaivybę. Vėliau, 1977 m. vykusioje trečiojoje eisenoje,

J. G. Stanelytė oficialiai paskelbė, kad einama už Tėvynės laisvę, už valdžios bedievinamą jaunimą.

Ar kelmiškiečiai ir tytuvėniškiai dalyvaudavo eisenoje?

Kelmiškių dalyvaudavo nedaug. Tytuvėnuose žmonės lydėdavo žiūrėdami pro langus, stovėdami kiemuose, klaupdavosi, žegnodavosi. Daugiausia eidavo jaunimas, kurį buvome subūrę apie Eucharistijos bičiulius, mišių patarnautojai, mergaitės, kurios adoruodavo procesijose. Kadangi saugumas persekiojo, turėjo būti labai stiprios šeimos, kad tėvai gintų savo vaikus. Sudėtinga buvo pakviesti žmones, ne kiekvienam pasakys. Net mūsų giminaičiai nežinodavo, kada ir kur bus eisenos, stengdavomės tų dalykų nepasakoti.

Kaip vykdavo eisenos, kaip jas priimdavo žmonės?

Saugumas ir valdžia stengdavosi visaip varžyti. Dalyvius fotografuodavo, paskui visus metus tapydavo su tardymais. Saugumiečiai suaktyvėdavo rugpjūčio mėnesį, prieš žinomus eisenų dalyvius imdavosi priemonių. Dalyvavusį jaunimą kviesdavosi pokalbiams, mokinius spausdavo per mokyklas. Saugumo persekiojimas ypač pasijautė po J. G. Stanelytės suėmimo ir teismo. Nepaisant to, vis tiek rinkomės Tytuvėnuose. 1976 m. eisenoje buvo nešamas iš Tytuvėnų bažnyčios paimtas kryžius, vėliavos. Penktojoje eisenoje, 1979 m., dalyvavo kun. Petras Kastytis Kriščiukaitis.

1980 m. eisenoje dalyvavo kunigai Juozas Zdebskis ir Kęstutis Daknevičius. Rinkomės iš vakaro pas mano tėvukus, pavalgėme mamos iškepto kugelio ir apie 12 val. nakties išėjome. Buvo aišku, kad pro Tytuvėnus nepraeisime, reikia eiti pro Maironius, Lyduvėnus. Išsiskirstėme grupelėmis po du tris, įeigu sulaikys, kad būtų liudininkų. Mane ir draugus pagavo prie Lyduvėnų. Nuvežė į Raseinius, tris valandas pralaukė, bet toks jau žemaitiškas kraujas – paleido, vėl iš Raseinių patraukiau pėsčiomis į Šiluvą. Antrą kartą pagavo, už tai mane patupdė 15 parų. Vienam iš kartu su mumis tuo metuėjusių vaikinukų pasisekė pasiekti Šiluvą, tai buvo dabartinis Liškiavos kleb. Vidmantas Striokas. Pasak jo, tada Šiluvoje buvo labai daug milicijos, kaip kolorado vabalų. Iš Vilniaus žmonės važiavo pakeleivingomis mašinomis. Atvažiuodavo iki Raseinių, per naktį pėsti, kad niekas nesutrukdytų, ateidavo iki Tytuvėnų. Iš Raseinių į tą pusę nevažiavo jokie maršrutiniai autobusai. Eisenos dalyviai susirinko Tytuvėnų bažnyčios šventoriuje, juos palaimino kun. J. Zdebskis. Saugumiečiai zujo, gąsdino, reikalavo nutraukti eisena. Ėjo daug jau-

Regina Teresiute. Ritos Ščiglinskienės nuotrauka, 2023.

nimo. Lydėdami kunigus berniukai su baltomis kamžomis nešė kryžių, vėliavas, buvo mergaičių, apsirengusių tautiniais rūbais. Aišku, kad valdžia negalėjo to pakęsti. Gema nuteista, bet eisena vis tiek vyksta!

1981 m. valdžia, norėdama sutrukdyti eisena, metė visas jėgas, paskelbė „kiaulių marą“, snukio ir nagų epidemiją. Kokie keturi kilometrai nuo Tytuvėnų buvo pastatytos užtvartos, jos buvo ir nuo Raseinių pusės. Dėl vadinamos dezinfekcijos ant kelio buvo pabarstyta kažkokių pjuvenų ar smėlio, net vietiniams liepdavo per jas pereiti. Nevietinius apgręždavo, neleisdavo vykti. Nuo Lyduvėnų pusės saugojo kariuomenė. Šiluviškiai juokėsi, kad niekur nenudvėsė nei vienas paršelis, nei viena karvė nesusirgo snukio liga. Tais metais eisena organizavo M. Jurevičius ir inžinierius Vytautas Juozas Vaičiūnas, vėliau tapęs kunigu. Į paskutinę eisena žmonės vyko iš Kauno, Vilniaus, važiavo autobusais. Kelmėje net dvi dienas buvo nutraukti autobusų maršrutai į Tytuvėnus ir Šiluvą. Po šios eisenos valdžia areštavo M. Jurevičių ir V. J. Vaičiūną.

Ar vyko eisenos, valdžiai areštavus organizatorius?

Po daugybės areštų, kiaulių marų reikėjo kažką daryti. Jau prieš Šiluvos atlaidus saugumas ir valdžia pradėdavo taisyti žmones. 1982 m. nusprendėme eisena laikinai, kol vėl bus galima, kunigams A. Svarinskui ir J. Zdebskiui pasiūlius, pakeisti ėjimu keliais aplink Šiluvos baziliką. Valdžia nelabai galėjo sutrukdyti žmonėms atvykti į atlaidus, tai atvykdavo ir tie, kurie galvojo kažką daugiau. Tada A. Svarinskas po Mišių paskelbė intenciją ir pirmas, pasiėmęs kryželį, išėjo keliais aplink baziliką, vesdamas tikinčiuosius. Vėliau tapo tradicija rinktis kiekvieno mėnesio 13-ą dieną, paskirti tai Marijai ir kalbėti rožinį už Lietuvos Nepriklausomybę, laisvę, blaivybę, jaunimo dorą.

Kaip Kelmėje vyko J. G. Stanelytės teismas?

1980 m. už eisenų organizavimą areštavo J. G. Stanelytę, J. V. Vaičiūną ir M. Jurevičių. Jie buvo apkaltinti veltėdžiavimu ir viešosios tvarkos pažeidimais. J. V. Vai-

čiūnas dirbo inžinieriumi, labai daug prisidėjo prie „Kronikos“ leidimo, jo ir Petro Plumpo rankomis buvo pagaminti dauginimo aparatai „Era“, rotaciniai spausdinimo įrenginiai. Po J. G. Stanelytės teismo jie įstojo į Helsinkio grupę, vėliau buvo teisiami ne tik už viešosios tvarkos pažeidimus, bet ir už antisovietinę veiklą.

Tuo metu už antisovietinę veiklą buvo teisiama daug žmonių, mes stengdavomės į visus teismus važiuoti, kad palaikytume teisiamuosius. Aišku, valdžia neleisdavo, trukdydavo. Kai teisė Viktorą Petkų, mane suėmė ir uždarė 15 parų, vėliau taip sulaikė ir uždarė prieš mons. A. Svarinsko teismą. Prieš J. G. Stanelytės teismą valdžia bijojo, kad žmonės susirinks. Išvakarėse kai kurie draugai susibūrė mano tėvų namuose Kelmėje. Ankstyvą rytą nuėjome prie teismo rūmų. Buvo labai daug milicijos. Kai apie 7 val. ryto atvažiavo „voronokas“, galvojome, kad Gema atvežė. Vienas kaunietis prišoko prie automobilio ir sušuko: „Gema, mes tave mylim! Mes su tavimi!“ Nežinau, ar tame „voronoke“ tikrai buvo Gema. Į teismo salę buvo suvaryti visiškai nežinomi žmonės, Gemos artimiesiems apskritai nebuvo pranešta. Į teismo salę pašalinių neįleido, bet vienam pavyko ten patekti. Tai buvo kun. J. Zdebskis. Jis buvo apsirengęs taip, kad net bičiuliai jo nepažino – apsirengęs ilgu lietpalčiu, tamsiais akiniais, su portfeliu. Saugumiečiams prisistatė esąs korespondentas iš Amerikos. Tie suglumę jį įleido. Aišku, paskui atpažino ir išprašė iš teismo salės. Po teismo buvo krata mano tėvų namuose, tardė ir vykdė kratas pas kitus žmones, kurie buvo atvykę palaikyti Gemos.

Vienas iš eisenų organizatorių buvo Mečislovas Jurevičius (1927–1999). Papasakokite apie jo indėlį.

Mečislovas buvo šiaulietis, Eucharistijos bičiulis. Jis pirmą kartą kalėjo už partizaninę veiklą Džeskazgano lageryje. Grįžęs į Lietuvą, susitiko su J. G. Stanelyte, prisidėjo prie Eucharistijos bičiulių, labai pasišventė tautiniam religiniam darbui. Buvo įstojęs į Helsinkio grupę, už tai kalėjo. Buvo kalinamas su kitu grupės nariu V. J. Vaičiūnu. Teko juos du kartus lankyti lageryje, vėliau juos parvežti, mane lydėjo brolis. M. Jurevičius viską darė radikaliai. Po kalinimo (Džeskazgano lageryje – E. Ū.) dirbo statybose, buvo pradėjęs išgėrinėti, bet vėliau tapo visiškai abstinentu. Kažkada buvome viename susitikime, ten kava, arbata, buvo saldainių dėžutė. Jis prakando vieną, susiraukė ir sako: „O, su šnapsu!“ Ir nevalgė. Jis buvo nusistatęs pasiaukoti Tėvynei ir Bažnyčiai.

Iš pradžių nebuvo skelbiama, kad eisenos yra už laisvą Lietuvą, bet vėliau jau atvirai tiek M. Jurevičius, tiek J. G. Stanelytė skelbdavo, kad einama ir meldžiamasi už Lietuvos laisvę.

Kaip vertintumėte dabartines eisenas iš Tytuvėnų į Šiluvą?

Gaila, kad jos silpsta. Iš kitos pusės, gal ir gerai. Jaunimui reikia atrakcijų. Buvo laikas, kai į eisenas (iš Šiaulių pusės į Tytuvėnus) jaunuolius organizuodavo tikybos mokytojai. Tai prisirinkdavo visokių, kam būdavo neįdomu, kas norėdavo per kelių dienų žygį paūžti. Juk būdavo rengiami koncertai su gerais atlikėjais. Gerai, kad nebėra taip, kaip anksčiau – dabar eina tie, kurie yra pasiryžę pasimelsti. Daug padeda savanoriai, vandenį, maistą atveža kariuomenė. Gaila, kad pandemija viską sutrukdė. Kauno vyskupija organizuoja eiseną nuo Dubysos pusės. Jeigu sudėtume maldininkus, einančius nuo Šiaulių ir nuo Kauno pusės, tai gautume nemažai. Be to, eina pavieniai žmonės iš parapijų, būna, kartais per mėnesį net po kelias ateina. Kauno vyskupijos piligrimų centras siūlo penkis maršrutus. Yra žiedinis maršrutas apie Šiluvą, ilgiausias maršrutas nuo Šaulės kalno (Radviliškio r.), nuo Betygalos, nuo Raseinių. Jaunimui tokie piligriminiai žygiai yra patrauklūs, kartais prie jų prisijungia vysk. Lionginas Virbalas. Turime visas galimybes organizuoti eisenas kitaip. Yra gražaus jaunimo, kuriam tokie dalykai svarbūs, kurie meldžiasi, kurie ėjime į Šiluvą mato prasmę.

Ko norėtumėte palinkėti Lietuvos žmonėms?

Ačiū Dievui, kad esame laisvi ir turime laisvą Lietuvą. Kai mane tardydavo saugumiečiai, jiems sakydavau, kad ateis laikas ir man nepriklausomos Lietuvos pareigūnas įteiks pensiją. Tuo tikėjau visada. Nežinojau, ar sulauksiu, bet tikėjau. Ir sulaukiau. Kiekvienas darykite tai, kas priklauso. Labai dažnai visus keikiam – Seimą, valdžią, merus. Jeigu mes juos keikiame, kaip jie gali kitaip dirbti? Kiekvienas prakeiksmas duoda velniui galią žmoguje veikti. Jeigu mes melstumėmės už juos bent tiek, kiek juos keikiame, jie tikrai būtų kitokie. Gyvuokite ir darykite gražius darbus.

Jadvyga Gema Stanelytė. Ritos Ščiglinskienės nuotrauka, 2023.

*Eucharistinio Jėzaus seserų kongregacijos namuose Kaune aplankėme ir kalbinome vienuolę **Jadvygą Gema Stanelytę (ESJ)**. Jos vardas plačiai nuskambėjo po 1980 m. gruodžio 16 d. Kelmėje įvykusio teismo. Už 1979 m. eisenos iš Tytuvėnų į Šiluvą organizavimą ir vadovavimą jai 1980 m. rugpjūčio 26 d. iškelta baudžiamoji byla, ji buvo suimta ir kalinama KGB kalėjime Vilniuje. Oficialiai sovietinė valdžia J. G. Stanelytei pateikė kaltinimus už veltėdžiavimą bei už viešosios tvarkos pažeidimą. Baiminantis, kad teismo procesas Vilniuje netaptų tikinčiųjų manifestacija, J. G. Stanelytė buvo slapta pervežta į Šiaulių kalėjimą. Nors sovietinė valdžia ir KGB bandė nusišalinti vietą ir laiką, kur ir kada vyks vienuolės teismas, buvo sužinota apie teismo datą ir vietą. Apie teismo procesą rašė „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika“ (LKB, Nr. 46, 1980). Liudininkai pamena, kad tą dieną Kelmėje buvo nemažas susjudimas, palaikyti J. G. Stanelytės susirinko bendražygiai kunigai Sigitas Tamkevičius, A. Svarinskas, Vincentas Vėlavičius, J. Zdebskis, vienas iš eisenų organizatorių šiaulietis M. Jurevičius, būrys tikinčiųjų iš įvairių Lietuvos vietų. Teismo procesas turėjo būti šiek tiek parodomasis, bet susirinkus būriui žmonių, nelabai kas liko iš valdžios sumanymo. KGB filmavo ir fotografavo susirinkusiuosius. Vėliau, nustačius asmenybes, buvo aiškinamasi, koku tikslu ir kaip jie atsidūrė prie teismo pastato. Buvo sulaikyti kun. Juozas Zdebskis, Saulius Kelpša, Petras Gražulis. Dėl šio sulaikymo Lietuvos komunistų partijos pirmajam sekretoriui Petras Griškevičiui ir Kelmės milicijos viršininkui buvo įteiktas 68 asmenų pasirašytas protestas, kad „tarybiniai pareigūnai grubiai laužo LTSR Konstituciją ir įstatymus“.*

Sovietinis teismas nuteisė J. G. Stanelytę trejiems metams laisvės atėmimo. Bausmės atlikti ji buvo ištremta į Nižnij Tagilą (Sverdlovsko sritis Rusijoje) bendrojo režimo lagerį.

J. G. Stanelytės įkalinimas sukrėtė Moldovos vokiečius katalikus, tarp kurių vienuolė vykdė misionierišką veiklą. Per juos žinia pasiekė Vakarų Vokietijos katalikus, Europos žmogaus teisių gynimo organizacijas, buvo rašomi protesto laišakai sovietų valdžiai. Dėl J. G. Stanelytės į sovietų valdžią apeliavo Anglijos karalienė Elžbieta II, prašydama ją išlaisvinti. J. G. Stanelytės procesui pradedant virsti tarptautiniu įvykiu, ji iš įkalinimo vietos buvo paleista anksčiau, 1982 m. vasario 16 d., likęs įkalinimo laikas buvo pakeistas lygtine bausme.

Apie Jūsų veiklą sovietinės okupacijos metais nėra daug informacijos, bet daug kas Jus prisimena, ypač kalbant apie tikinčiųjų eisenas iš Tytuvėnų į Šiluvą, „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos“ leidybą. Įdomu būtų sužinoti, kada eisenos prasidėjo, kas buvo Jūsų talkininkai?

Žinote, aš metų labiausiai ir neatsimenu. Niekada jų neįsidėmėdavau. Kaip jūs žinote, taip ir tegul būna. Eisenas padėdavo organizuoti šiaulietis, jau miręs M. Jurevičius. Jis buvo pasaulietis, labai tikintis ir doras žmogus. Į Šiluvą eidavom iš įvairių vietų. Kadangi buvo persekiojama, jei būtume ėję iš kurios nors vietos, tai būtų lengviau (KGB – E. Ū.) susekti. Taip eidavome iš vienos, iš kitos pusės, keisdavome vietas. Eisenose dalyvaudavo apie 50 žmonių, kartais daugiau, kartais mažiau. Visokio amžiaus žmonės eidavo:

jaunesni, brandaus amžiaus, nes mums visiems rūpėjo Lietuvos laisvė, ypač dėl to išgyvenom. Labai meldėmės, kiek galėjom, tiek darėm.

Kaip žmones pasiekdavo žinia apie organizuojamas eisenas?

Įvairiai sužinodavo, dažniausiai vienas per kitą. Žmonės atvykdavo iš įvairių (Lietuvos – E. Ū.) vietų, apie tai savo gyvenamoje vietoje kitiems pasakydavo. Tie, kurie domėjosi, taip pat klausinėjo, ieškojo, nesėdėjo rankas sudėję – Lietuvos laisvė jiems buvo svarbus dalykas.

Ar eisenas organizuodavote prieš Šilinių atlaidus?

Ne, netapatindavome su atlaidais. Eidavome, kai mums pavykdavo susirinkti. Ne vieną kartą per metus darydavome eisenas. Per atlaidus nelabai tinkamas laikas buvo – jiems (KGB – E. Ū.) lengviau buvo mus nutverti. O kai mes eidavome skirtingu laiku, tai jiems būdavo sunkiau mus sugaudyti.

Kaip vykdavo eisenos, ar nešdavote kryžių, gieddavote?

Ne, nieko nenešdavome. Dažniausiai meldavomės, kalbėdavome rožinį. Giedoti negieddavome, dėl to, kad giesmė pritraukia nereikalingą dėmesį, o mes norėjome daugiau slaptumo, kad mūsų neišvaikytų. Kunigams eisenose dalyvauti buvo rizikinga, mes juos saugodavome. Prašėme jų, kad būtų atsargūs, nenorėjome, kad juos suimtų. Šiluvoje žmonės su džiaugsmu išeidavo pasitikti.

Ar pastebėdavote, kad valdžia ir saugumas jau žino apie eisenas?

Visko gaudavome, ir įspėjimų, ir bausmių, bet nekreipdavome dėmesio. Jie greičiau pavargo, negu mes. Pavargo mus gaudyti, o mums nenusibodo kovoti iki pat pergalės. Labai daug meldavomės, pasiklojėme Dievo Motinos Marijos užtarimu. Taip ir laimėjome su Viešpaties pagalba.

Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataro Antano Račo iniciatyva 1994 m. buvo pradėtos Padėkos ir vilties eisenos iš Tytuvėnų į Šiluvą. Būdamas prisimenamas 1980 m. gruodžio mėnesį vykęs Jūsų teismas Kelmėje. Apie tai, kas vyko teismo metu salėje, nėra daug žinoma. Gal galėtumėte daugiau apie tai papasakoti, kas ten vyko?

Pateikė kaltinimus, kad einame prieš tarybų valdžią, kad norime ją paniekinti, pažeminti. Iš tikrųjų mes ne-

mėgome tarybų valdžios ir to neslėpėme. Salėje buvusių žmonių iš viso nepažinojau. Gal ten buvo aktyvistai, gal suvaryti žmonės, bet jų buvo daug. Norėjo parodyti, kad daug žmonių nesutinka su mūsų veikla. Kai kurie iš jų rėmė kaltintojus. O mane palaikė mano bendražygiai, susirinkę žmonės. Iš nuotaikos buvo galima jausti, nors garsiai to pareikšti nedrįso.

Ko Jus teisme klausinėjo, ką pasakėte teisėjams?

Teismo metu nelabai manęs klausinėjo, mane žinojo kaip nuluptą. Daugiau klausinėjo kitų, liudininkų.

Kai Jus paleido iš lagerio ir grįžote į Lietuvą, ar sovietinė valdžia taikė jums kokias persekiojimo priemones?

Kad nelabai. Matyt, jiems jau nusibodo. Ir tų saugumiečių buvo visokių, nebuvo labai jau „karšti“ persekiotojai. Gal buvo prisitaikę, gal dėl darbo, gal šiaip dėl kitų tikslų, bet ne dėl idėjos. O mes turėjome idėją, kuri mums buvo brangi, dėl jos mes nepavargome.

Kai Jūs buvote kalinama, eisenos nenutrūko. Kas jas organizavo?

Jas organizuodavo M. Jurevičius, talkininkų buvo iš visos Lietuvos. Padėjo daug žmonių, kurie buvo nusistatę prieš tarybų valdžią. Jeigu būtume buvę tik keli – nieko nebūtume laimėję. Buvo žmonių, kurie mus palaikė. Paskui jau užteko degtuko, kad suliepsnotų liepsna. Vėliau viskas kaip ir susiliejo su Sąjūdžiu. Eisenų dalyviai daug kur padėjo Sąjūdžiui, kai reikėdavo ką nors suorganizuoti.

Kaip Jūs prisidėjote prie „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos“ leidybos?

Apie eisenas informaciją perduodavau aš, apie kitus įvykius dažniausiai informuodavo kiti. Taip kaip biutės iš visur ir sunešdavome informaciją. Nebuvo tai labai sunku daryti, mums tai atrodė privaloma. Žinojome, kad tarybų valdžia mums visai trukdys, o mūsų pareiga buvo ginti tautos laisvę. Mums toks gyvenimas tuomet atrodė natūralus, kasdieniškas.

Kai buvote nuteista kalėti, kas jums tada buvo sunkiausia?

Neatsimenu, aš nejaučiau sunkumo. Dirbau, plytas nešiojau, sunkus, nelengvas fizinis darbas. Manęs lageryje niekas neskriaudė, nežemino.

Ar pasiekdavo kokios žinios apie Vokietijos katalikų pastangas Jus išlaisvinti?

Man pranešė, kai mane paleido. Žinojau, kad mano kalinimo laikas nesibaigė ir kad grįžusi toliau tęsiu savo veiklą. Dėl to man nekilo jokių klausimų.

Dar vyksta eisenos iš Tytuvėnų į Šiluvą. Ko norėtumėte palinkėti eisenų dalyviams?

Džiaugsmo ir energijos. Džiaukimės, kad dabar nereikia taip kovoti už laisvę, kaip mes kovojome, kad išlaikytume pastangas turėti Lietuvą kuo tyresnę, gairesnę ir liepsningesnę.

Mečislovas Jurevičius (1927–1999) – Kęstučio apygardos partizanas, politinis kalinys, disidentas, „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos“ platintojas, Helsinkio grupės narys. 1973 m. pradėjo organizuoti tikinčiųjų eisenas į sovietų nuo kryžių „nuvalytą“ Kryžių kalną, ten pastatė pirmąjį kryžių. Vėliau prisidėjo prie eisenų iš Tytuvėnų į Šiluvą organizavimo. Už savo disidentinę veiklą persekiotas sovietinės valdžios, saugumo, ne kartą kalintas. Kalinimas, valdžios persekiojimas pa-

laužė M. Jurevičiaus sveikatą. 1999 m. už nuopelnus Lietuvos valstybei Prezidento Valdo Adamkaus apdovanotas Vyčio kryžiaus III laipsnio ordinu. Šiaulietė žurnalistė Irena Vasinauskaitė rašė, kad „M. Jurevičiaus bendražygiai, dar gyvam esant, buvo pristatę sąžinės kankinio ir laisvės gynėjo kandidatūrą Šiaulių miesto Garbės piliečio vardui suteikti. Bet politikams vis atsisirasdavo vertesnių kandidatų. Vėliau du kartus, jau po mirties, disidentas buvo pristatytas Garbės piliečio vardui, tačiau teikėjų balsas vėl nuskambėjo tyruose. Likimo ironija, tačiau Saulės miesto Garbės piliečiu 2002 m. tapo Juozas Dzidolikas, buvęs Lietuvos aklųjų ir silpnaregių įmonės Šiaulių filialo direktorius, atleidęs M. Jurevičių iš darbo už tai, kad atsisakė dirbti ir per šv. Kalėdasėjo į bažnyčią.“ Tik 2016 m. Šiauliuose prie namo, kuriame gyveno M. Jurevičius, buvo atidengta atminimo lenta.

2021 m. spalio 29 d. Šiaulių vyskupijoje pradėta Dievo tarno, krikščionio pasauliečio, šeimos tėvo Mečislovo Jurevičiaus beatifikacijos (paskelbimo palaimintuoju) byla.

Padėkos už laisvę eisenos iš Tytuvėnų į Šiluvą akimirka, 2025. Bronislavos Buchienės nuotrauka.

Christa P. Whitney,
Jidiš knygų centro (JAV) Vekslerio žodinės istorijos projekto vadovė
Laurynas Giedrimas,
Šiaulių „Aušros“ muziejaus muziejininkas, Lietuvos istorijos instituto doktorantas

EKSPEDICIJA Į UŽVENČIO ŽYDŲ KAPINES

Christa P. Whitney (dešinėje skaito iš lapo) supažindina ekspedicijos dalyvius su antkapių dokumentavimo tvarka. Iš kairės: Algirdas Rimkus, Virginija Levulienė, bibliotekininkė Regina Karpienė, Vitalija Bugenytė. Lauryno Giedrimo nuotrauka, 2025.

2025 m. balandžio 25 d. kartu su Vekslerio žodinės istorijos projekto vadove Christa P. Whitney (JAV), Užvenčio bibliotekos bibliotekininke Regina Karpinė ir žydų istorijai neabejingais užventiškais surengėme ekspediciją į Užvenčio žydų kapines. Pakeliui aplankėme pirmųjų Užvenčio žydų kapinių vietą J. Janonio gatvėje (kapinės sovietmečiu buvo sunaikintos), taip pat apžiūrėjome vietą dab. Vilties gatvėje, kur stovėjo žydų maldos namai (sinagogos) (dabar toje vietoje stovi nedidelis paminklas su užrašais žemaičių kalba, liudijančiais sinagogų stovėjimo vietą). Užvenčio žydų (antrosiose) kapinėse dokumentavome 98 antkapius.

Ch. P. Whitney teigimu, Užvenčio miestelio pavadinimas hebrajiškai rašomas אורווענט אוורענט ir jidiš kalboje tariamas *Uzvent* arba *Uzhvent*. Pirmosios žydų šeimos Užventyje apsigyveno, tikėtina, XVIII a. pradžioje. Jau 1750 m. buvo leista žydams Užventyje turėti savo mokyklą¹. Visuotinio LDK žydų surašymo, vykusio 1764–1765 m., duomenimis, Užvenčio žydai priklausė Kelmės kahalui. XVIII a. viduryje Užventyje buvo 8 žydų namų ūkiai (Hešelio Huršelovičiaus, Nochemo Fave-

lovičiaus, Dovydo Nochovičiaus, Leibos Hiršovičiaus, Abraomo Joselovičiaus, Jankelio Elijaševičiaus, našlės Julos Simonienės ir Maušos Abramovičiaus). Pavyzdžiui, Jankelio Elijaševičiaus šeimą 1765 m. sudarė jis pats, jo žmona Lega, dukros Rocha ir Beila. Taip pat prie šeimos gyveno kampininkas Jankelis Leibovičius su žmona Michla².

XVIII a. pabaigoje Užventyje jau minimos žydų kapinės. Užvenčio dvaro inventoriuje, sudarytame 1789 m., parašyta, kad žydai moka mokestį už mokyklą ir kapines. Šiame inventoriuje buvo surašyta 11 Užventyje gyvenusių žydų šeimų³. Galimai, panašiu metu buvo įkurtas ir Užvenčio kahalas, nes 1795 m. reviziniame surašyme minimi kahalo vyresnieji Hiršas Leibovičius, Leiba Jankelovičius, Zušelis Kadisovičius ir Hirma Leibovičius. Žydai gyveno tiek Užvenčio dvarui priklausiusioje miestelio dalyje, tiek Užvenčio Katalikų bažnyčios jurisdikcijoje. Surašyme yra nurodyti kai kurių užventiškių žydų užsiėmimai. Pavyzdžiui, Hiršas

¹ *Užvenčio žydų mokyklos steigimo aktas. 1750 m.* Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 1281, ap. 1, b. 145.

² *Žemaitijos kunigaikštystės žydų surašymas. 1765 m.* Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 11, ap. 1, b. 1013, l. 107, 156.

³ *Užvenčio dvaro inventoriūs. 1789 m.* Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, f. 37, b. 5395, l. 2.

Leibovičius gamino katilus, Foselis Davidovičius buvo mėsiniškas, Jankelis Elijaševičius siuvo batus⁴. Išlikusiame 1827–1828 m. Užvenčio kahalo žydų reviziniame surašyme įrašyti 11 žydų (1827 m.), kai kurie iš jų – su žmonomis, kaip kad 22 metų amžiaus Leizeris Jankelevičius, Joselio sūnus, su 19 metų žmona Feiga⁵. XIX a. žydų gyventojų skaičius Užventyje augo. Daugiausia žydų miestelyje gyveno 1897 m. (330 gyventojų) ir tai sudarė 35 proc. visų to meto Užvenčio gyventojų. Po Pirmojo pasaulinio karo žydų Užventyje sumažėjo, nes dalis jų buvo prievarta iškeldinti į Rusijos gilumą, o dalis iškeldintų negrįžo. 1923 m. gyveno 173, o 1940 m. – 100 žydų. Remiantis Dov Levin pateiktais duomenimis, tarpukariu Užventyje gyvenę žydai vertėsi amatais ir smulkia prekyba, tačiau beveik kiekviena šeima turėjo ir pagalbinių ūkį, kuriame buvo nedidelis sodas-daržas, laikoma karvių⁶. Remiantis 1931 m. Lietuvos Vyriausybės duomenimis, žydai Užventyje turėjo odų dirbuvės, audinių, metalo ir maisto prekių parduotuves, kirpyklą, medžio apdirbimo įmonę, etanolio gamyklą. Vietinis žydas A. Cvikas vairavo du nuosavus keleivinius autobusus. O 1937 m. Užventyje minimi 8 žydai amatininkai, tarp kurių buvo trys siuvėjai, du batsiuviai, skardininkas, mėsiniškas. D. Levin duomenimis, 1939 m. Užventyje buvo 17 telefonų, kurių 6 buvo žydų namuose⁷.

Beinbridžo saloje, Vašingtono valstijoje (JAV), Kol Šalomo bendruomenės skrynioje yra saugomas Sefar Toros ritinys iš Užvenčio. Faivel Heiling ir jo vyriausiasis sūnus Luisas 1899 m. šią Torą išsivežė į JAV. Tora daugelį metų tarnavo nedidelei žydų bendruomenei Vermonte. Kai ši nebegalėjo išsilaikyti, vienas iš Faivelo proanūkių atnešė Torą į savo bendruomenę Beinbridžo saloje⁸.

XIX a. pabaigoje – XX a. I pusėje Užventyje tarnavo rabinai Ya'akov-Mordekhai Dinezon (1880–1887), Shelomo-Natan Kotler (iki 1899 m.), Netanel-Josef Graz

(iki 1926 m.). Ya'akov Wolpe buvo paskutinis Užvenčio žydų bendruomenės rabinas⁹.

1939 m. birželį Užventyje kilo didelis gaisras, nuo kurio labiausiai nukentėjo žydų bendruomenė. Įtarta, kad gaisras buvo sukeltas dėl antisemitinių motyvų. Gaisro metu sudegė sinagogos, Bet Midrašas (maldos / studijų namai), Talmud Tora (tradicinė religinė mokykla, kurią lanko berniukai, ypač neturtingi, našlaičiai), rabino namas ir 5 gyvenamieji namai, nukentėjo apie 30 šeimų. Nacių okupacijos metais Užvenčio žydų bendruomenė buvo sunaikinta. Kurį laiką žydai buvo kalinami Užvenčio dvaro spirito varykloje, o 1941 m. liepos 30 d. 91 Užvenčio gyventojas, kartu su 10 iš kitur pabėgusių rabinų, buvo sušaudyti Pašilvės miške, apie 3 km nuo Užvenčio. Likę žydai buvo perkelti į Žagarę, kur buvo sušaudyti tų pačių metų lapkričio 10 d. Paskutiniai 9 Užvenčio žydai (dauguma jų buvo atsivertę į krikščionybę) sunaikinti 1941 m. gruodžio 8 d. Užvenčio žydų bendruomenę sunaikino naciai su vietos gyventojais bendrininkais. Nuo Holokausto pavyko išsigelbėti tik Leibai, Chanai ir Chajai Levinams, Benzion Kelman su motina ir Eljui Cvikui¹⁰. Taip pat pavyko išsigelbėti ir Paulinai (Pajai) Lereraitei (1919–1992), kuri dar tarpukariu atsivertė į katalikybę ruošdamasi tekėti (mylimasis vėliau ją atsisakė vesti, todėl liko netekėjusi). Karo metais P. Lereraite slapstėsi Čiobiškio vienuolyne (per Holokaustą buvo nužudyta visa jos šeima). Po karo ji grįžo į Užventį. Kadangi buvo katalikė, buvo palaidota Užvenčio katalikų kapinėse. Jos kapas yra netoli koplyčios¹¹.

Po karo vietiniai gyventojai sušaudymo vietoje ieškodavo vertingų daiktų ir auksinių dantų. Dėl to Užvenčio žydų palikuonys Leiba Levinas, Eljas Cvikas ir Rachelė Kazav, gavę Vilniaus sinagogos leidimą, perkėlė visus mirusiuosius iš pirmojo kapo ir palaidojo bendrume kape žydų kapinėse Vilniuje (Želvių miške liko tik 1941 m. gruodžio 8 d. aukos). Sovietinės okupacijos metais sušaudymo vietoje buvo pastatytas ideologiškai angažuotas paminklas, liudijantis apie nužudytus tarybinius piliečius. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, Užvenčio žydų palikuonių Volos Levino ir dr. Rose Lerer Cohen iniciatyva, 2010 m., siekiant atkurti istori-

9 Ten pat.

10 Musneckienė, Regina. „Pagerbti išžudyti miestelio žmonės“. *Šiaulių kraštas*. 2010 m. rugsėjo 4 d., p. 8.

11 Cohen Lerer, Rose. „The Lerer Family: The Mavericks of Uzventis“, p. 52–55. Prieiga internetu: <www.avotaynu.net_backissues_issues_2012_2016WinterPage52Cohen.rlm.pdf>.

Algirdas Rimkus, Christa P. Whitney ir Regina Karpienė dokumentuoja antkapius Užvenčio žydų kapinėse. Lauro Giedrimo nuotrauka, 2025.

nę tiesą, ant minėto paminklo buvo pritvirtinta lenta, liudijanti apie nužudytus žydus, taip pat šalia buvo pastatytas naujas memorialas¹².

Šiandien mažai jau kas žino, kad Užventyje buvo net dvi žydų kapinės. Pirmosios (ankstyvesnės) žydų kapinės buvo uždarytos dar Rusijos imperijos laikais. Vietiniai gyventojai pasakoja dvi versijas, kodėl jos buvo uždarytos. Pagal pirmąją versiją, kapinės buvo prie pat miestelio, po jas bėgiodavo palaidi užventiškių gyvuliai ir drumstė ten palaidotų žmonių ramybę, todėl Užvenčio žydų bendruomenė nusipirko Kadaginkalniu vadinamą kalvą, ir ten įkūrė naujas kapines (kada tai įvyko, tiksli data nežinoma, bet greičiausiai XIX a. II pusėje arba XIX a. pabaigoje). Kita versija ta, kad po uždarymo senosios žydų kapinės buvo apleistos, o sovietmečiu, plečiantis Užvenčio miesteliui, kapinės buvo panaikintos suformuojant naują gyvenamųjų namų kvartalą. Šiandien pirmųjų Užvenčio žydų kapinių vietoje nėra jokio pėdsako ir atminimo ženklo, kuris liudytų, jog ten palaidoti pirmieji Užventyje gyvenę žydai. Tačiau antrosios Užvenčio žydų kapinės išliko, nors sovietmečiu jas taip pat kėsintasi sunaikinti kasant žvyrą. Be to,

12 Levin, Dov. „Uzventis“ – *Encyclopedia of Jewish Communities in Lithuania (Uzventis, Lithuania)*. Prieiga internetu: <https://www.jewishgen.org/yizkor/pinkas_lita/lit_00117.html>; Levin, Vola. „Uzventis World War II Execution Site“. *Jewish Gen Kehila Links*. 2013. Prieiga internetu: <https://www.shtetlinks.jewishgen.org/uzventis/Contributor%20Files/Vola/VolaLevin2.html>.

1979 m. ateistai sunaikino daug antkapinių paminklų, dalį išvogė. Kapinės buvo apleistos, jose ganėsi arkliai ir ožkos¹³. Šiandien jos yra viena iš nedaugelio vietų, liudijančių žydų bendruomenės gyvenimą Užventyje. Kapinės yra ant labai gražios pailgos kalvos, kurios rytinis pakraštys apaugęs pušimis. Pačiose kapinėse taip pat auga kelios senos pušys, yra ievų, šermukšnių, žydi raktažolės. Kapinių pietinėje pusėje auga Užvenčio apylinkėse gan retas medlievos krūmas. Prie kai kurių antkapių išaugę jauni medeliai sukuria ypatingą atminties, kultūros paveldo ir gamtos ryšį. Nuo kalvos atsiveria įspūdinga panorama į Užvenčio apylinkes ir miestelį.

Kaip jau buvo minėta, ekspedicijos metu Užvenčio žydų kapinėse užfiksuoti 98 antkapiniai paminklai, kurių dalis yra susmėgę į žemę ir beveik apaugę vėlėna, todėl vizualiai beveik nepastebimi. Ekspedicijos dalyviai, vadovaudamiesi organizacijos MACEVA nurodymais, pirmiausia nuvalė antkapius. Kad nuotraukose būtų geriau matomi užrašai, reikėjo laukti tinkamo saulės šėšelio arba graviūras laikinai užpildyti skutimosi putomis, o vėliau atsargiai nuplauti. Kad ekspedicijos dalyviai geriau suprastų, kaip teisingai atlikti šį darbą, Christa paaiškino, kad svarbu naudoti švelnius valymo metodus, kad akmenys nebūtų pažeisti,

13 „Žinios iš vyskupijų“. *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*. 1979. Nr. 38. Prieiga internetu: <https://lkbkronika.lt/index.php/38-kronika-1979-m/zinios-is-vyskupiju?highlight=WyJ1XHUwMTdlmVudGlzIl0=>.

Kai kurie Užvenčio žydų kapinėse esančių antkapių bruožai

<i>Užrašas hebrajų kalba</i>	<i>Užrašo vertimas į lietuvių kalbą</i>	<i>Pastabos</i>
פ נ	Trumpinys „Čia guli“	Daugelio žydų antkapių viršuje yra trumpinys פ נ, t. y. פה נקבר (Po Nikbar), reiškiantis „čia palaidotas“, „čia guli“.
האיש הישר	Sąžiningas žmogus	Daugumoje antkapių pirmiausia nurodoma, ar mirusysis buvo vyras ar moteris, o kartais, kaip šiuo atveju, pateikiamas išsamesnis palaidoto asmens apibūdinimas.
בפיגות על מות אבי	Gedėdamas dėl tėvo mirties	Kai kuriuose antkapiuose yra nuorodų į mirusiojo giminaičius, kurie pastatė antkapį.
ציפע בת ר אברהם	Tsipe, pono Abraomo duktė	Daugumoje antkapių yra nurodyta, kieno dukra ar sūnus buvo mirusioji / mirusysis.
ת נ צ כ ה	(Trumpinys „Tegul jo / jos siela bus surišta gyvenimo raiščiais“ iš 1 Samuelio 25:29) („Jei pakiltų žmogus tavęs persekioti ir tavo gyvybės ieškoti, mano viešpaties gyvybė bus įrišta į gyvųjų ryšulėlį“ iš 1 Samuelio 25:29 (Rubšio ir Kavaliausko biblija (LVK (katalikų) leidimas, 1988 m.)	Beveik kiekviename Užvenčio žydų kapinėse esančiame antkapyje iškaltas tekstas buvo užbaigtas šiuo palaiminimu (ištrauka iš Tanacho (Tanacho atitikmuo krikščionybėje – Senasis Testamentas)).
ק	(Trumpinys „Trumpasis skaičius“)	Raidė ה, kuri naudojama žymėti 5000 metus ir paprastai praleidžiama, nes žymi Dievą (kaip השם HaShem, „vardo“, santrumpa) (praleidžiama siekiant parodyti pagarbą Dievui). Kai raidė praleidžiama, po metų kartais rašomas akronimas לפ"ק, reiškiantis לפרט קטן, apytiksliai verčiamas kaip trumpasis skaičius, reiškiantis, kad tai yra trumpoji metų versija (be tūkstantmečio raidės). Ši santrumpa taip pat kartais rodoma kaip trijų raidžių ligatūra.
ש' תרנ"ד ק (לפ"ק)	5654 metai (1894 m.) dabartinėje eroje (trumpinys, nurodantis praleistą tūkstantmetį)	
נאספה אל עמיה כב אלול	Ji susitiko su saviškiais Elulo mėnesio 22-ąją (rugsėjo 23 d.)	

Antkapinis paminklas Užvenčio žydų kapinėse. Ant antkapio iškalta žvakidė rodo, kad kape palaidota moteris. Lauryno Giedrimo nuotrauka, 2025.

o užrašai aiškiai matytųsi. Surinkta informacija bus perduota organizacijai MACEVA, kuri iššifruos užrašus ir įkels duomenis į viešą žydų kapinių katalogą internete. Šiuo metu Ch. P. Whitney vykdo antkapiuose iškaltų tekstų analizę. Lentelėje po tekstu pateiktos kai kurios Užvenčio žydų kapinėse esančių antkapinių paminklų tekstų ypatybės. Ekspedicijos metu nustatyta, kad daugelis kapinėse esančių paminklų yra kuklūs, pagaminti iš lauko akmenų, galbūt rastų šiose vietose. Ch. P. Whitney pasakojo, kad paprastai ant žydų antkapių buvo rašoma hebrajų kalba, nors vietos žydai tarpusavyje dažniausiai kalbėjo jidiš kalba. Viršuje visada būna užrašas „čia ilsisi“, kartais matomi simboliai: Dovydo žvaigždė vyrams, žvakės moterims. Antkapyje nurodomi mirusiojo vardas, tėvo (kartais ir motinos) vardai bei mirties data. Datos rašomos hebrajų raidėmis, nes žydai metus skaičiuoja nuo pasaulio sukūrimo – dabar yra 5786-ieji metai pagal hebrajų kalen-

dorių¹⁴. Pirminė Ch. P. Whitney analizė atskleidė, kad ankstyviausias Užvenčio žydų kapinėse esantis kapas datuojamas 1846 m., o dauguma kapų, atrodo, yra iš XIX a. 9 dešimtmečio ir XX a. pradžios. Būtina pabrėžti, kad Užvenčio žydų kapinės unikalios tuo, jog jose yra išlaikytas harmoningas ryšys tarp gamtos ir kultūros, raginantis pasimokyti, kaip derėtų puoselėti ryšį su gamta išlaikant pagarbą mirusiesiems ir išsaugant jų gyvenimo istorijas.

Christa P. Whitney gimė Kalifornijoje (JAV). Jos prosenelė Elžbieta Gedrimaitė gimė Pikelių kaime, netoli Vaiguvos. Prosenelė E. Gedrimaitė ištekėjo už Juozo Vedeikio, kilusio iš Malinavo kaimelio Kražių krašte. Po santuokos Vedeikiai gyveno Ganyprovoje, iš kur su trimis vaikais 1905 m. išvyko į Bostoną (JAV).

14 Karpienė, Regina. „Ekspedicija į Užvenčio žydų kapines“. *Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešoji biblioteka*. Prieiga internetu: <<https://www.kelmeszemaitesvb.lt/Naujiena/ekspedicija-i-uzvencio-zydu-kapines/>>. R. Karpienės tekstas parengtas pagal Ch. P. Whitney pateiktą informaciją.

KULTŪROS DUBURYJE

Dr. Živilė Nedzinskaitė,
Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto
Senosios literatūros skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja

LĖMĖ LIKIMAS POETU MAN BŪTI:

M. K. SARBIEVIJAUS GYVENIMAS IR KŪRYBA

2025 m. paskelbti Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus ir Baroko metais, mat 1625 m. Kelne pasirodė Sarbievijaus poezijos rinktinė *Trys lyrikos knygos* (*Lyricorum libri tres*), išgarsinusi jį visoje Europoje ir pelnusi sarmatų Horacijaus vardą. Tad jubiliejiniai metai kviečia atidžiau ar iš naujo pažvelgti į kai kuriuos Sarbievijaus gyvenimo faktus ir kūrinius. Tačiau pirmiausia keletas žodžių apie Baroką – epochą, kurioje gyveno ir kūrė Sarbievijus.

Prieštaringasis Barokas

Žymiausias italų Baroko poetas Giambattista Marino yra pasakęs: „poeto tikslas yra nustebinti; kuris to nesugeba, lai eina kuopti arklidžių“¹. Šie žodžiai labai tiksliai įvardija tai, kas buvo ano laiko emocinė šerdis – nuostaba. Ji pasireiškė netikėčiausiomis formomis ir neįprasčiausiais pavidalais. Nuostabą kelia ir pats epochos pavadinimas, 1888 m. įvestas vokiečių mokslininko Heinricho Wölfflino. Vienų nuomone, jis kilęs iš portugalų netaisyklingos formos perlo pavadinimo (*perola barroca*), kitų – iš itališko žodžio „keistas, įmantrus“ (*barocco*), o dar kiti mano, kad taip vadinta pernelyg komplikuo to mąstymo išraiška. Kaip tas netaisyklingos formos perlas, Barokas turi daugybę kintančių pavidalų ir besimainančių atspalvių. Jis yra egoistinės arogancijos ir vergiško nusižeminimo, besaikės prabangos ir purvino skurdo, karališko rafinuotumo ir valstietiško grubumo derinys. XVII a. astronomai, matematikai ir filosofai vargo stengdamiesi žmogaus protu aprėpti ir įvardyti staiga prieš juos atsivėrusią be-

galybę, o menininkai fiksavo akimirkos žavesį, detalės grožį, judesio dinamiką. Gyvenimas ir tikrovė pamažu tapo suvokiami kaip iliuzija, regimybė, teatras². Į neviltį varė žinojimas, kad pasaulis nėra nei pastovus, nei harmoningas, todėl niekaip negalima apibrėžti ir iki galo suvokti jo dėsnių. Gal kaip tik todėl tarsi iš naujo imta artėti ir pasitikėti Dievu³. Tai Jis, visatos orkestro dirigentas ir žemiškojo teatro režisierius, suteikęs žmogui protą, leidžiantį priešintis pasaulio blogiui bei aistroms, ir jausmus, kreipiančius į grožį ir harmoniją.

Ypatingas dėmesys Baroko epochoje buvo skiriamas menams – literatūrai, muzikai, dailei. Nes tik žodžiui, garsui ar vaizdui suteikta forma galėjo suvaldyti kraštutines šios epochos priešybes, kurti iš jų nuostabą keliančią dermę. Kita vertus, nors vaizduotė iš žmogų supančių reiškinių chaoso kaip mozaiką dėliojo pasaulio paveikslą, jo giliausia esmė tebeliko paslaptinga ir neatskleista.

Tokią dermę iš gausybės skirtingų temų ir literatūros žanrų savo kūryboje audė ir Sarbievijus, žodžiais ir mintimis vis artėdamas prie esmių esmės.

Žinomas-nežinomas Sarbievijus

Atrodo, kad apie Sarbievijaus gyvenimą žinome pakankamai. Nesileisdami į detales, paminėsime tik kelis pagrindinius poeto gyvenimo faktus. 1595 m. jis gimė Lenkijoje, Sarbievo kaime. Mokėsi Pultusko mokykloje, o 1612 m. Vilniuje buvo priimtas į Jėzaus Draugijos,

Horacijus ir Sarbievijus. Tondo iš Vilanovo rūmų karališkosios bibliotekos Varšuvoje. Dabar Museum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie.

Motiejus Kazimiero Sarbievijaus *Trys lyrikos knygos* (lot. *Lyricorum libri tres*, Coloniae Agripinae, 1625) antraštė.

arba jėzuitų, vienuolių gretas. Studijavo Vilniaus universitete, kuriame vėliau ir dėstė pagrindines to meto disciplinas – retoriką, filosofiją ir teologiją. 1635 m. buvo paskirtas valdovo Vladislavo Vazos pamokslininku, o 1640 m. paliko šį pasaulį⁴. Visi tyrėjai kaip vieną svarbiausių Sarbievijaus gyvenimo įvykių nurodo jo studijas Romoje, *Collegium Romanum* (1622–1625) – garbiausioje jėzuitų mokykloje. Čia jis ne tik klausė žymiausių to meto profesorų paskaitų, bet ir pats domėjosi Romos istorija, archeologija, literatūra, menu. Romoje Sarbievijus susipažino su svarbiais akademinių ir bažnytinio elito asmenimis, žymiais didikais ir mokslininkais, su kuriais ir vėliau palaikė ryšius. Be abejonės, intensyvus ir įdomus Romos gyvenimas, jame sklandžios kultūrinės, literatūrinės ir intelektualinės idėjos žadino ir paties Sarbievijaus kūrybines galias. Ne veltui mokslininkai jo poeziją skirsto į tris grupes: iki studijų

Romoje (1618–1622), Romoje (1622–1625) ir po studijų Romoje (1625–1635)⁵. Taip jau susiklostė, kad Lietuvoje Sarbievijus praleido didesnę gyvenimo dalį. Ką tik įkurtoje Kražių kolegijoje (1617–1619) prasidėjo jo pedagoginė ir literatūrinė veikla. Čia buvo parašyti pirmieji proginiai Sarbievijaus kūriniai, skirti Žemaičių vyskupui Stanislovui Kiškai, Žemaičių seniūnui Jeronimui Valavičiui ir net keli kūriniai LDK etmonui Jonui Karoliui Chodkevičiui⁶. Tad būtent Kražius turėtume laikyti vie-

1 Živilė Nedzinskaitė, „Tepaliks kiekvienas šlovę po savęs...“: Motiejus Kazimiero Sarbievijaus poetikos ir poezijos recepcija XVII–XVIII amžiaus LDK jėzuitų edukacijos sistemoje, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 67.

2 Frank J. Warnke, *Versions of Baroque. European literature in the seventeenth century*, New Haven-London: Yale University press, 1972, p. 56–58.

3 Alojzy Sajkowski, *Barok*, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1972, p. 18.

4 *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, opr. Ludwik Grzebień SJ, Kraków: Wydawnictwo WAM, 1996, p. 600–601.

5 Eugenija Ulčinaitė, *Lietuvos Renesanso ir Baroko literatūra*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001, p. 266.

6 Plačiau apie juos žr. Živilė Nedzinskaitė, „Kražių kolegijos studentų ir dėstytojų literatūrinė veikla XVII a.: kūriniai Žemaičių vyskupams, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 44, 2017, p. 15–52; „Kražių kolegijos studentų ir dėstytojų literatūrinė veikla XVII a.: kūriniai Žemaičių seniūnams“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 47, 2019, p. 123–152; „Kražių kolegijos studentų ir dėstytojų literatūrinė veikla XVII a.: kūriniai Jonui Karoliui Chodkevičiui“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 54, 2022, p. 48–74.

na pagrindinių vietų Sarbievijaus gyvenime. Po studijų Romoje Sarbievijus ėmė dėstyti Vilniaus universitete, čia sukurtas ne vienas lyrinis eilėraštis, ruošiasi ir sakyti pamokslai šv. Jonų bažnyčioje.

Tačiau Sarbievijaus biografijoje vis dar esama baltų dėmių. Kai kurias pabandėme ištrinti ir šiais naujaisiais atradimais norime pasidalyti. Jau minėjome, kad Sarbievijaus eilės išgarsino jį visoje Europoje. Gal todėl Sarbievijaus biografijose, rašytose po jo mirties praėjus beveik šimtui metų⁷, atsirado niekuo nepagrįstų faktų. Juos koreguoja ar net paneigia Sarbievijaus nekrologas, saugomas Romos jėzuitų archyve. Iki 2024 m. jis buvo iš esmės netirtas, nepaskelbtas ir jo tekstas. Neapsižiūrėjimas dabar jau ištaisytas. Šių eilučių autorė su kolega šia tema parengė mokslinę publikaciją⁸, tačiau pagrindinius akcentus norisi pakartoti. Mat nekrologas kaip šaltinis ypač svarbus, nes koreguoja du kone neabejotinai laikytus Sarbievijaus gyvenimo įvykius. Kokius?

Pirmasis – *popiežius Urbonas VIII Romoje vainikuoja Sarbievijų laurų vainiku*. Žinome, kad 1625 m. rudenį poetas iš Romos grįžo į Lietuvą. Daugumai Sarbievijaus biografijos tyrėjų rūpėjo klausimas, kodėl Sarbievijus nepasilikio Amžinajame mieste. Versijos gana skirtingos: poetas be galo pasiilgęs tėvynės; Lietuvos jėzuitai siuntė jį į Romą mokytis tikėdamiesi Vilniaus universitete turėti vietinių profesorių, todėl suprantama, kad norėjo matyti jį Lietuvoje; popiežius Urbonas VIII pats buvo poetas ir iš pradžių jautęs prielankumą Sarbievijui, tačiau įžvelgęs jame konkurentą ir nenorėjęs matyti jo Romoje⁹. Kaip ten bebūtų, nuo seno visi biografiniai Sarbievijaus ir popiežiaus atsisveikinimą ir tai, kad jo metu Urbonas VIII vainikavęs poetą laurų vainiku, tuo parodydamas jam didžiulę garbę. Dabar jau sunku ir supaisyti, kuris iš Sarbievijaus poezijos leidėjų ar tyrėjų uždėjo jam laurų vainiką. Tačiau pamažu legenda užgožė tikrovę, nors Romos archyvuose darbavęsi

mokslininkai nerado jokių šį įstabus faktą patvirtinančių šaltinių. Tad kodėl gi taip norėta Sarbievijų vainikuoti? *Poeta laureatus* (vainikuotas poetas) buvo garbės titulas, o vainikavimo laurais tradicija atsirado Viduramžiais ir buvo laikoma didžiausiu poeto pripažinimu, savotiška dabartine Nobelio literatūros premija (tik be piniginių prizų). Reikia pasakyti, kad tokį „titulą“ teikė ne tik popiežiai, bet ir Anglijos karaliai, o ypač daug vainikų poetams yra uždėję Šventosios Romos imperijos imperatoriai. Nesileisdami į gana painias *poeta laureatus* titulo suteikimo detales tepaminėsime, kad tiek Viduramžiais, tiek Renesanso epochoje šis vardas buvo suteikiamas tik lotyniškai kūrusiems poetams. Geriausias to pavyzdys yra Francesco Petrarca, apdovanotas laurais už lotynišką epinę poemą *Afrika*, o ne už itališkai rašytus meilės sonetus, dėl kurių jis taip vertinamas šiandien. Sarbievijaus nekrologe apie išvykimą iš Romos tėra vienas sakiny. Patvirtinama, kad Sarbievijaus eilės tikrai patikę popiežiui, tačiau apie laurų vainiką užuominų nėra, nurodoma, kad „pagerbdamas ypatingą jo [Sarbievijaus] talentą, [Urbonas VIII] padovanojo jam auksinį medalį su savo atvaizdu“. Ir tai labai panašu į tiesą. Urbono VIII pontifikato metu Romoje buvo nukaldintas ne vienas medalis su jo atvaizdu. Labiausiai tikėtina, kad nekrologe minimas buvo nukaldintas 1625 m., t. y. Bažnyčios jubiliejaus ir trečiaisiais Urbono VIII pontifikato metais, o jo autorius buvo garsus to meto dailininkas-medalistas, juvelyras, skulptorius ir ginklininkas Gasparo Mola¹⁰. Tikėtina, kad būtent šis popiežiaus dovanotas medalionas dėl mums nežinomų priežasčių vėliau žodinėje tradicijoje virto laurų vainiku, kuriuo esą buvo vainikuotas poetas. Tikriausiai jėzuitų aplinkoje buvo labai svarbu iš popiežiaus rankų gauti vainiką – ne tik kaip poetinio talento pripažinimo, bet ir jėzuitų svarbą patvirtinantį ženklą.

Antrasis – *Sarbievijaus mirties aplinkybės*. Paskutinius gyvenimo metus (1635–1640) Sarbievijus praleido karaliaus Vladislovo Vazos dvare, buvo jo pamokslininkas. Tačiau šios pareigos tapo sunkia našta poetui. Vargino ne tik ruošimasis pamokslams, kuriuos reikėjo sakyti dažnai, bet ir dvaro intrigos, nuolatinės kelionės lydint valdovą. Manoma, kad šios sekinančios pareigos ir tapo Sarbievijaus mirties priežastimi. Augelio biografiją kartojamas romantiškas pasakojimas apie paskutinės Sarbievijaus dienas. Teigiama, kad poetas prašęs valdovą atleisti jį iš pareigų, pagaliau jo prašymas buvo

Gasparo Molos 1625 m. nukaldinto medalio su popiežiaus Urbono VIII atvaizdu aversas ir reversas. Iš *numismatics.org*

patenkintas ir Sarbievijus gavo leidimą palikti dvarą. Tačiau kaip tik tuo metu pas karalių atvykęs vienas lenkų didikų ir labai troškęs išgirsti Sarbievijaus pamokslą. Tad valdovas įsakęs tą paskutinį pamokslą pasakyti. Jau dėliojant pamokslo dalis poetą apėmė didžiuliai galvos skausmai, vis dėlto jis susikaupęs ir visus nustebinęs puikiai iškalbą, tačiau vos nužengęs iš sakyklos buvo ištiktas priepuolio. Manoma, kad priepuolį sukėlė kraujo išsiliejimas į smegenis, dabar sakytume – insultas. Po dvi dienas kankinusių skausmų Sarbievijus palikęs žemiškąjį pasaulį. Taigi Sarbievijus mirė Varšuvoje 1640 m. balandžio 2 d. Ir vis dėlto, apie garsiojo poeto mirties aplinkybes iki šiol nieko tikro nežinoma. Įdomu, kad nekrologe tik labai trumpai nurodoma mirties priežastis: „jį sugraužė slapta karštinė“. Ta karštinė, lotyniškai įvardyta kaip *hectica febris*, visiškai nesutampa su vėlesnių biografų pasakojama jautria ir jaudinančia istorija apie paskutinį pamokslą. Šią mįslę įminti padėjo Lietuvos tyrėjų dar nežinoti šaltiniai. Pasirodo, kad kaip tik tuo metu Varšuvoje rezidavo popiežiaus nuncijus Mario Filonardi. Jis nuolatos į Romą siuntė *avisi*, t. y. savotiškas rankraštines informacines skrajutes apie svarbiausius vietos įvykius. Ir jose paminėtas Sarbievijus! Paskutinės poeto gyvenimo dienos trumpai minimos keturis kartus¹¹. Šios žinutės atskleidžia visiškai kitą Sarbievijaus ligos ir mirties paveikslą. Kovo 17 d. Filonardi informuoja, kad Sarbievijus jau merdi „ilgai sirgęs džiova ir lėtąja karštine“. Kovo 24 d. poeto būklė apibūdinama kaip beviltiška ir priduriama, kad

prieš dešimt dienų, t. y. kovo 14 ar 15 d., jam jau buvo suteiktas Paskutinis patepimas. Kovo 31 d. trumpai referuojama kritiška mirštančiojo būklė ir kartojama, kad jis diena po dienos pamažu gęsta. Pagaliau balandžio 7 d. nuncijus trumpai praneša, kad balandžio 3 d. poetas mirė. Įdomiausia yra mirties data. Nekrologe ir visoje ikišiolinėje literatūroje nurodoma, kad Sarbievijus mirė balandžio 2-ąją. Ar galėjo Filonardi suklysti? Atkreiptinas dėmesys, kad nuncijaus žinutė iš visų šiuo metu žinomų šaltinių yra ankstyviausia (laiškas rašytas balandžio 7 d.), o nekrologas buvo sukurtas vėliau. Jei nuncijus apsiriko, tai būtų galima paaiškinti nebent tik tuo, kad jis nurodęs ne mirties, o žinios, kada buvęs apie ją informuotas, dieną. O jei vis dėlto nuncijus nesuklydo? Tada reikėtų taisyti visose enciklopedijose ir mokslo darbuose nurodomą poeto mirties datą iš balandžio 2-osios į 3-iąją...

Taigi, iš Sarbievijaus nekrologo aiškėja du faktai. (1) Išvykstančiam iš Romos Sarbievijui popiežius uždėjo ne laurų vainiką, bet užkabino ant kaklo medalioną su savo atvaizdu. Poetas tai priėmė kaip didžio palankumo ženklą, jo paties poezijoje vėliau tapusį Vatikano laurais. (2) Sarbievijus ilgą laiką buvo graužiamas ligos, kuri dabar vadinama džiova. Nuo jos ir mirė.

Ar šie faktai ką nors iš esmės keičia? Laurų vainikas ar medalionas, mirtis ištikus insultui ar nuo džiovos? Tik įdomios detalės per amžius kitusiuose biografiniuose pasakojimuose? Juk po žmogaus lieka svarbiausias jo turtas – kūryba.

7 Jonas Pašakauskis, Tėvo Motiejiaus Kazimiero Sarbievijaus gyvenimo santrauka, parengė ir iš lotynų k. išvertė Ona Dilytė-Čiurinskienė, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 52, 2021, p. 202–212.

8 Darius Antanavičius, Živilė Nedzinskaitė, „Originalus Motiejiaus Kazimiero Sarbievijaus nekrologas ir poeto mirties priežastis“, in: *Lituanistica*, T. 70, Nr. 4(138), 2024, p. 281–291. ISSN 0235-716X, eISSN 2424-4716. Prieiga internetu: <https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/lituanistica/article/view/5837>.

9 Paulius Rabikauskas, „Sarbievijus Romoje“, in: Paulius Rabikauskas, *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2002, p. 467.

10 Internetu lengva rasti šio medalio atvaizdą: <https://numismatics.org/collection/1956.163.1700> [žiūrėta 2025-07-11].

11 Filonardi pranešimai saugomi: Biblioteca Apostolica Vaticana (BAV), Barberini Latini, vol. 6596, f. 179v; vol. 6598, f. 157a, f. 159r; vol. 6596, f. 181v.

„Tepaliks kiekvienas šlovę po savęs“: Sarbievijaus poezija

Sarbievijaus kūryba aprėpia daugybę temų ir žanrų. Jo palikimą sudaro odės, epigramos, proginiai kūriniai, pamokslai, laiškai, literatūros teorijos veikalai. Vis dėlto labiausiai poetą išgarsino lyrika ir epigramos. Jos ir po daugybės metų kalba mums apie amžinus ir kiekvienai žmonių kartai svarbius dalykus. Todėl trumpai aptarsime tik vieną, bet, ko gero, barokiškiausią, temą Sarbievijaus kūryboje.

Tai – nepastovi lemtis, arba Fortūna. Ji, likimo, atsitiktinumo ir sėkmės deivė, romėnų mitologijoje buvo gana paslaptinga ir mįslinga. Įsivaizduota ji kaip moteris užrištomis akimis, todėl tarsi akla; su sparnais, todėl nepastovi; laikanti gausybės ragą ir pasirinktinai dalijanti iš jo kam malones, o kam tik vargus. Baroko epochoje Fortūna tapo kitimo, atsitiktinumo ir permainingų aplinkybių metafora. Poetų vadinta skraja, veržlia, apgaulinga, ji buvo didžioji tos epochos iliuzionistė, vertusi abejoti realybės tikrumu, suvokti žemiškos būties menkumą ir trapumą, įsivaizduoti gyvenimą kaip sapną, kaip teatrą, kuriame kiekvienas turi jam skirtą vaidmenį ir vargu ar gali jo atsisakyti. Sutramdyti Fortūnos pasėtą netikrumą, sužadintas aistras bei instinktus, nuslopinti jos keliamus liguistus vaizdinius, sugrįžti į pasaulį čia ir dabar buvo įmanoma tik pasitelkus racionalų protą, stiprią valią ir gilų tikėjimą. Dailės kūriniuose Fortūna nuo seno vaizduota kaip nepermalduojama gyvenimo ratą sukanti moteris. Žmonės įsikibę į šį ratą: vieni kyla, kiti krenta, karaliai tampa elgetomis, šventieji – nusidėjėliais, lupikautojai – geradariais ir atvirkščiai. Taip vaizdžiai buvo įkūnijama mintis apie nuolatinę kaitą: žmogui neleista žinoti, kada jis atsidurs Fortūnos rato viršuje, o kada – apačioje. Tačiau kartu jam paliekama viltis, mat Fortūnos ratas nuolatos juda, vadinasi, nė viena būseną – laimė ar skausmas – netruks amžinai.

Sarbievijaus kūryboje likimo tema pasitaiko ne viename eilėraštyje. Štai odė Aurelijui Likui, turinti paantraštę „Kad per daug nesiskųstų nepalankiu likimu“, pradedama nuo stoikų filosofijos esmę atskleidžiančių ir Antikos poeto Horacijaus „aukso vidurio“ idėją atliepiančių patarimų, kaip protingai ir ramiai gyventi:

Liaukis, Likai, tuščiai raudot,
Vyk iš savo širdies liūdesį kuo toliau,
Juodus rūpesčius nuo kaktos
Brauk ir linksmas aukštyn galvą pakėlęs žvelk.
Nors giedra ne kasdien diena,

Ir likimas dažnai iškrečia pokštą mums,
Bet audringa nūnai banga
Ryt nurims ir su ja vėjai vakariai žais.
Saulė, šiandien liūdna, blausi,
Vėl rytoj nusijuoks, spindulius žerdama.
Taip ir žmogų nuo pat mažens
Lydi pakaitomis ašaros ir juokai,
Gilų sielvartą štai, žiūrėk,
Keičia džiaugsmas, o jį vėl liūdesys pakeis.
Toks likimas ir jo valia. (*Lyric. I, 2*, vertė Eugenija Ulčinaitė)¹²

Poeto teigimu, nors gyvenimas yra nenusipėjamas, jame vis dėlto vyrauja pusiausvyra. Odės adresatui jis pataria neverkti ir nesisieloti, jei užklumpa nelaimės, nes rytojaus diena gali atnešti ir gerų permainų. Visus likimo pokštus dera pasitikti išdidžiai iškelta galva. Po pirmose keturiose eilutėse išsakytų tiesioginių patarimų poetas nuosekliai pereina prie pagrindinę mintį iliustruojančių palyginimų su gamtos reiškiniiais, kurie dar labiau ją sustiprina ir pagrindžia: saulė šviečia ne kiekvieną dieną, o audras jūroje keičia ramybę.

Kita Sarbievijaus odė skirta Telefui Likui, kuris skundžiasi likimo ir sėkmės nepastovumu:

Apgaulinga žmogaus lemtis,
Žaidžia, Telefai, ji žaidžia mumis, deja.
Viskas laikina žemėj šioj,
Ką materija čia sukuria nerangi.
Lemia įnoris. Tuoj nukris
Tai, kas kyla, bet vėl kils ir nukris atgal.
Šitaip išleikia kamuolys,
Sviestas rankos lengvos, pasišokėdamas:
Čia jis siekia dangaus sklautus,
Čia į žemę skaudžiais smūgiais atsimuša.
Veja vakaras vakarą,
Kartais būna blogiau, kartais ir vėl geriau.

Pagrindinė odės mintis – nieko nėra amžina. Poetas teigia, kad visi materialūs dalykai yra laikini. Nepasitebimai greitai pralekia dienos, metai, amžiai. Keičiasi tautos, griūva miestai, miršta karaliai, o žmogus tėra tik žaisliukas įnoringos Fortūnos rankose. Odės pabaigoje išsakomos dvejonės žmogų supančio pasaulio realumu:

12 Visi cituojami kūriniai iš: Motiejus Kazimieras Sarbievijus, *Lemties žaidimai*, parengė Eugenija Ulčinaitė, Vilnius: Baltos lankos, 1995.

Kražių kolegijos ir bažnyčios vaizdas apie 1844 m. Dalininkas Angelas Kozlovskis. Šiaulių „Aušros“ muziejus.

Kol diena po, dienos bėga gyvenimas,
Tol mums, Telefai, lemta klyst.
Žaidžia ratas lemties, žaidžia mumis, deja.
Gal mes klystam, o gal tikrai
Toks gražus atspindys supančių mus daiktų?
Likai, jeigu žinai, sakyk:
Tai, ką matom aplink, ar iš tiesų yra,
Ar apgaulė akių tiktai?
Ar matyto seniai sapno gražaus tąsa? (*Lyric. I, 7*, vertė Eugenija Ulčinaitė)

Atrodo, kad šiomis eilėmis Sarbievijus tarsi kalbasi su savo amžininku kitoje Europos pusėje, ispanų dramaturgu Pedro Calderonu (1600–1681). Jo kūriniuose plėtojama likimo idėja, kuri pasireiškia žemiškos būties menkumo, iliuziškumo suvokimu. Dramoje Gyvenimas yra sapnas abejonę gyvenimo tikrumu išsako karalaitis Sigizmundas: „Juk kas gyvenimas? Šešėlis / Iliuzija, apgaulė, šmėkla. / Gyvenimas – sapnai spalvoti, / Užmigus mums jie susapnuoti.“¹³

Odėje Krispui Levinijui Sarbievijus jungia nepastovios Fortūnos ir neišvengiamos mirties motyvus. Mat mirtis Baroko epochoje buvo tarsi atsvara tuo metu ypač pamėgtam puošnumui, spindesiui ir įmantrumui; įsivaizduojama kaip išvirkščia to spindesio pusė, suprantama kaip laikinumo metafora ir simbolis. Kaip tik tuo metu buvo populiarūs veikalai apie meną mirti, akcentuotas perspėjimas *Memento mori* (atmink, kad

13 Pedro Calderon de la Barca, *Gyvenimas – tai sapnas. Dramų rinkinys*, vertė Aurelijus Katkevičius, Aleksys Churginas, Vilnius: Baltos lankos, 2009, p. 98–99.

mirsi), to meto dailininkų paveiksluose atspindėtas kaip mirties šokis (*danse macabre*) – jame diriguojant giltinei šoka skirtingos kilmės ir amžiaus mirusieji. Sarbievijus apie visų laukiančią mirtį primena taip:

Kintanti sėkmė, nepastovios lemtys
Savo valdžioje laiko vargšą žmogų,
Prie skirtos ribos, lyg srautinga upė,
Skuba mūs metai. (*Lyric. I, 4*, vertė Eugenija Ulčinaitė)

Pabaigai

Baigti norėtųsi dar viena mintimi apie nepastovumą ir amžinybę. Taip jau susiklostė, kad Sarbievijaus kapo nėra. Palaidotas jis buvo Varšuvos jėzuitų bažnyčioje, tačiau po Jėzaus Draugijos panaikinimo 1773 m. palaikai buvo perkelti į pijorams priklausiusią šv. Primo ir Felicijono bažnyčią. Dar vėliau ir tėvų pijorų, ir jėzuitų palaikai atsidūrė bendrame kape Varšuvos Povonzkų kapinėse, kurį dabar mena tik kukli lentelė. Šalia jos 2011 m. Sarbievijaus akademijos pastangomis atsirado atminimo lenta ir sarmatų Horacijui. Priminimas, kad po mirties lieka tik darbai – eilės. Ir nors Sarbievijaus poeziją skaityti šių dienų žmogui nelengva, tačiau jei iš viso pluošto į lietuvių kalbą išverstų eilių įstrigtų bent kelios eilutės... Man tokios yra šios:

Ieškome naktį šviesos, saulei šviečiant – šešėlio; kodėl gi?
Naktį mums meilė – diena, dieną – šešėlis vėsus. (*Ep. 33*, vertė Ona Daukšienė)

Devintieji Žemaitės skaitymai. Dr. Dalia Čiočytė, 2025.

Dr. Dalia Čiočytė,
Vilniaus universiteto Filologijos fakultetas

ŽEMAITĖS REALIZMO POBŪDIS

Populiariai apibrėžiant, realizmas yra tikrovės atvaizdavimas. Giliau žvelgiant, atvaizdavimas reiškia aiškinimą, interpretaciją. Atvaizduoti, imituoti tikrovę – tai ją ne kopijuoti, o aiškinti. Tikrovės atvaizdavimas yra jos *reikšmės atskleidimas* (Michael Riffaterre). Realistinis meninis mąstymas išmonę sieja su tikrovės stebėjimu ir siekia, kad meninė vaizduotė būtų tikrovei adekvati.

Realizmas kaip XIX a. antrosios pusės literatūros ir meno kryptis ypatingas ne tuo, kad siekia atvaizduoti tikrovę – adekvačiai interpretuoti jos esmę (tuo jis nesiskiria nuo realistinių tendencijų bet kurio kito laikotarpio mene), – o tuo, kad į pirmąjį planą iškelia klausimą apie tai, kokia sudėtinga ir nelengvai suvokiama yra tikrovė. Realistiniame XIX a. tekste matyti intensyvi tikrovės kaip apgaulingos, keliasluoksnės sąmonė. Tikrovės buvimu neabejojama, tačiau tikrovė suvokiama pirmiausia kaip užduotis, kaip keblus klausimas, į jį atkreipiant skaitytojo dėmesį.

Tikrovė – daugiasluoksnė, ji turi fasadą ir gelmę. XIX a. realistai dėmesį sutelkia būtent į gelmę (nors gali atrodyti, kad jie vaizduoja visuomenės gyvenimo paviršius). Štai Honoré de Balzaco romanų paviršius – ypatingas visuomenės papročių vaizdo spalvingumas; tačiau pamatinis rašytojo tikslas susijęs su pastanga atskleisti giliąsias tų papročių (socialinių normų) priežastis, rodyti visuomenės minčių tikrovę. Kaip teigia „Tėvo Gorijo“ (*Le Père Goriot*, 1834) pasakotojas, svarbiau rodyti ne „tuščias kaukoles“, o „išsekusias širdis“.

Tikrovė kiekvienam suvokėjui gali atrodyti vis kita, tarsi pasisuktų vis kita savo sudėtingos struktūros briauna. Ne reliatyvizmas, bet daugiau negu vienos tiesos galimybė. Antai Gustave'o Flaubert'o romane „Ponia Bovari“ (*Madamme Bovary*, 1857) Ema Bovari prastai skambina „senu instrumentu blerbiančiomis stygomis“, o kitame kaimo gale „vienplaukis teismo antstolio raštininkas, įsispyręs į šliures, tarnybiniu raštu nešinas, sustodavo pasiklausyti“¹. Marcelis Prustas romane „Svano pusėje“ (*Du côté de chez Swann*, 1913) impresionistiškai kuria panašaus įspūdžio vaizdą ir komentuoja tikrovės daugialypumą: „Dažnai gražiausioji mums išlikusi kurio nors kūrinio vizija esti ta, kuri po neįgudusiais pirštais kadaise aidėjo iš suklepusio pianino“².

1 Gustave Flaubert, *Ponia Bovari*, Vilnius, 1993, p. 51.

2 Marcel Proust, *Prarasto laiko beiėškant. Svano pusėje*, Vilnius: Vaga, 1979, p. 210.

Tačiau tikrovės paviršius gali ir klaidinti, tikrovė gali atrodyti kitokia, negu iš tiesų yra. Pavyzdžiui, Gustave'o Flaubert'o romane „Ponia Bovari“, viename paskutiniųjų skyrių, matome vaistininko tarną, kuo nuoširdžiausiai raudantį naktį prie Emos kapo, – ir zakristijoną, kuriam tuomet „paaiškėja“, kas vagia jo bulves. Šiuo epizodu rašytojas atkreipia skaitytojo dėmesį į tai, kaip lengva suklysti: tikrovės fasadą aiškintis klaidingai, prasilenkiant su tikrovės tiesa. Anot Levo Tolstojaus višažinio pasakotojo, „tiesą papasakoti yra labai sunku“ („Karas ir taika“, 1867–1869).

Realistai išryškina teisės ir teisingumo skirtį: teisė (įstatymų sistema) ne visada atitinka tikrąjį teisingumą. Honoré de Balzaco romane „Tėvas Gorijo“ nusikaltėlio Votreno personažas kritikuoja teisinę sistemą: ji baudžianti, jei pavogta nedaug, ir padedanti išgarsėti, jei pavogtas milijonas. Charlesas Dickensas romane „Didieji lūkesčiai“ (*Great Expectations*, 1860–1861) ironizuoja teisinės sistemos mechanizmą: teismo darbuotojų manierų automatizmas, liudininkų samdymo motyvas.

Panaši realistinių romanų brėžiama skirtis – tarp tikrojo ir apsimestinio ar įsivaizduojamo religingumo. Honoré de Balzacas, monarchijos šalininkas, smerkia prancūzų visuomenę dėl veidmainiško (tad vėlgi sluoksniško) religingumo: dėl revoliucinio abejingumo Dievui ir pinigų dievinimo. Romanas „Eugenija Grandė“ (*Eugénie Grandet*, 1833) visuomenės ir individo gyvenimą traktuoja kaip krikščionybės tiesų parodiją: anot pasakotojo ironijos, visuomenės tikslas – „žemiškos prabangos ir tuščių malonumų rojus“, ir dėl šio „rojaus“ kūnas varginamas taip, kaip anksčiau – dėl amžinojo gyvenimo. Iškalbus romano kalambūras apie tai, jog palūkanų dėsno autorius Jeremijas padėsiąs išvengti biblinio pranašo Jeremijo raudų; taikli ironiška Biblijos aliuzija (*Lk 12, 34*: „Kur jūsų lobis, ten ir jūsų širdis“): „Nuo tos nakties, kai ji [Eugenija – D. Č.] atidavė savo lobį pusbroliui, ir jos širdis nusekė paskui lobį“³. Gustave'as Flaubert'as, romane „Ponia Bovari“ parodijuodamas „egoistinio susijausminimo“ sklidiną, neva „mistinius“ Emos Bovari polėkius, netiesiogiai nuskaidrina autentiško religingumo suvokimą.

Realistams būdinga tikrovės kaip problemos akcentavimo forma – tai iškalbos apgaulingumo rodymas, donžuaniško „suvedžiojimo žodžiu“ tema, kuri formuoja romano autoriaus idėją apie sumaniai vartojamo žodžio galią.

3 Honoré de Balzac, *Eugenija Grande*, Kaunas, 1948, p. 128, 157.

XIX a. realizmo idėja apie *tikrovę kaip problemą* – svarbus Julijos Beniuševičiūtės-Žymantienės – Žemaitės (1845–1921) prozos tyrinėjimo kontekstas.

Atrodytų – Žemaitė tiesiog aprašo, ką matė ir patyrė. Detalių gausu, aprašymas tankus. Tačiau tai tik iliuzija. Menas ne kopijuoja tikrovę, o ją interpretuoja, aiškina jos esmę (Wilhelm Dilthey). Žemaitė tikrovės detales kruopščiai atrenka ir jų literatūriniais deriniais formuoja savąją tikrovės sampratą.

Sigitas Geda reikšmingai cituoja Juozą Aputį: „Man labai patinka, ką apie Žemaitės kūrybą parašė Juozas Aputis: „Ji gali kalbėti, pirmą žvilgsnį metus, apie smulkiausių realybę ir kasdienybę, o iš tikrųjų jau yra ne taip: prieš mūsų akis veriasi sukurtais pasaulis. Dėl to jis turi jau ir kokios magiškos galios, jis žadina ir mūsų kūrybiškumą, pasitikėjimą ir norą pasakyti, kaip kadaise yra pasakiusi Žemaitė, kai perskaitė kažį kokį vaizdelį: didelė čia kupeta, ir aš taip parašyčiau!“⁴

Žemaitės proza *iš tikrųjų* yra meno kūrinys, sukurta literatūrinė tikrovė, kuri aiškina, komentuoja žmogaus gyvenimą.

Tikrovės kaip sudėtingos, apgaulingos, gelmę slepiančios samprata tiesiogiai išsakoma apsakyme „Kaip kartais kokioje klebonijoje einasi“. Žemaitė iškelia įvairių „teisybių“ idėją, kviesdama skaitytoją ieškoti tikros teisybės: „Tada supratau, jog turi būti ir tikra teisybė“, – teigia šio Žemaitės apsakymo pasakotoja⁵.

Apsakyme „Atžala“ Bronislovo motinos portretas efektingai išryškina paviršiaus ir gelmės santykį: „Netolimaus pakromyje stovėjo moteriškė – ne moteriškė, šmėkla – ne šmėkla, ilga, liesa, išblyškusi, akys įdubusios, žandai išsikalinę, visa panašesnė į mirusių ne kaip į gyvą, o apsidariusi bajoriškai; rūbai juodi, krominiai, dar prie to šilkais apsiūti, gerai jau nurudavę; nors alkūnės žioravo prablindusios ir padelkos buvo apskidusios, vienok apsiūtas gedulių lankas rodė poniškumą...“⁶. Autorė portretą kuria iš lenkiško šlėktiškumo pretenzijų ir jas ironizuojančio, į groteską kryptančio pasakotojos balso. Kontrastas tarp šmėklos ir bajorės atkreipia skaitytojo dėmesį į atrodymo, išvaizdos, išorės apgaulingumą, teatriškumą.

Apsakyme „Velnio vestuvės, velnio ir laidotuvės“ *tikra teisybė* yra skaitytojui rodomas nusikaltimo vaizdas. Jis neatitinka teisinės sistemos „teisybės“. Parodomas teisinės sistemos korumpuotumas: „Dilbai kaip širšūnai už-

4 Sigita Geda, *Žydintys lubinai piliakalnių fone*, Vilnius, 1999, p. 359.

5 Žemaitė, *Raštai*, t. 1, Vilnius: Žara, 1995, p. 48.

6 Žemaitė, *Raštai*, t. 1, Vilnius: Žara, 1995, p. 59.

niko lakstyti, globos ieškoti... [...] Po pusės metų Veronė be teismo, be jokio tardymo parėjo laisva”⁷. Galėtume pajuokauti, kad Veronė yra pirmoji lietuvių literatūroje *barakuda*. Laisva ir sąmoninga valia ištėkė jusi už seno nemylimo vyro dėl materialinės naudos, jį nunuodijusi ir išvengusi teismo bausmės, kūrinio pabaigoje Veronė autorės paliekama laukti, „ar neatsitiks kitas tatuliukas“.

Veidmainiškas religinio gyvenimo sluoksniškumas akivaizdus apsakyme „Kunigo naudą velniai gauda“.

Ypač įtaigiai tikrovę kaip mįslę vaizduoja Žemaitės šedevras „Marti“. Autorė rodo, kad nėra recepto, kaip laimingai, sėkmingai nugyventi gyvenimą: Katrė viską darė teisingai, tačiau gyvenimas jai neteisingas. Efektinga apsakymo pabaiga kuria dviejų kelių, žemiško ir metafizinio, viziją ir nurodo vilties galimybę: „Katrės brolelis gal pusiaukelėje tebebuvo nuo daktaro, kai ji keliavo iš šio pasaulio... palikdama didelę dalį, kraitį, gyvenimą, gerą žemę, geruosius ir piktuosius tėvus“.

Katrė visais įmanomais būdais, geruoju ir piktuoju, siekė harmonizuoti namų erdvę. Pastangą kurti jaukią namų erdvę, tuo tikslu daryti įtaką aplinkiniams ir aplinkai, Žemaitė suvokė kaip pasigėrėtiną moteriškumo esmę. Namų erdvė Žemaitės kūryboje skleidžiasi ne buitine, o būtiškąja prasme.

Apsakyme „Marti“ Katrės apibūdinimas Vingių dialoguose – tai ne tik Katrės charakterio kūrimo forma (pateikiant personažės negatyvą), bet ir metanaratyvinis autorės komentaras apie žodžio tikrovės apgaulinumą. Žodis yra galingas ir jis gali klaidinti.

Gražbyliaujančio donžuano paveikslas plėtoja XIX a. realizmo idėją apie žodžio galią ir apgaulingo žodžio pavojingumą. Apsakymo „Topylis“ Zosė „myli ausimis“, gėrėsi suvedžiotą personažo „žodelių meilumu“ apie jos grožį: „Niekados nepamiršiu, kaip sakė: „Zoselyte, tu mano širdelyte! Už viso pasaulio grožybės tu gražesnė...“⁸. Apsakyme „Sučiuptas velnias“ plėtojama suvedžiojimo žodžiu, iškalbingo donžuano tema. Apsakymo Petronėlė gauda komplimentus apie savo grožį, o autorė rodo skaitytojui, kad urėdas sąmoningai vartoja žodžius norėdamas manipuliuoti pašnekove: „O tai tikra žąselė! Vos tik pagyriau tyčiomis jos gražumą, jau tikrai įtikėjo, tariasi dideliai man patikusi... Bet reikia atsargiai elgtis: kokį dar laiką atstu laikytis, o paskui... bus mano viršus“⁹.

Tikrovės sudėtingumą, jos teisingo supratimo problemą įdomiai apmąsto Žemaitės apsakymas „Stebu-

kiai“ (1902; pirmąkart spausdintas 1908 m. „Vilniaus kalendoriuje 1909 metams“).

Apsakymas sukomponuotas iš fragmentų. Pirmas fragmentas – tai pasakojimas apie Blusių, mažo Pauparių miestelio ir mažos trobelės gyventoją, kuris yra ir ponas: „gražiojo klevo ponas“. Pasakotoja su pasigėrėjimu aprašo klevo grožį ir tarsi nejučiom pakreipia mintį apie klevo ne tik teikiamą naudą, bet ir potencialią žalą trobelės stogui: „Puikus klevas, išsikerojęs, išsišakojęs prie trobos galo, po pat langais. Stiebas jo ne taip dideliai storas, kaip tiesus, lygus, išbėginis, aukštas, maž su trobos stogu. Šakos jo kaip vainikas, į rinkį skarotos, garbanotais lapais, dengia nuo saulės kaitros maž visą kiemelį ir iki pusės gatvės. Kaitroje meilus jo pavėsis, užėjus lietui – gera uždanga; bet kai visi jo lapai permirksta ir papučia vėjas, tuomet nuo jo šakų kaip iš kibiuro krinta vanduo. Tuomet gyvas daiktas pabėga į šalį, o tas vargšas trobelės stogas kenčia susitraukęs; stambiausių lašų kertamas, glaudžiasi prie savo šakotojo kaimyno“¹⁰.

Tačiau Blūsius nenori klevo kirsti, parduoti, nes į šį klevą jo tėvas įkėlęs koplytėlę su Nukryžiuotuoju (Dievo mūka). Blūsius žino apie klevo šventumą: „Gražus, tu gražus, prie to dar šventas“. Tai dvigubas šventumas: susitinka senoji tikyba ir krikščionybė.

Vis dėlto klevas parduodamas, jį nuperka okupacinės rusų valdžios pareigūnas (zemskis, uriadnikas). Uriadnikas klevui kirsti pasamdo vienerankį miestelio žmogų pavardę Kuprys. Klevas nukertamas, kryželis nukrenta ir sutrupa. Blūsius netrukus miršta.

Fragmentas formuoja pasaulėvokinį klausimą: kas gi nutiko, kodėl Blūsius mirė?

Nors pasakotoja pačioje apsakymo pradžioje paaiškina, kad Blūsiaus nesveika širdis (jam negalima pavargti ir supykti, šiandien sakytume, reikia „vengti streso“; ir pasakotoja komentuoja: „Kur tu čia taip išsisaugosi? [...] Sušilti ir pavargti kasdien tenka, supykti vėl atsitinka“), – tačiau miestelio žmonės turi ir kitą paaiškinimą: kleve buvo Dievo mūka, nereikėjo klevo parduoti, Blūsius pardavė, netrukus ir mirė¹¹.

Panašią dviprasmybę (ir kartu klausimą apie teisingą tikrovės supratimą) matome ir Vinco Krėvės apsakyme „Skerdžius“ (rinkinys Šiaudinėj pastogėj, 1922), – skerdžiaus Lapino ir Grainio liepos santykio situacijoje. Liepa nukertama, skerdžius Lapinas miršta, vienas kūrinio balsas aiškina, kad tai senatvė, kitas – kad Lapinas „žinojo kažką“.

10 Žemaitė, *Raštai*, t. 1, Vilnius: Žara, 1995, p. 391.

11 Žemaitė, *Raštai*, t. 1, Vilnius: Žara, 1995, p. 403.

Kitas apsakymo „Stebuklai“ fragmentas pasakoja Povilo Kuprio, nukirtusio klevą, likimą: Kuprys neteko ir antros rankos. Tačiau jis buvo girtas.

Trečias apsakymo fragmentas – apie klevą nupirkusį uriadniką: jis netyčia persišovė sau koją. Tačiau irgi buvo girtas.

Vis dėlto Pauparių miestelio gyventojai abi traumas interpretuoja kaip metafizinę bausmę: „Kuprys kirtu, o ar jam priderėjo šventą medį kirsti? Dievas parodė stebuklus: tą pačią ranką susimalė mašinoje. Uriadnikas pirkto, pinigų užmokėjo, ir jį Dievas nubaudė – persišovė sau koją“¹².

Autorė nepateikia atsakymo, kuri interpretacija teisinga. Jai svarbu ne atsakymą pateikti, o parodyti, kad verta suklusti ties tikrove kaip slėpiniu.

Apsakymo pabaiga ironiškai akcentuoja jauno žmogaus komentarą: „Senieji žmonės, o labiausia bobos, tebėra prisirišę prie visokių prietarų“, o „Jaunųjų nebeapgausi!“. Vėl dviprasmybė: ar tiesa – tai pagarba seno žmogaus išminčiai (kaip visoje tradicinėje kultūroje), ar jaunumo aukštinimas (kaip vėliau nacizme ir rusų komunizme)?..

Svarbiausia, kas rūpi apsakymo „Stebuklai“ autorei, – tai atjauta ūkio darbus dirbantiems kūrinio miestelio gyventojams. Atjauta dėl sunkių ūkio darbų, sunkaus ūkininko gyvenimo, – dar iki technologinės pažangos (apsakymo tikrovėje kuliamoji mašina yra didžiulė technikos naujovė, irgi stebuklas). Blūsiaus trobelę kuria deminutyvų poetika: „Stovi maža trobelė šiaudiniu apkerpėjusiu stogu, apgriuvusiu kaminu, apipuvusiais langeliais, susmegusiomis sienomis“. Panaši maža vėjų perpučiama trobelė ir apsakyme „Neturėjo geros motinos“. Abiem atvejais deminutyvų poetika, vaizduojamą daiktą glostantis žodis išsako autorės atjautą kūrinio veikėjams.

Kūrinio autorės egzistencinę atjautą išsako ir peizažas, vėlyvo rudens vaizdas, tamsių spalvų gama: „Dienos tuo laiku trumpos, be to, apsiūkusios, apsitraukusios storais debesimis; vienas lašas lietaus, kitas sniego krinta. Dangus – pilkas, oras – tamsus, žemė – juoda, diena, rodos, dar trumpesnė, o naktį – nors pirštu durk į akį – tokia tamsybė! Iš viršaus šlapia, žemė šlapia, kelias – vieni purvai“. Šis peizažas – žmogaus būsenos žemėje apmąstymas, suklusimas ties vilties klausimu. Ar galima egzistencinė viltis, ar galima laimė? Jei, tarkime, Blūsiaus personažas patyrė metafizinę bausmę, tai jis kaltas be kaltės: turėjo saugoti trobelės stogą vargo slegiamas, o dar ir davatka, religinių reikalų „ekspertė“,

12 Žemaitė, *Raštai*, t. 1, Vilnius: Žara, 1995, p. 403.

paiškinu, kad kryželis nulūžusiom rankom neva „jau nešventas“. (Davatkiškumo kritika, atibojanti davatkiškumą nuo tikro tikėjimo, būdinga ne vienam lietuvių klasikui, ypač Vincui Kudirkai ir Šatrijos Raganai).

Laimės problema yra Žemaitės kūrybos dominantė. Laimės problemą formuluoja apsakymų ciklas „Laimė nutekėjimo“: šiame cikle „nutekėjimas“ interpretuojamas ir kaip laimė, ir (ironiškai) kaip nelaimė, ir kaip klausimas, kas gi yra ta laimė.

Kūrinys „Pasaka“ (1920), vienas paskutinių Žemaitės kūrinų, vaizduoja alegorinę laimingą karalystę, kurioje gyvena laimingi ir turtingi žmonės. Tačiau ir tokią karalystę aplanko nelaimės: ligos. Suserga karaliaus sūnus. Išminčiaus personažas pataria jį apvilkti tikrai laimingo žmogaus marškiniais. Prasideda laimingo žmogaus paieška. Autorė kuria paradoksą: laimingoje karalystėje tikrai laimingą žmogų rasti sunku, nes turtai įpareigoja, kelia rūpesčių. Laimingas jaučiasi tik benamis elgeta, kuris neturi ko prarasti: „Pasirodo, kad turtingojo karaliaus turtingiausioje karalystėje laimingiausias žmogus buvo tas, kuris nė marškinių ant nugaros neturėjo“. Tad viena vertus, rašytojos alegorija išryškina filosofinę skirtį: svarbu ne turėti, o būti. Kita vertus, į šios alegorijos potekstę rašytoja įaudžia vilties motyvą: kūrinio tikrovėje vis dėlto atrastas tikrai laimingas žmogus, ir ši siužeto atomazga turi laimės galimybės prasmę.

Tad Žemaitė nekopijavo savo gyvenamojo meto tikrovės: išryškino, iškėlė į pirmąjį planą tuos daugialypės neliteratūrinės tikrovės aspektus, kuriuos atrinko kaip svarbius literatūriniam apmąstymui. Palyginkime Juozą Tumą-Vaižgantą, kuris tą pačią kontekstinę Lietuvos kaimo tikrovę yra atvaizdavęs, t. y., literatūriškai interpretavęs, – visiškai kitaip, išryškindamas ne ydą, o, plačiai cituotu rašytojo žodžiu tariant, „deimančiukus“. Visiems realistams rūpėjo tikrovę tobulinti, tik pedagogika skirtinga: Vaižgantui buvo svarbu rodyti skaitytojui šviesų pavyzdį (pagal principą *exempla trahunt*), o Žemaitėi rūpėjo išryškinti ydos atgrasumą.

Netgi pati rašytoja savuoju socialiniu įvaizdžiu (sodietė su skara) buvo kitokia nei atrodė. Kaip žinome, ji nebuvo sodietė: „Mano tėvas, Antanas Beniuševyčia, bajoras. Motina, Julijana Scepuraite, taipogi bajoraitė, kaip visuomet, sakėsi iš aukštos giminės esanti kilusi“ („Autobiografija“, 1921). Tačiau Žemaitės įvaizdžio *skara* turi ir kitą, dargi svarbesnę, prasmę: ji simbolizuoja tradicinę lietuvių kultūros moralę, ir rašytojai buvo svarbu savąja kūryba šią moralę (nebūtina sutampančią su biografine patirtimi) teigti.

Devintieji Žemaitės skaitymai. Žemaitės literatūrinės premijos laureatė, rašytoja Nijolė Kepenienė, 2025.

Nijolė Kepenienė

MOTERS GALIA

Žmogaus valia ir galia suabejoti į rėmus spraudžiamu gyvenimu. Gyvenimas Žemaitėi visada buvo didžiausias mokytojas.

„Du piemenys ganė bandą: vienas didesnis, o antras mažas; tas didysis tą mažąjį visaip be paliovos žudė: tai papeš čiuprą, tai pastums, tai į kuprą niuktelės, varys savo karvės atsukti, bebėgant koją jam pakiš, tas parvirs... Taip ne sykį mažasis nuo didžiojo gavo paverkti.“¹

Tie žodžiai mane pasigavo vaikystėje. Žemaitės pasaka apie skriaudėją ir skriaudžiamąjį. Toliau pasakojama, kad sykį vaikai priėjo urvą, didysis tuoj pagrobė mažojo kepurę ir įmetė. Kai mažasis įlindo į urvą savo kepurės, rado ten du velniukus ir skrynią su pinigais. Pinigai piemenukui nerūpėjo, norėjo tik savo kepurę atgauti, bet velniukai liepė jam pasisemti iš skrynios ir pinigų. Kai vaikas su pilna pinigų kepure iš urvo išlindo, didysis, žinoma, norėjo pinigų atimti, bet mažasis pasakęs, kad didysis ir pats galės pasisemti pinigų. Didysis įlindęs į urvą, bet velniukai jam tik kailį iškaršę už jo piktus darbus, dar ir kepurę sudeginę. Būtų gal visai

nugalabiję, jei ne mažasis, už rankos savo netikrą draugą ištraukęs.

Vaikystėje, – puikiai tai prisimenu, išmokau skaityti penkerių ir, sėdėdama po mamos išpuoselėta kinrože, pirštuku vedžiodama nuo raidės prie raidės, dėliodavau skiemenis, – niekaip negalėjau suprasti pasakos pabaigos: „...mažasis, įkibęs už rankos, ištraukė laukan, bet paliko be kepurės“². Kodėl mažasis paliko be kepurės? Tiesą sakant, man ir dabar neaišku. Ar velniai ją atėmė, ar ji tiesiog pasakiškai išgaravo? Ilgai sukdavau galvą: gal velniai žinoję, kad didysis vis tiek iš mažojo pinigus būtų atėmęs? O gal jie supykę, kad mažasis išgelbėjęs draugą, tegu ir nelabai gerą? O gal velniams lemta būti piktiems, bet kodėl tada jie mažajam padėję? Gal velniai nėra jau tokie blogi? Kodėl tas didysis vis skriausdavęs mažąjį, ar kad jis iš prigimties blogas? Kodėl mažasis negalėjęs palikti savo skriaudiko? Geram ar blogam lemta būti iš prigimties, ar čia kokios kitos paslaptys? Galybė klausimų vis iš to trumpo tekstuko, tiksliau, iš paskutiniojo jo sakinio. Anuomet truputį pykau ant autorės, kad tiek daug neaiškumų paliko, klausinėju tėčio, bet ir jis buvo pakankamai išmintingas, teatsakydavo: „Ką pati manai?“

Vėliau, skaitydama Žemaitės „Marčią“, „Petrą Kurmelį“ ir kitus apsakymus, žavėjausi kalbos sodrumu, ryškiais charakteriais, vaizdingais gamtos aprašymais, o ypač tų apsakymų pabaigomis –

visur likdavo šiek tiek dviprasmybės: šitiek dirbusi, negailėjusi savęs, Katrė mirdama atsiprašo, Marcė, apvilta, bet ir kitus nuvylusi, griautė sugriovusi Petro gyvenimą, žiūrėdama į kūdikio veidelį, lieka mąstyti apie savo gyvenimą ir klaidas. Žemaitėi puikiai pavyksta išvengti tiems laikams būdingos didaktikos. Gal kalbas prigimties unikalumas, proto imlumas, o gal tam tikras, per gyvenimą lydėjęs dualizmas? Gimė bajoraitė – de ja, turtai prarasti, o ir šeimos dvasios stiprybė pakirsta; vėliau, laisva valia pasirinkusi valstietės, ūkininkės kelią, tarp sodiečių visgi buvo ir sava, ir svetima; aktyviausius savo metus paaukojusi šeimai ir žemei, jau bobute tapusi, kai kitos to amžiaus moterys jau leidžia slysti gyvenimui iš rankų, kai tampa nebe tokios reikšmingos, nelabai ir reikalingos, Žemaitė gyvena itin aktyviai: lanko parodas, dalyvauja susirinkimuose, suvažiavimuose, rašo, daug skaito. Pirmajame moterų suvažiavime iš kitų vėl išsiskiria sodietiškais rūbais, skara ir... ypatingu orumu. Neišsižada ir savo jausmų, leidžia jiems skleistis, vešėti. Išmintingai ir oriai. Ir visgi dabar imu suprasti tą paskutinį Žemaitės pasakos vaikams sakinį. Kažko gyvenime tenka išsižadėti – vardan tikresnės ateities, vardan garbės ir orumo išlaikymo. Tos ypatybės persiduoda ir kitiems: artimiesiems, draugams. Antai Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Žemaitėi atkakliai ją globojant ligos patale dvejus metus, lemtingu metu prisiminė savo draugę ir bendražygę, prisiminė jos orią kovą už moterų savivertę ir galimybę rašyti, dirbti, gyventi visavertį gyvenimą, susirinkimo metu tvirtu balsu ištare: „Prašau rinkti mane pirmininke.“

Šiais laikais darosi neramu dėl iš mokykloms skirtų tekstų ir programų besitraukiant Žemaitėi. Tokie reiškiniai paaiškinami tik tuo, kad sovietmečiu buvo akcentuojama tik viena šios rašytojos kūrybos briauna – ryškiai ir negailestingai, tirštai tapomas XIX amžiaus pabaigos Lietuvos kaimas, jo nevalyvumas. Vingius, Driežus, Kuprelius, rodos, taip gerai pažįstame, kad, norėdami atrasti naujas Žemaitės kūrybos temas, kitus ypatumus, privalome truputį atsitraukti, atsitolinti ir paieškoti naujo žiūros kampo, pamatyti rašytoją iš naujo, savaip. Mane, prisipažinsiu, visada labiausiai žavėjo nenuginčijama rašytojos drąsa. Bajoraitė Julija Beniuševičiūtė, – o bajorai Beniuševičiai minimi jau XVI amžiaus analuose, – savo kelius visada rinkosi pati, rinkosi meilę, todėl išteikėjo už buvusio baudžiauninko Žymanto, tekėjo už jo jau laukdamasi. Nors Beniuševičiai buvo jau nusigyvenę bajorai, Julijai neteko vaikystėje išmokti ūkininkavimo, neteko dirbti sunkių darbų, bajoraitės rankų darbeliai apsiribojo siuvinėjimais, nėrimais. Ištekėjus teko mokytis ir gyvulių priežiūros, ir lauko darbus

nudirbti, ir verpti ir austi – visko jaunoji moteris labai greit išmoko, bet... netapo tikra valstietė. Įtariu, kad visi tie privalomieji sodietės darbai, nors atliekami nesigailint jėgų ir nesiskundžiant, atliko daugiau pažintinę, patyriminę funkciją, ugdžiusią charakterį ir atkaklumą, vedusią link aukštesnių tikslų, prasmingesnės, širdžiai mielesnės veiklos. Įtariu, kad ir tas nuolatinis kraustymasis iš vienos vietos į kitą: Rumšiškė, Palūknė, Požerė, Laukuva, Pavandenė, Pasmalkys, Kerbedlaukis – kur tik jos negyventa – irgi atliko patyriminę funkciją. Ar tik ne noras – būtinybė! – kuo daugiau, kuo plačiau aprėpti ją ginė iš užgyventos jau vietos į naują, noras pažinti tai, kas nepažinta, neišbandyta. Žemaitė pati yra prisipažinusi, kad būtent nekantra ją nešiojusi kaip smiltį po žemaičių žemę. Jai patiko būti tarp žmonių, Žolinės atlaidai, kitos religinės šventės, žmonių susiejimai ją masino kaip patyriminę medžiagą, galimybę giliau pažinti žmogų. Vargu, ar tos klajonės, tas malimasis tarp žmonių buvo sąmoningas siužetų ar charakterių ieškojimas, bet pastabi akis, imli širdis rinko gyvenimo margumą ir lipdė charakterius, gyvenimo spalvas – visa dėjo talpion atmintin, kad reikiama frazė, reikiamas judesys išnirtų būtent ten, kur jam dera.

Norėčiau prisiminti dar vieną mane visada jaudinusį tekstą. Apsakyme „Kam ir už ką“ Žemaitė pasakoja apie į karą pašauktą ūkininką. Tas carinės Rusijos karas su Japonija jam svetimas, bjaurus ir beprasmis, bet Juozui Bulviniui, Žemaitės apsakymo veikėjui, tenka durte nudurti jauną japonų kareivėlį. Ir taip jam sunku, jaučia si likęs žmogžudžiu. Ir šio teksto neapleidžia Žemaitėi būdingas dualumas. Karas yra karas, sakytų kitas, jei ne aš jį, tai jis mane, bet... egzistuoja žmogiškas sąžinės teismas. Brandžios asmenybės pamatas. Savo tiesas, savo asmenybę Julija Beniuševičiūtė-Žymantienė ugdė visą savo gyvenimą. Štai jaunutė Julija prie sergančios motinos lovos nejaukiai lepteli, kad, motinai mirus, pamotė jai gal madingą kepaliošą pasiūsianti, o štai jau brandi motina laiške sūnui Antanui rašo: „...žmogaus širdis visuomet daug trokšta, bet mažai teišsipildo; tankiausiai priešingai – gyvenimas atneša tą, ko mes visai nelinkėtume nei sau, nei kitam. Todėl linkiu Tau daugybę tvirtumo sielos kovojimui su gyvenimo aplinkybėmis“³. Aplinkybes suprantu kaip rėmus, į kuriuos mus gyvenimas spaudžia, o žmogaus valia ir galia – tais rėmais suabejoti, praplėsti man, tau, sau duotą erdvę. Tiesą sakant, tai ne tik moters – kiekvieno žmogaus teisė ir pareiga.

¹ Žemaitė. Pasaka. Iš *Užmiršti vaikai*. Vilnius: LTSR valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957, p. 92.

² *Ten pat*, p. 93.

³ Daujotytė Viktorija. *Žemaitė: gyvenimo gramatika*. Vilnius: Odilė, 2019, p. 16.

LAURYNAS ROKAS IVINSKIS: KOKĮ JĮ (NE)PRISIMENAME

Išvadas

Rašyti apie Lauryną Roką Ivinskį – vadinasi, įsivelti į rimtą avantiūrą, nes „prisimenant“ L. R. Ivinskį – tema įpareigojanti. Ką čia labai „prisiminsi“, kai Danutė Petkevičiūtė 1988 m. parašė jam skirtą plačiausią monografiją, o 2012 m. L. R. Ivinskio tyrinėjimų bibliografiją dar papildė straipsniu su pataisymais, naujais faktais. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas 1995 m. išleido L. R. Ivinskio „Raštus“, po poros metų pasirodė kuklūs straipsnių rinkinys Kalendoriaus 150-mečiui paminėti. O kur dar Lietuvių kalbos instituto rinkinys „Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas“, skirtas L. R. Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms! Asmenybė patyrinėta kaip reikiant ir nuodugniai.

Jeigu nuo pradžių, iš ankstesnio laikotarpio perspektyvos pasižiūrėjus, tai kas tik L. R. Ivinskio asmenybė nesidomėjo ir apie jį nerašė! Vardinti jo veikla besidomėjusius galima pradedant Jonu Basanavičiumi, Jonu Šliūpu, Kaziu Griniumi, Juozu Tumu-Vaižgantu, Vincu Mykolaičiu-Putinu, vėliau – Meile Lukšiene, Vytautu Merkiu, Regina Mikšyte, Antanu Tyla, Vytautu Vitkausku ir t. t. Sąrašą galėtume tęsti ir tęsti. Tai menka užuomina į gausią istoriografiją, skirtą šio žymaus žemaičio asmenybei ir veiklai, nors istorikas Tomas Petreikis, tyręs jo kalendorius ir parašęs įspūdingą straipsnį, dar minėjo, kad *metskaitliai* dar turi būti gerokai patyrinėti (1, 70). Vadinasi, dar galima tikėtis tyrėjų dėmesio ir toliau.

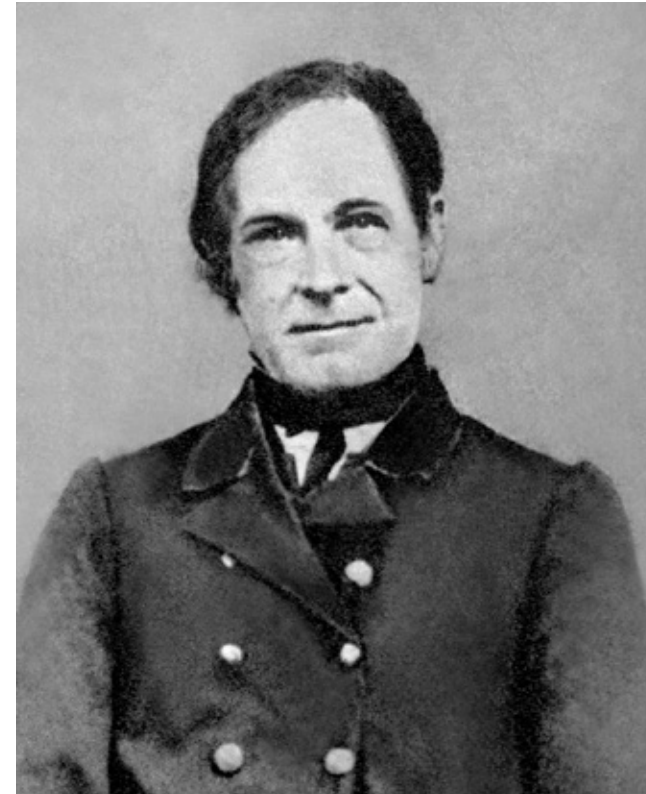
Nerašysiu ir neanalizuosiu jo literatūrinės veiklos, nors L. R. Ivinskis buvo tikras žemaičių Dantė Aligjeris ir jo kūrinys „Gailystė, arba karšta pakūta“, kuriame vedžioja žemaitį po Skaistykłą ir Pragarą kaip po savo miestelį, pilnas įspūdingų „tų vietų įvaizdžių“, skirtų skaitančius žmones auklėti dorais, arba su XIX a. apsišvietusio didakto vaizduote. Svarbiausia, kad ir įėjimas į tas vietas „netoli nuo pasakojamų vietų beesas“, taigi, Žemaitijoje. L. R. Ivinskis tarsis būtų skaitęs vieną diplomatinį dokumentą. Toks Venecijos pasiuntinys Lenkijos ir Lietuvos valstybei Pietro Duodo 1592 m.

rašytame pranešime Venecijos senatui apie žemaičių žemę buvo rašęs: *Taip pat pasakojama, kad kai kuriose Žemaitijos dalyse yra velnių, kurie žmones patraukė į savo pusę. <...> Be to sakė, jog seniau buvo tikima, kad tame krašte buvęs pragaras. Dėl to ten nuolat pasirodo tiek daug piktųjų dvasių* (2, 119). Toks požiūris buvęs į LDK ir Žemaitiją.

Kas straipsnyje bus bandoma skaitytojui pateikti? Ilgai galvojau ir nusprendžiau panagrinėti L. R. Ivinskio veiklos vertinimus tų autorių, kurie specialiai jo asmenybe nesidomėjo, bet matė jį savo tyrimuose ir suvokė jo svarbą, – tokia būtų pirmoji šio straipsnio dalis. Antrojoje bandysiu atsakyti į klausimą, kokia asmenybė mūsų L. R. Ivinskis, pirmiausia – kaip žmogus, trumpai užsimenant apie jo darbus. Trečiojoje dalyje iškelsiu klausimą – kaip „įveiklinti“ istorinės atminties praktikoje šį didį žemaitį.

Išvadą norisi baigti citata, geriau atskleisiančia prieigas, kuriomis naudosisiu ir bandysiu įrodyti L. R. Ivinskio svarbą mums – dvidešimt pirmojo amžiaus lietuviams. Vytautas Kavolis, rašydamas apie lietuvių visuomenę XIX a. trečiame dešimtmetyje, pabrėžė: *Prieš 1830 m. jau egzistuoja visi pagrindiniai „Aušros“ sąjūdžio simboliniai elementai, tiesa, gerokai atskirti nuo dar beveik ištisai kaimiškos lietuvių visuomenės. Ar vien caro valdžia privertė dar pusę šimtmečio „Aušros“ laukti? Ko 1830 m. galėjo trūkti patiems lietuviams?*

Stigo visų pirma apčiuopiamesnio tiek naujosios kultūros kūrėjų, tiek jų auditorijos žmonių skaičiaus. Kaimuose buvo raštingų žmonių, bet jie skaitė ne Daukantą, o maldaknyges ir peklos knygas. Trūko ir reguliariai veikiančio kultūrinių naujovių perdavimo platesniems sluoksniams aparato. Tuo atžvilgiu lietuviai, ypač Didžiojoje Lietuvoje, atsilieka nuo latvių, kurie jau XVIII a. antroje pusėje turi savo kalba leidžiamų kalendorių, 1822 m. laikraštį, o nuo 1880 m. ir legalų dienraštį (3, 459).

Laurynas Rokas Ivinskis (1810–1881).

Pirmasis L. R. Ivinskio lietuviškas kalendorius, 1846 m. Iš *epaveldas.lt*.

Lietuvos istorijos ir kultūros plačiąja prasme tyrinėtojai savo darbuose niekaip negalėjo „apeiti“ L. R. Ivinskio asmenybės ir jo veiklos. Kai tik kalba pasisukdavo apie XIX a. vidurį, visi atsiremdavo į jį, kaip sako tyrėjai, kuklų žemaitį. Štai Juozas Gabrys jau savo „Lietuvių literatūros apžvalgoje“ akcentuoja: *Visas didumas L. Ivinskio nuopelno yra tame, jog tai baudžiavos metu, kuomet mūsų liaudis dar tūnojo tamsoje, įleido į jos tarpą šviesos spindulį* (4, 216). Išeivių istorikas Pranas Čepėnas „Naujųjų amžių istorijoje“ rašė: *Greta didžiųjų lietuvių liaudies švietėjų vyskupų J. A. Giedraičio ir M. Valančiaus paminėtini kunigai – K. Skrodzakis, A. Tatarė, S. Gimžauskas, mokytojas L. Ivinskis ir kt.* (5, 172) Jam antrino Paulius Subačius monografijoje „Lietuvių tapatybės kalvė“: *Autoritetinga naujoji rašytinė kultūra nepaisė ikitolinio visuomeninio ir konfesinio susisluoksniavimo. Liaudies mitologizuotas „laisvo elgesio“ kunigas Strazdas, liuteronų pastorius Donelaitis, pasaulietis Ivinskis etc. atsidūrė viename tautinės vertės lygmenyje su katalikų vyskupais Juozapu Arnulfu Giedraičiu ir Valančiumi. Tai reiškė, kad klostosi nauja tautinė hierarchija, kad į istoriją ir praeities didžiuosius pažvelgta nauju, tautiniu būdu. Tautiškai surikiuotų žymesnių galerija ėmė ryškėti jau Rėzos, Valančiaus bei Jucevičiaus veikaluose* (6, 123). Vytautas Kavolis

tarsi deda tašką reikšmių paieškoje: *Pirmą kartą naujoji lietuvių kultūra – nebe kelių žmonių reikalas. Keliaujantys (visada etiškai rimti) literatūriniai personažai – kartu su L. Ivinskio kalendoriais 1846–1863 – pradeda formuoti būsimąją nelegalios literatūros ir laikraščių skaitytojų masinę auditoriją* (7, 445).

Mano nuomone, tai svarbiausias Ivinskio nuopelnas Lietuvai. Kitaip tariant, jis ir išmokė, ir įpratino skaityti lietuviškai-žemaitiškai, kūrė tą kavoliškąjį „aparata“, kuris neša naujoves.

Ir dar apie tai, kas šiandien labai aktualu – apie folkloro grįžimą į kaimą. Patarlių, priežodžių rinkimas buvo viena, o jų publikavimas „Metskaitliuose“ – tai jau kita. Tai labai gerai pastebi P. Subačius: *Galimybė suvokti, kad jos kūryba (liaudies) užima pasididžiavimo vertą vietą greta „mokslingųjų“ žmonių raštų, liaudžiai plačiau atsivėrė septintojo dešimtmečio pradžioje folklorui pasirodžius L. Ivinskio kalendoriuose... Valančiui aprobavus naujas „Kantičkas“, valstietiška pasaulėžvalga ir stilistika persunktos Baranausko giesmės įsitvirtino Bažnyčioje. „Palangos Juzė“ buvo tikras valstietijos dvasinio gyvenimo triumfas jos pačios akyse. Folkloro „grįžimui“ į kaimą spausdintinu pavidalu prireikė mažiausiai trisdešimt metų. Nacionalizmo idėjų rato pasisukimas nuo pasvarstymų apie liaudį iki pačios liaudies skatino jos dėmesį anksčiau atskirai gyvenusių anoniminės ir profesionalio-*

sios, „žemosios“ ir „aukštosios“ kultūros indeferencijai (8, 94).

Akivaizdu, šitas darbas – folkloro rinkimas ir, svarbiausia, publikavimas – buvo reikšmingas budinant lietuvių tapatybę, pasididžiavimo savimi jausmą, o tai buvo nepaprastai svarbu priešaušriu. Tai yra to „aparato“ praktiškasis veikimas, kuris mums dar labiau parodys L. R. Ivinskio veiklą vertę.

Apie rimčiausius dalykus, apie, galima sakyti, mentalinius lietuvių tautos virsmus ir Ivinskio reikšmę juose, „Lietuvos istorijos“ sintezėje teigiama: *Tais pačiais 1860 metais Laurynas Ivinskis savo „Kalendoriuje“ arba „Metskaitliuje“ pateikė lietuvių skaičių ir nurodė, kad lietuviai gyvena Kauno gubernijoje, Vilniaus gubernijos Lydos, Švenčionių, Trakų, Vilniaus ir kai kur Ašmenos apskrityse, Gardino gubernijos Gardino ir Slanimo apskrityse, Augustavo gubernijos Marijampolės, Kalvarijos, Seinų apskrityse, kai kuriose Kurliandijos vietose, taip pat Prūsijoje – Klaipėdos, Labguvos, Gumbinės, Tilžės, Ragainės, Stalupėnų ir kt. apskrityse* (taip pat 1860 m. Mikalojus Akelaitis „Kvestorius po Lietuvą važinėdamas žmonių bemokinas“ panašiai apibūdė tik dar plačiau etnografinės Lietuvos ribas). *Taigi lietuviškų knygelių ir kalendrių adresatas, pirmiausia lietuviškai kalbanti liaudis, gavo galimybę pažinti etnoso – lietuviškai kalbančių žmonių bendruomenės – užimamą erdvę, nesutampančią su valstybiniais ir administraciniais dariniais. Šią lietuviškai kalbančių žmonių žemę jau XIX a. viduryje lietuvių kalba kuriamoje raštijoje imta laikyti Lietuva* (9, 39).

Ta lietuviškų žemių topografija po 46 metų tęsiama „Vilniaus žinių“ rubrikoje „Žinios iš Lietuvos“ rašant apie Gardiną, Lydą ir kt.

Anksčiau pasirodžiusioje E. Aleksandravičiaus ir A. Kulakausko monografijoje „Carų valdžioje. Lietuva XIX amžiuje“, kalbant apie 1863 metų sukilimą, minima tokią situaciją buvus: *Įvairios Lietuvių visuomenės grupės politinės ateities perspektyvą įsivaizdavo skirtingai. Istoriografijoje yra išskiriamos net 4 koncepcijos: vieni („baltųjų“ partija su Geištoru priešaky) įsivaizdavo Lietuvą Lenkijos provincija, antri (Antanas Mackevičius) – lygiaverte federacijos nare, treči (Konstantinas Kalinauskas, Jokūbas Daukšas) – siekė atskiros Lietuvos valstybės, o ketvirti (Motiejus Valančius, Laurynas Ivinskis) apskritai akcentavo laisvą etnokultūrinę būtį ir bet kurios valstybės atžvilgiu buvo nusiteikę indiferentiškai* (10, 152). Gal dėl to filosofo Alvydo Jokubaičio ir istoriko-politologo Raimondo Lopatos Lietuvos filosofiniuose istoriniuose politikos tyrinėjimuose, sudėtuose į knygą „Lietuva kaip problema“ (2014) yra dalis, pavadinta „Motiejaus Valančiaus veikla politikos filosofijos požiūriu“. Joje kritikuojami aukščiau

minėti istorikai ir teigiama, kad jų nusakytas laikotarpis nuo 1850–1870, Valančiaus Žemaitijos vyskupystės valdymo laikas, yra „atskira epocha Lietuvos istorijoje“ (11, 84), bet, anot filosofo ir politologo, suprantamai šis fenomenas nepaaiškinamas. Ir jie paaiškina, išplečia reikšmę: *Prieštaravimas istorikų samprotavimuose atsiranda dėl Valančiaus valdytos Žemaičių vyskupijos politinio vaidmens nesuvokimo. Valančiaus sukurta „atskira epocha Lietuvos istorijoje“ buvo interregnum (tarpuvaldis, bekaralmetis) tarp kunigaikštystės ir tautinės valstybės, tarp bajorų tautos ir tauta tampančių valstiečių, tarp lenkiškai lietuviškos ir modernios lietuvių kultūros, tarp bėformės liaudies masės ir apsišvietusios visuomenės, tarp bajoriškos ir masinės demokratijos, tarp katalikiško universalizmo ir tautiškumo, tarp teocentrinės ir antropocentrinės pasaulėžiūros, tarp Rytų ir Vakarų, tarp Daukanto ir „Aušros“, tarp tradicionalizmo ir modernizmo. Feodalinis interregnum terminas padeda suprasti didžiausią Lietuvos istorijos lūžį. Šiuo atveju kalbama ne apie įprastinį monarchų valdymo pertrūkį, kaip tai buvo pasibaigus Jogailaičių dinastijai ar dėl Vladislovo III mažametystės. Valančius sukūrė interregnum tarp feodalinės Abiejų Tautų Respublikos ir naujai besiformuojančios (kaip vėliau paaiškėjo) Lietuvos tautinės valstybės (ATR interregnum laikotarpiu interrex vaidmuo teko Gniezo arkivyskupui). Net pats to nesuvokdamas, Valančius tapo moderniosios lietuvių tautos regentu, o jo vadovaujama vyskupiją atliko rada opiekunca (patariančio globėjo, globėjo) vaidmenį. Padedami Žemaičių vyskupijos, lietuviai perėjo iš vienos politinio gyvenimo formos į kitą* (12, 87–88).

Filosofai nepastebėjo viena: tos naujos, modernios Lietuvos ribas tai Valančiaus valdomai teritorijai, vyskupystei nusakė, apibrėžė ir paskelbė L. R. Ivinskis. Jie teigė, kad Valančiaus epocha buvo kaip ir atsisveikinimas su LDK ir ATR, ir pats M. Valančius rašo Žemaičių vyskupystės istoriją, o ne LDK katalikybės istoriją, kaip ir Ivinskis savo kalendorius – paprastiems žmonėms, nors už tai jį kritikuoja Daukantas dėl „žemo lygio medžiagos“. Ir darosi aišku, kad M. Valančius, perskaitęs Daukanto rankraštį, paklauses jo: *Ar parašei tai girtas?* (13, 43), ne tik dėl nekritiško šaltinių panaudojimo (Daukantas – romantikas, o Valančius – jau pozityvistas), o dėl to, kad irgi neatitiko jo naujos Lietuvos koncepcijos.

Šiame kontekste aiškėja, kad Ivinskio santykiai su Valančiumi buvo daug intensyvesni ir artimesni, nei manė jo biografai. To nepastebėjo ir minėti filosofai, tačiau jų iškeltų aiškinimų šviesoje mums tampa suprantamas abiejų laikymasis 1863–1864 m. sukilimo metu – indiferentiškai. Jie nedalyvavo ir pagrindinėje

veikloje (o tada juk buvo sukurta pagrindinė Lietuvos valdžia ir visi valdymo organai), kaip kad įvyko vėliau Lietuvoje pokaryje 1944–1953 m., nes sukilimas neatitiko jų pasirinkto tautos budinimo būdo bei švietimo plano, kuris atspindėjo laikraščio „Aitvaras“ programoje.

II

Dar 2007 m. vienas Vilniaus dailės akademijos studentas parengė diplominį darbą – metalo plastikos kompoziciją, skirtą L. R. Ivinskiui ir pirmam jo Kalendoriui, ir man teko būti to diplominio darbo gynimo recenzentu... Prakaituota buvo ne mažiau už studentą, norint jo neapvilti ir, žinoma, dėl L. R. Ivinskio išgyven-ta, nes šis dirbinyt turėjo „parvykti“ į Kuršėnus, į Lauro Ivinskio gimnaziją. Parvyko. Pasirodo, niekas nieko nebežinojo pas mus apie žmogų, kuriam paminklas nuo 1960 m. miesto centre stovi (14, 71), kalendrių muziejus yra, L. R. Ivinskio premija teikiama. Buvau kviečiamas skaityti pranešimus ir paskaitas apie jį. Vėliau, 2016 m., Kuršėnų gimnazija užsakė pjesę mokykliniam teatrui. Taip atsirado mano sukurta pjesė – komedija-drama „Ivinskio obelys“. Tačiau jos gimnazija neįstengė pastatyti, ir pjesė nukeliavo į Mažeikius, į Skrajajamąjį Vaičkaus teatrą, pas režisierių Martyną Janušką. Po kiek laiko prasidėjo dviračių, pėsčiųjų žygiai ir ekskursijos, skirtos L. R. Ivinskiui ir atminimo ženklams, esantiems Kuršėnuose. Mano sukurta literatūrinis L. R. Ivinskio personažas, kaip ir gyvasis, kelinti metai važinėja po Lietuvą ir Lenkiją, primindamas apie save ir savo darbus.

O koks tas Laurynas Ivinskis – kaip asmenybė – buvo iš tikrųjų?

Apie save nedaug paliko žinių. Pirmosios apskritai susijusios su gamtos stebuklais – apie rupūžių ir drugelių-plaštakių antplūdžius.

Tiksliau, 1816 m. Laukuvos parapijoje Dargių kaime *atsiradau spietliuje baltų plestekių*. <...> *Tų plestekių pilnas buvo oras kaipo sniegams sniegant* (15, 47). Kaip pasakytų sąmoningumo istorijos tyrinėtojai, tai yra pirmas užfiksuotas L. R. Ivinskio savęs, kaip asmenybės, supratimo faktas ar forma. Jam tuomet buvo šešeri metai.

Vėlgi, kitas pasireiškimas naujo žmogaus Tverų parapijoje Kaupuos ir rupūžių antplūdis: *taip daug atsirado rupūžių po visą aplinkui gyvenimą, po laukus ir pievas, jog bjauru buvo kur noris eiti rupūžės neužmynus* (16, 47). Ten pat prūde dar stebimas ir vandens driežas.

Ką mes čia regime? Ogi beužgimstantį XIX a. pra-

džios pozityvistą, nes, kaip teigė šios filosofijos pradininkas Ogiustas Kontas savo suformuotame antrajame pozityvizmo dėsnyje, svarbiausia – ne vaizduotė, o stebėjimas, ne metafizika, o fizika.

Ir L. R. Ivinskio gyvenime tokių situacijų, fizikų bus ne viena. Ir vabaliukų stebėjimas baloje po nosimi, su Paulavičium išvirtus ant perkastos iš vežimo ir nesikeliant iš purvo, ir „varšuvietiški tarakanai“ stiklainiuose. O svarbiausia – mikroskopas, kuris keliavo su juo kartu (galiausiai, po jo mirties, atsidūrė Ketūnų dvare prie Kuršėnų). Viskas skirta stebėjimui: ir vėlesni grybų atlasai, herbariumai, ir kita veikla, susijusi su tomis „balto mis plestekėmis“.

Pažvelgę į praeitį, matome, kad jis buvo geras mokinys Kolainių mokykloje. Dėl 1831 m. sukilimo įvykių bei sugaištų mokslo metų nesusidarius IV gimnazijos klasei, L. R. Ivinskis gavo keturių klasių pažymėjimą, pilnai baigęs tris klases (17, 26–27).

Ir čia principinis klausimas, į kurį neatsakyta, nes nėra žinių: o ką norėjo studijuoti L. R. Ivinskis VU?

Gamtos mokslus, istoriją, mediciną, teisę? Mes žinome, kas jis buvo: namų mokytojas, valdiškų mokyklų mokytojas, kalendrių leidėjas, redaktorius, botanikas etnografas, norėjo būti laikraščio redaktoriu, įvairių žinių skleidėju. Gal ir namų mokytoju tapo tikėdamasis užsidirbti mokslams pinigų, o 1845 m., supratęs, kad neužsidirbs, pabandė tai padaryti su Kalendoriais?

Kur mes randame jo asmenybės, jo „aš“ trupinių? Laiškuose, kur daugiausia jų išlikę.

Maloningojo Pono žemiausias tarnas L. Ivinskis – taip jis pasirašo laiškuose Adomui Zavadskiui (18, 405). Laiškuose leidėjui L. R. Ivinskis nuolankus, mandagus, dalykiškas, skrupulingai skaičiuojantis kapeikas ir kalendoriaus egzempliorius žmogus. Taip pat matome autorių kovojant su leidėju – dėl pinigų, išleidimo laiko, vėlavimų ir dar daugelio kitų leidybinių dalykų. Apie vadinamąsias ASL knygas (autorius savo lėšomis leidžiantis) romane „Fuko švytuoklė“ yra rašęs ir Umberto Eco (19, 160). Kai kalendoriai tapo pelningi, leidėjas pasiėmė juos ir pelną, L. R. Ivinskiui palikdamas menkus savo pelno trupinius.

Iš laiškų matyti, kad L. R. Ivinskis buvo labai žingeidus – juose randame ištisus sąrašus jam reikalingų knygų, naujausių gamtos, medicinos, kitų žodynų. Pavyzdžiui, knyga pasirodžiusi 1852 m., o jis jau 1853 m. prašo ją atsiųsti (20, 432).

L. R. Ivinskiui buvo svarbus ir žmonių dėmesys. 1850 m. pradžioje laiške jis dėkoja A. Zavadskiui už linkėjimus, sakyčiau, labai emocionaliai: *Buvau be galo susijaudinęs ir pajutau savo sieloje saldų balzamą, galintį*

Atminimo akmuo L. R. Ivinskiui Kolainiuose (Kelmės r.). Nijolės Kančauskienės nuotrauka, 2025.

užgydyti visas nesėkmių žaizdas, dvasia pakilau į aukštybes, niūniuodamas padėkos giesmelę (21, 412).

Iliničiūtė mums piešia jį kaip galantišką „kavalių“ – dėmesingą vienodai damoms ir mergaitėms, ir tas trijų merginų pokštas, kuriuo jos klausė mokytojo, kurią labiau mylės, atspindi žmogišką dilemą sprendžiantį: Nu, kuriai čia pasakyti, kad visos trys tokios geros (22, 515).

Istorikas Antanas Ivinskis Grigo Valančiaus dvitomyje „Žemaičių didysis tarp rinktinių“ randa taikliausią jo asmenybės apibūdinimą: *Ramaus, rimto ir malonaus būdo, vienuoliškai nuolankus ir dideliai pamaldus žmogus. Skrupulingai lojalus valdžiai, kol nelietė jo jautrios sąžinės gelmių, bet atkaklus kovotojas pertempus stygą* (23, 63–64). Ir tai aiškiai matyti iš jo surašyto rašto pačiam Švietimo ministrui grafiui Tolstojui su visais paskaičiavimais, kiek valdžia jam skolinga (24, 83–84). O šiuo atveju L. R. Ivinskis patyrė skriaudą, kai buvo atleistas iš Komisijos lietuviškoms knygoms spausdinti rusiška abėcėle, kur buvo priverstas dirbti nuo 1864 m. rudens (nuo 1866 m. balandžio 1 d. pensija 30 rb. metams). Šioje istorijoje mes vėl susiduriame su M. Valančiumi. Tos komisijos narys N. Novikovas Vilniaus švietimo apygardos globėjui I. Kornilovui rašė skųsdamas L. R. Ivinskį, kad šis, rengdamas maldaknygę spaudai, blogai atlieka savo darbą ne tik dėl menko filologinio pasiruošimo, bet ir dėl nenoro dirbti taip, kaip reikalaujama. Anot N. Novikovo, L. Ivinskį „savo dešinėje rankoje laiko Volončevskis, kuris ligi šiol visiems trimituoja, kad rusiškos raidės nereikalingos, kad aš iš kvailumo įvedu jas, kad liaudis nenori, kad jomis net mokytis negalima, nes jų neužtenka žemaičių – lietuvių fonetikai“ (25, 707).

Jeigu tas skundas ir neatitinka tikrovės, kaip teigia istorikas V. Merkys, tai Kaune L. R. Ivinskis galėjo susitikti su M. Valančiumi ir gauti nurodymus iš ganytojo neužsiimti šita kenkėjiška jų supratimu veikla.

Apie tą nenuolankų L. R. Ivinskį netikėtą žinutę pateikia J. Geištoras savo prisiminimuose. 1861 m. atvykęs į Rietavą spręsti baudžios įgyvendinimo nuostatų, kurioms priešinosi Irenėjus Kleopas Oginskis, o valstiečiai bijojo kalbėti apie esamą padėtį, jis rašė: *Liaudies mokyklėlės mokytojas garbusis Ivinskis buvo mano geras pažįstamas, anksčiau auklėjęs Stepono Geištoro vaikus. Ne tik jis, bet ir kiti atviruose pokalbiuose pasakodavo apie kunigaikštį įvairius tiesmukiškus anekdotus, tačiau dalyvaujant kam nors pokalbio esmė visiškai pasikeisdavo. Net esant Bagdonavičiui visi, išskyrus Ivinskį, tylėdavo* (26, 101). Gal dėl to netylėjimo jam 1862 m. teko išvykti iš Rietavo ir tik po šešerių metų grįžti.

Verta būtų šiek tiek papasakoti ir apie specifines L. R. Ivinskio veiklas.

Apie mediciną reikėtų užsiminti tik dėl to, kad, be gerų, tikrai reikalingų medicinos ir higienos žinių, buvo pateikiama ir klaidinančių, ir pakenkti žmogui galinčių. Bet ne kaltinant L. R. Ivinskį, o turint omenyje to meto, XIX a. vidurio, medicinos lygį. Pirmiausia tai gyventojų švietimas medicinos tema. Kai kurios žinios yra geros, galima naudoti, receptai ne tokie, kaip buvo dar prieš šimtą metų, kai vaistininkai siūlė gerklės skausmą gydyti su suvirintomis obuolių sultimis, gvazdikėliais ir šuns mėšlu – ne, negerti, tik skalauti (27, 125). Bet garsus receptas nuo gyvatės įkandimo naudoti 12 varlių vargu bau ar kam padėjo, kaip ir nuo dantų skausmo sutrintas krienas dėti ant pulso rankoje (28, 39).

Milvydų dvaro (čia paskutiniuosius savo gyvenimo metus praleido L. R. Ivinskis) savininko Igno Gruževskio tėvas Wezpasjanas Gruževskis (1819–1881), Kražių gimnazijos absolventas, išleido 3 knygeles lenkiškai, o vėliau – dar dvi Paryžiuje ir Berlyne, skirtas gydytis homeopatiniais vaistais, taip pat gydyti kokliušą ir kitas sunkias ligas. Galbūt abu karštinčiai buvo susitikę, nes mirė tais pačiais metais (1881) (29, 69–70). Tačiau kultūros tyrėjai šį faktą nutyli, arba nėra duomenų apie tai.

Anot Nikodemo Ivanauskio, L. R. Ivinskis, gavęs Peterburgo Geografijos draugijos medalį už patarlių surinkimą, važiavo į Varšuvą į gamtininkų suvažiavimą su herbarijais, ir nerimo ant pasiekimų laurų, nes artinosi pasaulinė paroda Vienoje 1873 m., ir jis suruošė du eksponatus – grybų (kremlbių) atlasą ir geležinkelio traukinio stabdį! N. Ivanauskis teigė, kad *Ivinskis buvo Dievo malone – technikas. Tik šitame darbe sutiko nemaža kliūčių; gavo surasti kvalifikuotų amatininkų, kad jam padėtų padaryti tinkamą modelį. Nugalėjęs visas kliūtis, abudu eksponatu <...> išsiuntė į Vieną* (30, 342). Deja, abu eksponatai dingo pakeliui į parodą.

Gal teisus buvo technikos filosofijos klasikas ispanas Chosé Ortega i Gasetas, teigęs, kad žmogus be technikos, kitaip tariant, nereaguojantis į savo terpę – ne žmogus, ir kad pats žmogus prasideda su technika (31, 37–38). Juk tik ką pro mūsų kraštus nutiestas geležinkelis, o Ivinskis – šekit stabdį. Juokais galima pasakyti, kad *nori važiuoti, reikia ir stabdį sugalvoti*, kaip siūlė Imanuelis Kantas, sakydamas, kad žmogus, norėdamas išsikepti duonos, turi išrasti malūną.

Kas dabar pasakys, kur dingo Vienoje tas L. R. Ivinskio mechanikos kūrinys? Gal Austrijos geležinkelininkai pasisavino, ir dabar mes naudojame stop kraną, Ivinskio sukonstruotą? Įsivaizduoti neuždrausi, bet, žinoma, gaila, kad taip nutiko.

Svarbu paminėti ir reikšmingą L. R. Ivinskio gyvenime Šiaulių miesto epizodą.

1871 m. rugpjūčio 18 d. Mikalojus Zubovas (1832–1898) jį pakviečia namų mokytoju savo sūnui Vladimirui (1862–1933). Šiaulių apskrities bajorų vadovo kvietimas buvo didelis Ivinskio, kaip specialisto, turinčio gerą vardą, įvertinimas. Tik žmogus su nepriekaištinga reputacija galėjo čia patekti. L. R. Ivinskis gavo du kambarius pirmame aukšte „didždvaryje“, antrame aukšte gyveno jo bičiulis teismo sekretorius Aleksandras Moras (1813–1898). Vladimiras Zubovas vėliau prisiminė: *Nežinote, kaip jis mane mylėjo. Ir aš jį giliai mylėjau ir gerbiau. <...> Kaip tikrai nuo savo tėvų „iš palociaus“ pasiliuosuodavau, tuojau pas Ivinskį. <...> Buvau dar vaikas. Rodosi, seneliui Ivinskiui ne draugas, bet, turi būti, jo pasenusiam kūne jauna, palanki širdis dar veikė. <...> Nė kiek nepameluosiu, kai pasakysiu, kad Ivinskio kambary, prie dėdės širdies prisiglaudęs, pirmų pirmiausia pradėjau mūsų tėvynę mylėti ir lietuviškai kalbėti* (32, 91–92).

Šiauliuose L. R. Ivinskis dar bandė 1872 m. kalendorių leisti, čia ruošėsi ir Vienos parodai. Pabuvęs trejus metus, 1874 m. išvyko.

Kalbant apie L. R. Ivinskį, būtina šiek tiek papasakoti apie jo mokinius ir politiką. R. Mikšytė teigia, kad jo deklaruotas nepolitiškumas išvirto į kalendoriuose publikuojamus neoficialius 1831 ir 1864 metų sukilėlių himnus „Birutės daina“, vėliau A. Baranausko „Kelionės Petarburkan“ kovos giesmė – lietuviškoji marseletė „Nu Lietuva, nu Dauguva“, dar vėliau – „Aitvaro“ programą, kuri iš esmės – politinė lietuviškos kultūros diegimo žmonėms programa. O jo mokiniai, pradę broliais Narutavičiais, „kažkokiu būdu“ dėjosi į politiką, ta pati G. Petkevičaitė-Bitė Steigiamajame Seime irgi posėdžiavo (33, 47–48). Mažiau žinomas Liudvikas Geištoras, 1863 m. sukilimo aktyvus dalyvis, tremtinys, Liudvikas Janavičius – pirmasis socialistas Lietuvoje, ir jau minėtas V. Zubovas.

Štai paties L. R. Ivinskio refleksija, kuri iš dalies padės įspėti, koks jis buvo iš tikrųjų. Vienos kelionės metu žmogus jo paklausęs, ar kartais nepažįstas kalendoriaus leidėjas, nors šis, ko gero, gyvena Vilniuje ar dar toliau: *Tai tuojas atsiliopė greitesniais žodžiais ir balseiniai tardamas: „Tai reikėjo manie tą iš pradžios važiuojant pasakyti, aš būčiau kitaip sėdėjęs, o dabar tai daug laiko veltui pragaišinau“* (34, 48).

Ir „Metskaitiams“ pasirodžius, pas ūkininką Prūsijos pasienyje pamatęs savo kalendorių, užkištą už veidrodžio, L. R. Ivinskis išgirdo daug pagyrų iš ūkininko. Martininkui, su kuriuo jis čia buvo atvykęs, pasakius, kad čia yra Ivinskis: *Gaspadorius nebįmanė kaip stebėties iš svečio, o per trobą einančiai savo pačiai pustyliais žodžiais*

pratarė, abim rankim sau už galvos imdamas: „O, Jėzus Marija, krupniką mums išvirink“. Tai dabar ir ant vežimo atsisėdus, o didžiai antsipuolus, reikėjo malkelę išlenkti dėl parodymo tokio pat atvirumo širdies džiaugsmo iš savo prigimtos kalbos ir malonės mokslo ir anų, kas man nė skatiko nekaštavo (35, 48).

Perfrazuojant V. Kavolį, kuris buvo cituojamas straipsnio pradžioje, pamatome L. R. Ivinskį kaip nepaprastai svarbų mūsų kultūrai žmogų: sukūrusį ir padariusį reguliariai veikiantį tą kultūros naujovių perdavimo platesniems sluoksniams aparatą – Kalendorių. Ir jeigu M. Valančius rūpinosi paprinėmis mokyklomis, knygų ir vadovėlių leidyba, liaudies švietimu ir jo kasdieninio gyvenimo modernizavimu, sukūrė naujos lietuvių tautos formavimo modelį, tai L. R. Ivinskis kultūros politikos formavimo procese taip pat užėmė liaudies švietėjo ir jos gyvenimo modernizatoriaus vaidmenį.

„Aušros“ autoriai kalbėjo apie Lietuvos „apšvietimą tikrai tėviškoje kalboje“, „tautos laimę per tikrąją kultūrą“, ir tai buvo M. Valančiaus ir L. R. Ivinskio pradėto politinio darbo tęsinys.

Perfrazuojant Blezą Paskalį, kuris yra pasakęs, kad Kleopatros nosis pakeitė Senovės Romos istoriją, galima drąsiai teigti, kad, kur XIX a. viduryje ir antroje pusėje įkišo „savo nosis“ Valančius ir Ivinskis, ten iš esmės pasikeitė Lietuvos istorija.

Ir galiausiai, ko moko mus L. R. Ivinskio – pagal išsilavinimą ir kvalifikaciją paprasto mokytojo – gyvenimas? Ko gero, svarbiausio dalyko – neužsidaryti vienos veiklos kiau, nebūti, kaip 1992 m. „Krantų“ žurnale rašė filosofas Arvydas Šliogeris, vientisu kaip laumžirgis ar vienos funkcijos lilimu, apsėdančiu žmogų ir dovanojančiu jam viltį ir svajonę, kaip rašo Gintautas Mažeikis savo romane „Lilimų knyga“ (36, 18), o pačiam drąsiai įgyvendinti savo svajones ir norus.

III

Žinoma, negalima apie tokį svarbų mums žmogų, koks yra L. R. Ivinskis, vien tik kalbėti. Norisi pasiūlyti visiems žemaičiams kartu pagalvoti apie L. R. Ivinskio kultūros kelio, kuris jungtų savivaldybes, kur gyvena, veikė mūsų didysis žemaitis, steigimą (Šilutės, Kelmės, Šiaulių miestas, Mažeikių, Telšių, Šiaulių, Rietavo, Panevėžio, Pasvalio ir kiti rajonai). Yra J. A. Pabrėžos kultūros kelias, tad kodėl negalėtų būti ir L. R. Ivinskio? Juk jo veikla šakotesnė, apimanti platesnį arealą. Juolab, kad kultūrinė L. R. Ivinskio programa yra sėkmingai vykdoma – šiandien kuriama žemaičių kalbos gramatika, užsienio klasikais verčiami į žemaičių kalbą. Ar ne jo darbų tąsą turime?

J. Kiriliausko sukurtas literatūrinio L. R. Ivinskio personažo baigiamoji – atsisveikinimo – kalba iš pjesės „Ivinskio obelys“:

Ivinskis. Vis dėlto juk gera, kada tave prisimena, mini geru žodžiu, pagarbiai vadina mokytoju, nors tu jau seniai nieko nebemokai.

Gal gyvenimas ne veltui pragyventas, ne veltui laikytasi Dievo prisakymų ir paprastų žmoniškų prievolių – padėti artimui, neapkalbėti nieko, pirm žiūrėti kitų, o savęs paskui.

Tai sunkesnis kelias, bėdnesnis, bet ar kas nors gali pasakyti, kad gyvenimo saulėlydyje aš kankinuosi dėl kažkokių negerų darbų, kuriuos padariau?

Ne.

Vadinasi, ne be reikalo gyventa ir dirbta, ne be reikalo kentėta ir mylėta.

Taip, mylėta, nes kas gi žmogus būtumei be meilės?

Drugelis be sparnų, paukštis be dangaus, ar žuvis išmesta į krantą.

Be meilės nebūtum žmogum.

Todėl gyvenkim, dirbkim, mylėkim, būkim žmonėmis, kaip prisakė Dievas, mokė tėvai, nebijokim būti mylimi, nebijokim būti gerais, atlaidžiais, romiais, nebijokim būti savimi, ir dėkingi už mūsų pasiaukojimą mus ilgai prisimins ir geru žodžiu minės... Nebijokim... mylėkim... būkim žmonėmis... Būkim kaip tos obelys... (37, 15)

Išnašos:

- Petreikis, T. Lauryno Ivinskio metaskaitliai Žemaičiuose: regioninės knygos kultūros aspektas. In *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas: Lauryno Ivinskio 200-osios gimimo metinėms*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012, p. 70.
- Jurginis, J. *Raganų gaudymo šimtmetis*. Vilnius: Mokslo, 1984, p. 119.
- Kavolis, V. *Epochų signatūros. Žmogus istorijoje*. Vilnius: Vaga, 1994, p. 459.
- Gabrys, J. *Lietuvių literatūros apžvalga*. Klaipėda: Rytas, 1924, p. 216.
- Čepėnas, P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*, T. 1. Vilnius: Lituanus, 1992, p. 172.
- Subačius, P. *Lietuvių tapatybės kalvė: tautinio išsivadavimo kultūra*. Vilnius: Aidai, 1999, p. 123.
- Kavolis, V., p. 445.
- Subačius, P., p. 94.
- Bairašauskaitė, T., Medišauskienė, Z., Miknys, R. *Lietuvos istorija. Devynioliktas amžius: visuomenė ir valdžia*, T. 8, d. 1. Vilnius: Baltos lankos, 2011, p. 39.
- Aleksandravičius, E., Kulakauskas, A. *Carų valdžioje: Lietuva XIX amžiuje*. Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 152.
- Jokubaitis, A., Lopata, R. Motiejaus Valančiaus veikla

politikos filosofijos požiūriu. In *Lietuva kaip problema: filosofiniai istoriniai politikos tyrinėjimai*. Vilnius: Tyto alba, 2014, p. 84.

12. Jokubaitis, A., Lopata, R., p. 87–88.

13. Balkelis, T. *Moderniosios Lietuvos kūrimas*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, p. 43.

14. Kiriliauskas, J. *Kelionė į miesto centrą. Istoriniai-kultūriniai pasivaikščiojimai po Kuršėnus*. Šiauliai: Litera, 2023, p. 71.

15. Ivinskis, L. *Raštai*. Vilnius: Vaga, 1995, p. 47.

16. *Raštai*, p. 47.

17. Petkevičiūtė, D. *Laurynas Ivinskis*. Vilnius: Mokslo, 1988, p. 26–27.

18. *Raštai*, p. 405.

19. Eco, U. *Fuko švytuoklė*. Vilnius: Tyto alba, 1995, p. 160.

20. *Raštai*, p. 432.

21. *Raštai*, p. 412.

22. *Raštai*, p. 515.

23. Ivinskis, A. Lauryno Roko Ivinskio genealogijos ir asmenybės bruožai. In *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas: Lauryno Ivinskio 200-osios gimimo metinėms*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012, p. 63–64.

24. Joniškėlio fundacinės valdinės paprinės mokyklos buv. vyresniojo mokytojo Lauryno Ivinskio, Augustino sūnaus, 1872 metų spalio 22 rašto jo šviesybei P. Liaudies Švietimo ministrui grafiui Tolstojui kopija. In Mikšytė, R. *Lauryno Ivinskio Kalendoriaus 150-mečiui*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, p. 83–84.

25. Merkys, V. *Motiejus Valančius: tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*. Vilnius: Mintis, 1999, p. 707.

26. Jokūbo Geištoro atsiminimai, 1857–1865. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2022, p. 101.

27. Ramonaitė, M. Vaistinė Lietuvos didžiojoje kunigaikštystėje. In *Naujasis židinys-Aidai*, 2012, Nr. 2, p. 125.

28. Ivinski, L. *Kalendorius ukiszkasis ant metu nuog užgimimo Vieszpates 1878*. Petarburgas, 1877, p. 39.

29. Kiriliauskas, J. *Pamiršti nepamiršti Kuršėnų krašto dvarai*. Šiauliai: Litera, 2020, p. 69–70.

30. Ivanauskis, N. Laurynas Ivinskis. Silvetė. In *Mūsų senovė*. Tilžė, 1922, Nr. 3, p. 342.

31. Ortega i Gasetas, Ch. Pamąstymai apie techniką. In *Voprosy Filosofii*, 1993, Nr. 10, p. 37–38.

32. Petkevičiūtė, D., p. 91–92.

33. Lauryno Ivinskio literatūrinis palikimas. In Mikšytė, R. *Lauryno Ivinskio Kalendoriaus 150-mečiui*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, p. 47–48.

34. *Raštai*, p. 48.

35. *Raštai*, p. 48.

36. Mažeikis, G. *Lilimų knyga*. Vilnius: Kitos knygos, 2025, p. 18.

37. Kiriliauskas, J. *Ivinskio obelys* (komedija-drama) (rankraštis). 2016, l. 15.

ANTANO RIMYDŽIO VEDŲ VERSMĖS

Šiame straipsnyje mėginama apmąstyti galimas lietuvių poezijos artėjimo prie kasdienės kalbos intonacijų prielaidas, vertinant mūsų poetinius tekstus Vakarų literatūros kontekste, ir pažvelgti į kone šimtamečius Antano Rimydis ir Vlado Šlaito eilėraščius iš jau įsibėgėjusio XXI amžiaus perspektyvos.

Kalbant apie literatūros aukso amžių tarpukario nepriklausomoje Lietuvoje, reikėtų paminėti kartais itin kritišką rašančiųjų žvilgsnį į bendrą literatūrinę situaciją ir aiškų suvokimą, kad lietuvių literatūrai būtina atsinaujinti. Ryškiausia šio suvokimo reprezentacija pačioje praėjusio amžiaus trečiojo dešimtmečio pradžioje – „Keturių vėjų“ fenomenas, įsiūbuotas ypatingų asmenybių, atvirų naujovėms ir nebijančių polemikos.

Viena iš tokių asmenybių – Antanas Rimydis (1905–1994), originalusis eksperimentatorius, taip pat pradėjęs žengti proziškos poezijos takais ir gerokai per anksti nutaręs išsukti iš numatyto kelio, tepalikęs porą eilėraščių rinkinių. Būdamas „Keturių vėjų“ žmogus, jis kartu su kolegomis suko panašią kryptimi, kaip ir to meto Vakarų poetai, o tapęs „Literatūros naujienų“, visą kultūros lauką žvalgančio laikraščio, leisto Kaune 1934–1938 m., redaktoriumi, stengėsi išlaikyti, anot Ramučio Karmalavičiaus, „liberalų, skatinantį įvairovę literatūrinės spaudos modelį“¹. Nurodydamas naujojo laikraščio tikslus, redaktorius kalba apie „Lietuvos kultūros daržą“, metaforiškai užsimindamas apie poreikį artinti skaitytoją prie kultūros žmonių ir atpažinti kūrybiškumo žiežirbą ten, kur ji surusena: „Prisodinta puošnių gėlių, supiltos ir velėnomis iš kraštų sutvirtin-

Antanas Rimydis (1905–1994), 1938. Nuotrauka iš *limis.lt*

tos dailios gėlių lovelės, užbrėžtos vietos klomboms ir gazonams, o tvoros aplinkui nėra. Ir karvė ir asilas ir kiti naminiai gyvuliai, kartais visai be blogos valios užsukdami jei nenugraužia, tai bent ištaipoja, išlaužo niekieno nesaugomus žolynus. Dėl to mes ir sielojamės, kad mūsų kultūros daržas taip kartais nejaukus atrodo. <...> Rašytojų Draugija, pasiėmusi iniciatyvą leisti literatūros bei kultūros reikalams skirtą laikraštį, pasistatė sau tikslą pirmon eilėn saugoti mūsų kultūros gėlyną ir visomis išgalėmis skatinti, kad jis tarptų. <...> Tad šio laikraščio tikslas yra taip pat užmegzti glaudžiausius santykius tarp visuomenės ir mūsų kuriamosios brolijos <...>“². „Literatūros naujienos“ pasirodė praėjus dešimtmečiui po „Keturių vėjų“ debiuto ir avangardistų sukulto šurmulio, bet naujojo kultūrinio leidinio redaktorius vis tiek konstatuoja pernelyg vangią skaitančiųjų ir kuriančiųjų bendrystę. Akivaizdu, kad literatūros atsinaujinimo ir gausėjančios miesto visuomenės edukavimo procesai nebuvo itin spartūs, ir kultūrinių pokyčių tempas redaktoriaus Rimydis netenkino.

2 *Literatūros naujienos*, 1934 m., kovo 31 d.

Būtent miesto visuomenės gausėjimas galėjo nulėmti ir poezijos artėjimą prie prozos. Urbanistinės kultūros kontekste atsiradusių rašytojų-keturvėjininkų Lietuvoje skleistos tiesos ir Naujosios kritikos mokyklos teorijos Vakarų pasaulyje turi daug bendrumų – polemikos ir ieškojimų centre atsидuria nauja kūrybinė medžiaga, paprastas kasdienis žodis, sąlygotas sparčiai besikeičiančio gyvenimo tempo, intelektualėjančios auditorijos. Novatorišką „Keturių vėjų“ veiklą mini ir pats Rimydis, akcentuodamas bendraminčių dėmesį formaliajai tekstų raiškai: „Daug davė *Keturi Vėjai*. Kai kas tolimas apie juos dar ir dabar nei šį, nei tą pašneka. Tačiau tai buvo universali literatūros mokykla. Buvo išgvildentos beveik visos literatūrinės kryptys, laboratoriskai, per aštraus kriterijaus mikroskopą išstudijuotos formos ir stiliai; drąsiai buvo daromi eksperimentai. Buvo daug skaitoma ir atkastus radinius kiekvienas su nešdavom į bendrą kasą – pas maestro Binkį, Maironio gatvė 19.“³ Kaip ir Naujosios kritikos atstovai, stiprinami Thomaso Sternso Elioto autoriteto, keturvėjininkai iš modernaus rašytojo reikalavo erudicijos, novatoriško požiūrio, originalaus poetinio kalbėjimo. „Keturių vėjų“ autoriai buvo vadinami naujosios literatūros atstovais, privalėjusiais atgaivinti lietuvių poeziją ir prozą: „<...> ne tik naujas, bet ir bendrai kiekvienas rašytojas, o ypač poetas, čia, žinoma, turima galvoje rimtai žiūrį į savo kūrybą rašytojai, negali būti lengvai suprantamas dėl daugelio įvairių sąlygų, kurias sudaro jų kūrybiniai uždaviniai. Jam turi rūpėti ir pasakojimo tikslumas, ir harmonija, ir plastiški efektai, ir sintezis, elegantiškumas ir ritmas, ir dar daugelis kitų dalykų. Turėdamas tą visą galvoje, jis apsunkina stilių, per daug suglaudžia veikalo medžiagą, naudojami elipsais, sutrumpinimais, kurie kartais tikrai priverčia skaitytoją daug galvoti. <...> Kaip į tai turi reaguoti rašytojai? Tik jau ne pastangomis darytis suprantamesniais. Jų dalykas dirbti taip, kaip jie išmano, o jei skaitančioji visuomenė dar nesupranta, tai visai normalus dalykas, pasikartojas iš kartos į kartą.“⁴ Galima daryti prielaidą, kad keturvėjininkams buvo svarbios ir poezijos reformatoriaus T. S. Elioto suformuluotos taisyklės, nurodančios artinti poetinę kalbą prie kasdienės šnekos; Alfonsas Šimėnas teigė: „Poezijos pamatas – ritmas. Reikia išmokyti sugauti įvairių gyvenimo reiškinių ritmas. Pav. Lietus lyja, Nauji namai Žaliajam Kalne, Automoforo darbas ir t. t. Eilė-

3 Prieiga internetu: <http://www.tekstai.lt/tekstai/325-rimydys-antanas/4070-antanas-rimydys-autobiografija>.

4 Šimėnas A., „Kodėl sunku suprasti naujuosius rašytojus“, in *Keturi Vėjai*, Nr. 3, 1927, IX.

raštininkas turi visuomet jausti savy šį gyvenimo ritmą, net miegodamas. <...> kaba turi susidėti minimum iš išradėjų galvojimo produktų ir privalo būti sukonstruota ne blogiau kaip kiekviena gera mašina.“⁵

Suprantama, kad poezijos proziškėjimo prielaidos lietuvių ir anglų-amerikiečių literatūrose gali būti skirtingos. Lyrikos artėjimą prie prozos galima sieti su empirizmo filosofijos atsiradimu; XX a. anglosaksų kraštuose patirties sąvoka įgijo platesnę prasmę – Henri Bergsonas intuiciją išryškino kaip svarbią vidinę patirtį. T. S. Eliotas, iš pradžių prijautęs Bergsono idėjoms, vėliau gilinosis į Franciso Herberto Bradley'io teiginius laiko ir patirties traktavimo klausimais. Vadinas, perkeista empirizmo filosofija galėjo paveikti Elioto grožinę kūrybą, kuriai būdingas savitas proziškumas ir itin komplikotas modernus poetinis tekstas.⁶ Anglų literatūrologai itin sureikšmina patirties teikiamą kūrybinę medžiagą: „Kiekvienoje epochoje žmonijos patirties galimybes realizuoja tik menkutė mažuma, taigi poetas ir yra svarbus todėl, kad tai mažumai priklauso. <...> Iš tikrųjų jo sugebėjimas viską semti iš patirties ir jo bendravimo galimybė yra neatsiejamai dalykai. <...> Jis yra poetas todėl, kad jo domėjimasis patirtimi nėra atskirtas nuo domėjimosi žodžiais, todėl, kad jis ieško tinkamų žodžių aiškiai savo jausmų išraiškai.“⁷

Modernėjantis pasaulis – naujos patirties prielaida; natūralu, kad keičiasi ir poetinės kalbos intonacijos. „Keičiantis kartoms, susidūrus dviem pasauliams – estetikos sferai ir mokslo, pramonės, materialumo sričiai – tampa įprasta, kad kai kurie posakiai gali būti nepoetiški, <...> kad poezija – tai prieglobstis, o ne veržimasis ištrūkti, kad poetas – tai jautrus bėglys, o ne žmogus, žvelgiantis į gyvenimą visa aprėpiančiu žvilgsniu...“⁸ Vadinas, modernėjant pasauliui, įprasta poezija tolsta, tampa nebeįdomi nauju gyvenimo ritmu gyvenantiems žmonėms, o senieji poetai tarsi nukeliami į kasdienio įtempto gyvenimo netrikdomą menamą tikrovę. Norint sudominti modernaus pasaulio žmogų eilėraščiu, patį eilėrašį reikia visiškai pakeisti – išrasti netikėtų metaforų, negirdėtą ritmą, komplikuoti patį poetinį kalbėjimą, kadangi tik tada brandaus intelekto naujų pažiūrų skaitytojas susidoms tekstu, atpažins jam įprasto komplikuoto modernaus pasaulio atvaizdą.

5 „Vaikų literatūra suaugusiems“, in *Keturi Vėjai*, Nr. 3, 1927, IX.

6 Revell P., *Quest in Modern American Poetry*, London, 1991.

7 Leavis F. R., *New Bearings in English Poetry*, Penguin Books, 1982, p. 16.

8 Ten pat, p. 23.

Vladas Šlaitas. Ukmergės rajono savivaldybės Vlado Šlaito viešosios bibliotekos archyvas.

Jungtinėse Amerikos Valstijose poeziją prie prozos mėgino artinti Robertas Frostas (1874–1963), Carlos Sandburgas (1878–1967), Wallace'as Stevensas (1879–1955), beje, kertiniu kūrybos akmeniu laikęs turtingą vaizduotę. Proziška Frosto poezija buvo sutikta palankiai: „...išmokęs natūraliai kabėti, jis nebegalėjo sustoti. Kai kurie jo pasakojamojo pobūdžio poetiniai tekstai ar dialogai yra tokie daugiažodžiai <...>, jog tikrai skamba kaip natūrali šneka.“⁹ Lietuviškųjų „Keturių vėjų“ intonacijos irgi buvo labai panašios. Leono Gudaičio teigimu, „grožinėje žurnalo kūryboje pasireiškė dvi priešingybės: pirma – visiškai priartėta prie šnekamosios kalbos, nevengiant net vulgarizmų, antra – įsigalėjo abstrakti leksika, laikraštinė frazeologija. Maironinę eilėdarą į literatūros pakraštį stūmė sinkopis, kontrastin-

gų intonacijų verlibras, gerokai pajvairinę asonansiniai rėmai ir garsų žaismė.“¹⁰

Ieškant lietuvių poezijos proziškėjimo ištakų, derėtų minėti ir Rimydžio kūrybą, lakoniškumu beveik nenu-sileidžiančią Didžiojoje Britanijoje gyvenusiam išeiviui, praėjusio šimtmečio vidurio minimalistui Vladui Šlaitui (1920–1995). Rimydžio ir Šlaito poetinius tekstus skiria daugiau nei dvidešimtmetis, ištisa literatūrinė epocha; jų nesiejo nei bendras kultūrinis kontekstas, nei bičiulystė, nei, kiek žinoma, bendri literatūros pasaulio pažįstami. Vis dėlto abu poetai dažnai rinkosi tą pačią tonaciją, beveik vienodas, Elioto žodžiais tariant, meninių emocijų formules, panašiai komponavo poetinius tekstus. Pavyzdžiui, įdomus abiejų poetų sumanymas įsirašyti į savo pačių tekstus:

Šiandien
Iš namų išėjau atydžiai;
Praeitį sukraustęs,
Surūdijusia vinim užkalio duris
Ir ieškau Antano Rimydžio.
Kryžiau prie kelio,
Ar nematei jo praeinant?*

(Rimydys 1924, p. 3)

Pakeliu stiklą alaus ir sakau:
Tegyvuoja Jo Ekscelencija
Tuščio Šiaudo eilėraščių rašinėtojas Vladas Šlaitas!
Ir veidrodis pakelia stiklą alaus ir sako:
Tegyvuoja Jo Ekscelencija
Tuščio Šiaudo eilėraščių rašinėtojas Vladas Šlaitas!

(„Apie žmones ir obuolius“, Šlaitas 1997, p. 188)

Kostas Rauda (Alfonsas Nyka-Niliūnas), recenzuodamas Šlaito poeziją, tokį rašymą vadino „savotiška koketerija su pačiu savimi“¹¹. Rimydys šiomis eilutėmis pokštauja, lengvai ironizuoja, Šlaitas kuria bohemišką poetinio teksto subjekto įvaizdį. Abu tekstai sukonstruoti iš eliotiškų meninės emocijos formulių, pasitelkus konkrečias situacijas, tik Rimydžio tekstas gerokai dinamiškesnis – „išėjau“, „užkalio“, „ieškau“ suponuoja aktyvią poetinio teksto subjekto būseną, ir skaitant susidaro nekantrios, savito atsainumo įspūdis. „Surūdijusi vinis“ neatrodo patikima durų sergėtoja, o „sukraustyta praeitis“ tarsi kur užspeista, tvarkingai sudėliota, nebūtinai tikintis ja pasinaudoti artimiausiu metu. Statiškas „kryžiaus“ įvaizdis akimirksniu stabdo įsisukusį vyksmą, nors „kelio“ vaizdinys neužveria ir judesio galimybes. Sukūręs šią pauzę, poetinio teksto subjektas apverčia skaitytojui įprastą situaciją – iš garbinamo ir globojamo sakralaus objekto „kryžius“ virsta į stebėtoją ir potencialų liudytoją, kuriam „Antanas Rimydys“ neabejotinai turi būti pažįstamas. Ironizuojant kuriama žinomumo iliuzija; eilėraščio subjektas net nedaro prielaidos, kad „Antanas Rimydys“ prie kryžiaus sustos („Ar nematei jo praeinant?“), todėl skaitantysis gali susidaryti „Antano Rimydžio“ – dvasios laisvūno, nerimastingo klajūno, nepaklūstančio įprastumui, įspūdį.

Šlaito poetiniame tekste kuriama situacija ganėtina statiška – „stiklas alaus“ skaitančiojo vaizduotėje išryš-

kėja kaip kognityvinės poetikos teoretikų akcentuojama figūra; menamo stiklo skaidrumas, šilta gėrimo spalva išgrynina ir foną, kuriame toji figūra išryškėja. Įsivaizduojamas „veidrodis“ stiklas dar labiau sustiprina figūros sukurtą vaizdo įspūdį ir fonui suteikia bohemiškos prabangos atspalvių, disonuojančių su „tuščio šiaudo“ keliamomis asociacijomis. Pašaipūniškas tostas nenuskamba užgausiai, skaitančiajam lieka lengvo kartėlio pojūtis, nes į tostą atsiliepia tik veidrodis atspindys. Šiuo atveju vienišiaus situaciją galima aiškinti kitoniškumo suvokimu – nors ir „tuščio šiaudo eilėraščių rašinėtojas“, bet vis tiek „Jo Ekscelencija“.

Abiejuose poetiniuose tekstuose nuskambančios kasdienės šnekos intonacijos pasitarnauja artimesniam teksto ir skaitytojo santykiui megztis. Rimydžio pasirinktas „surūdijusios vinies“ įvaizdis ir šlaitiškas „tuščio šiaudo eilėraščių rašinėtojo“ amplua gali būti traktuojami kaip eilėraščių subjektų susireikšminimo priešnuodžiai, kartu užtikrinantys skaitančiojo palankumą.

Skirtingi Rimydžio ir Šlaito temperamentai puikiai atsiskleidžia poetinėse lietaus interpretacijose:

Laša tyška,
Laša tyška,
Tyška laša.

Langas verkia,
Stogas kaukia.

Laša tyška,
Verkia kaukia,
Tyška laša, kaukia verkia...

(„Rudeninė“, Rimydys 1924, p. 14)

Takš,
takš
ir
takš.
Mažytė pertrauka.
Po to ir vėl po valandėlės kitas takš.
Tai dangaus ašaros,
arba lietus ant stiklo
(kaip tau geriau patinka, taip vadink).

(„Lyjant“, Šlaitas 1997, p. 234)

9 Lehmann J., *Three Literary Friendships*, New York, 1983, p. 140.

10 Gudaitis L., *Permainų vėjai*, Vilnius, 1986, p. 173.

11 Kostas Rauda, „Penktoji Vlado Šlaito poezijos knyga“, in *Aidai*, 1966, Nr. 4.

Išdykėliškas Rimydzio kalbėjimas, skubantis žodis ir ekspresija kontrastuoja su gerokai ramesnėmis, kiek melancholiškomis Šlaito intonacijomis. Fonetinis tekstų lygmuo puikiai išnaudojamas skirtingoms emocijoms perteikti.

Dėmesį patraukia ir abiejų čia minimų autorių poetiniai dialogai su numanomais pašnekovais:

Jei nuliūdimo valandą
Krykštauti gali –
Krykštauk.
Jei krykštavimo valandomis
Liūdesys į sielą skverbiasi –
Perkūnui pasimelsk.
O jei pasaulį tu prakeikei,
Pakelk akis berybėn –
Ir bus tau lengva lengva –
Ir tu
Nusišypsosi.

(Rimydis 1924, p. 12)

Jei kada nors buvau Tave užgavęs žodžiu –
grąžink man akmeniu;
jei kada nors buvau Tave užgavęs rankomis –
priplak mane, kaip vasaros audra,
kuri prie žemės priplaka ganyklos žolę,
Ir tūkstančius laukinių buivolų atrišk ir jų kanopomis
mane supjaustyk,
tik neužmiršk manęs, kaip seno ir atšipusio norago,
kurį kaimiečiai rudenį palieka žemėj ir užmiršta.
Neleisk rūdyti...

(„Užmirštas noragas“, Šlaitas 1997, p. 60)

Poetinių tekstų subjektų kreipimaisi į menamą klausytoją ar skaitytoją panašūs tik formos prasme; tekstų semantika skirtinga – Rimydis patarinėja, Šlaitas nuolankiai atsiprašinėja. Šiuo atveju daugybę ryškių įvaizdžių pasitelkęs Šlaitas gerokai vizualesnis ir dramatiškesnis už abstrakčius daiktavardžius pasirinkusį Rimydį, tačiau abiejų poetinių tekstų subjektai rodosi vienodai įtaigūs.

Daugiau Rimydzio ir Šlaito paralelių ryškėja, skaitant pirmą keturvėjininko knygą „Mano vedos“. Antrame ei-

lėraščių rinkinyje „Knyga be vardo“ Rimydzio poetinis žodis šmaikštėja, ironiškėja ir ryškiau disonuoja su ramiai tekančiu Šlaito žodžiu.

Aptardamas proziškos poezijos ypatumus, Vytautas Kubilius pabrėžia, jog „lyrikos prozaizacija tapo programine užduotimi, įrašyta į daugelio XX a. literatūrinių sąjūdžių programas, realizuojamas su nuožmiu įniršiu <...>.“¹² Realizavęs šią programą, Šlaitas buvo išgirstas egzodo skaitytojų, bet liko menkai žinomas Lietuvoje; pirmieji panašią programą paskelbė keturvėjininkai susilaukė kritinių skaitančios ir vertinančios visuomenės pastabų, bet atkėlė vartus Vakarų literatūros intonacijoms ir naujai besiformuojančioms tradicijoms. Galiausiai trečiame tūkstantmetyje pripažįstama: „Formuojasi naujas poeto tipas – stebėtojas, objektyvistas, depersonalizuotų istorijų pasakotojas, dramatiškų monologų <...> sakytojas, parabolių kūrėjas. Įsigali atviros formos nuostata – poezija perima prozos erdvę ir prozos leksiką, prozos ritmus ir pastraipas. Eilėraštis pereina į sakinio kalbėjimo gestus ir intonacijas.“¹³ Proziškam ritmiškam kalbėjimui suteikiamas modernios poezijos statusas. Ieškant šios versmės pradininkų, neišvengiamai minėtinas ir Antano Rimydzio vardas.

12 Kubilius V., „Daiktavardėjanti poezija“, in *Lietuvių literatūra globalizacijos amžiuje*, Kaunas: VDU leidykla, 2003, p. 105.

13 Ten pat.

Milda Balvočiūtė-Knyzelienė,
Užvenčio kraštotyros muziejus

ČIURLIONIŠKASIS „ŽEMAIČIŲ KAPINIŲ“ KRYŽIUS ATGIJO UŽVENTYJE

Minint Čiurlionio 150-ąsias gimimo metines ir tęsiant UNESCO saugomą kryždirbystės tradiciją, pakeliui tarp Užvenčio ir Varnių iškilo unikalus ažuolinis penkių metrų aukščio kryžius.

1909-aisiais sukurtame temperos darbe „Žemaičių kapinės“ Mikalojus Konstantinas Čiurlionis kruopščiais potėpiais įamžino vakarėjančią kapinaičių peizažą. Prieblandoje boluojantys lietuviškosios mažosios architektūros – koplytstulpių, stogastulpių bei kryžių siluetai susilieja su miglota žvaigždėto dangaus skraiste, įprasmindami M. K. Čiurlionio kūrybai būdingą amžinybės ir žemiškos būties slenkstį. Praėjus daugiau nei šimtui metų vienas iš šio paveikslo kryžių atgijo Šiaurės Žemaitijoje, valstybinio kelio KK223 Užventis–Varniai pakelėje (keli šimtai metrų nuo Užvenčio miesto ribos).

Kryžius sukurtas tradicinės festivalio „Užventis MENE“ kryždirbystės stovyklos metu. Jo idėjos autorius – kalvis Virgilijus Mikuckis, prie kryžiaus dirbęs kartu su kalvystės meistrais iš Lietuvos bei Latvijos. Kryžius pagamintas iš ažuolo (skulptorius Aurimas Šimkus), o viršų vainikuoja kalto metalo spinduliai, atkuriantys M. K. Čiurlionio paveikslo kryžiuje matomą saulės motyvą.

„Anksčiau medžio meistras buvo gabūs kurti ilgai išliekančią medinę kryžių ornamentiką. Mes, kalviai, plastiškus spindulius, kuriais padabintas kryžius, iškalėme iš metalo“, – kūrybinio proceso specifika dalijosi festivalyje „Užventis MENE“ metalo menininkus kuriantis V. Mikuckis.

Kryžių bei koplytstulpių statymo kryžkelėse ir pakelėse paprotys Lietuvoje klestėjo nuo XIX amžiaus. Sakralieji paminklai pakelėse turėję saugoti keliauninkus nuo negandų, ženklinti reikšmingas vietas bendruo-

Kalvystės meistras – Virgilijus Mikuckis ir Edgars Vronskis (Latvija). Gabrielės Knyzelytės nuotrauka, 2025.

menų vietas ar įvykius. Kryždirbystė ir kryžių statymo tradicija 2008 m. buvo įtraukta į UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo sąrašą. Naujojo kryžiaus vieta atliepia šią senąją tradiciją – nuo jo pastatymo vietos vienu žvilgsniu matyti tiek Užvenčio kapinės, kurių vartuose puikuoja iš XIX a. vidurio išlikę kryžiai-saulutės su žemaitišku *memento mori* užrašu – „atmink žmogau

Ažuolinis kryžius, pastatytas prie kelio Užventis–Varniai. Virgilijaus Mikuckio nuotrauka, 2025.

ant smerties“, tiek šiemet dviejų šimtų metų jubiliejų mininti Šv. Marijos Magdalietės bažnyčia.

„Kad šis čiurlioniškasis kryžius iškilo Užventyje, matyt, kitaip ir negalėjo būti. Užventis Lietuvoje ir už mūsų šalies ribų yra garsus kalviškosios kryždirbystės tradicija. Dėl kryždirbystės propagavimo festivaliui „Užventis MENE“ suteiktas UNESCO Lietuvos nacionalinės komisijos patronažas. Šių metų festivalio viena iš centrinių ašių būtent ir tapo kalvių kuriamas jubiliejinis kryžius, dedikuojamas džiaugsmingai Šventojo Tėvo išrinkimo progai, naujos ir viltingos pontifikato eros pradžiai ir artėjančiam Popiežiaus Leono XIV-ojo septyniasdešimties metų jubiliejui“, – savo įžvalgomis dalijosi „Užventis MENE“ siela Milda Balvočiūtė-Knyzelienė.

2025-aisiais Lietuva mini M. K. Čiurlionio 150-ąsias gimimo metines – nacionalinėje programoje „Čiurlionis 150“ numatyta beveik 150 renginių Lietuvoje ir užsienyje. Užventyje iškilęs „čiurlioniškasis“ kryžius tampa vietos jubiliejinio metų akcentu, įprasminančiu šio meno genijaus požiūrį į liaudies dailę, jog „...ji turi būti mūsų dailės pamatas, iš jos turi pakilti savotiškas lietuvių stilius, ji yra mūsų pasididžiavimas, nes tas gražumas, kurį turi savyje, yra grynas, savotiškas ir išimtinai lietuviškas“ (Čiurlionis M. K. *Apie muziką ir dailę*. 1960, p. 279).

Liepos 13 d. per Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės atlaikus kryžių pašventino Šiaulių vyskupas Darius Trijonis.

Kryžių pašventino Šiaulių vyskupas Darius Trijonis. Gabrielės Knyzelytės nuotrauka, 2025.

Danguolė Garnienė,
Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešosios
bibliotekos vyriausioji bibliotekininkė

PO RENGINIO

VAIKYSTĖS DOVANOS – DAILININKĖS LINOS EITMANTYTĖS- VALUŽIENĖS KŪRYBOS PERLAS

Po sena obelīm, gal net šimtamete, kur pavėsīs liejasi ramybė, susėdome su dailininke Lina Eitmantyte-Valužiene jos sodyboje Švenčionyse. Ant stalo garuoja arbata, ore tvyro ką tik nupjautos žolės kvapas...

Lina dabar gyvena Vilniuje, tačiau prieš keletą metų įsigyta sodyba tapo jos kūrybos prieglobsčiu. Ji ne iš vaikystės, bet kažkuo labai artima – gal savo šviesa, gamtos artumu, gal tuo, kad čia daug kas jau sukurta savomis rankomis, su meile.

Kalbamės apie parodą „Vaikystės dovanos“ Kelmėje. Apie spalvas, kurios kyla iš prisiminimų. Apie piešinius, kuriuose užkoduoti senelių namai, kiemo gėlės, lopšinės melodijos. Aplinka čia kalba kartu. Namas neseniai atnaujintas, bet nepraradęs savo dvasios. Ant medinių durų Linos pieštas Gyvybės medis. Virš durų – mažytė saulutė. Pirmosios dailės mokytojos Irenos Sabaitienės dovana.

Lina piešia ne tai, ką mato, bet tai, ką jaučia. Gal todėl jos darbuose tiek daug šilumos. Lyg vaikystės laišakai – nuo močiutės, nuo gamtos, nuo pačios savęs. Akimirka, kai sėdime kartu, atrodo, sustingsta. Nėra jokio „reikia“, jokio skubėjimo. Toks laikas – dovana. Kaip ir vaikystė.

Prabėgo keli mėnesiai po Tavo didžiausios vaikiškų knygų iliustracijų parodos „Vaikystės dovanos“, eksponuotos net dviejose erdvėse – Kelmės kultūros centro Juozo Liaudansko galerijoje ir Kelmės Žemaitės viešojoje bibliotekoje. Pavadinimas skamba tarsi šviesūs prisiminimai. Ar šią parodą įkvėpė vaikystės patirtys?

Mane visą gyvenimą lydi patys gražiausi prisiminimai iš vaikystės, kurią praleidau gimtojoje Kelmėje. Žvelgdama į kūrinius, kuriuos atrinkau šiai parodai,

galvojau – koks pavadinimas sujungtų skirtingų knygų iliustracijas? Ir netrukus supratau, kad mano iliustracijose įsikūnijo ne tik knygų siužetai, bet ir labai konkretūs vaikystės prisiminimai, įspūdžiai, detalės – ežiukas, kurį kepurėje tėtis parnešdavo į namus paglostyti ir pamaitinti, begalinės ramybės kupinas arklio žvilgsnis ir jo švelni nosis, kai mama padėjo pakelti rankytę, kad ją paglostyčiau, įvairiaspalvės kvapnios gėlės, kurios augo tėvų sode Kelmės pakraštyje. Juk visa tai – vaikystės dovanos, be kurių nebūčiau išmokusi dalintis su pasauliu šviesa, nuostaba, jautrumu, užuojauta, meile.

Nuo aštuntos klasės mokeisi M. K. Čiurlionio menų mokykloje, kur gilinaisi į smuiko pasaulį. Tačiau vėliau pasirinkai dailės studijas. Kas paskatino tokį ryškų posūkį Tavo, jaunos menininkės, kelyje?

Nuo pat vaikystės augau muzikos ir dailės apsuptyje. Tėtis man grodavo melodijas smuiku ir akordeonu, todėl su džiaugsmu pirmoje klasėje nuėjau į muzikos mokyklą mokytis – visai nesvarbu, kuo – groti. Man labai pasisekė, kad patekau pas nuostabią jauną smuiko mokytoją Virginiją Daugirdaitę. Namuose visada po ranka buvo popieriaus lapų, tušinukų, pieštukų (mama – mokytoja – taisydavo mokinių namų darbus), tad bet kurią minutę rasdavau užsiėmimą – piešti, ir ne tik ant popieriaus, bet ir ant knygų viršelių, braižyti ant palangių. Vietoj to, kad supyktų, tėvai skatino mano piešimo pomėgį, žinoma, ant popieriaus (plačiai šypsosi), ir širdis spurdėdavo, kai mano paprašyta mama tušinuku vedžiodavo linijas, iš kurių tiesiog akyse gimdavo gėlė arba mergaitės portretas, o tėtis pieštuku išburdavo arklį ir žmogų. Mokykloje mano piešimo mokytoja tapo Irena Sabaitienė. Ji buvo pirmoji moky-

Personalinės parodos „Miško pasakos“ atidaryme galerijoje „Gamta ir kultūra“, Laukagalīs. Algio Jakšto nuotrauka, 2025.

Iliustracija iš Linos Eitmantytės-Valužienės bežodės knygos „Išgirsti dieną“, leidykla „Muzikija“, 2023.

Linai 3 metukai. Gintaro Eitmančio nuotrauka.

toja, parodžiusi kelią į dailės pasaulį ir uždegusi troškimą fantazijas perteikti vaizdais. Kai išvažiavau mokyti į M. K. Čiurlionio menų gimnaziją groti smuiku, ten susipažinau ne tik su muzikos mokytojais, bet ir su mokytojais, kurie mokė vaikus dailės skyriuje. Vilniuje atsivėrė milžiniška meno erdvė – ir muzikos, ir dailės, ir teatro srityse. Ten sutikau ir mokytojus, kurie mokė mąstyti, gilintis į savęs pažinimą. Tad dabar žvelgdama į praeitį tikrai žinau, kad svarbiausią įtaką pasirinkimui lėmė tėvai ir mokytojai. Jų dėka įvertinau savo norus, galimybes, jų paskatinta priėmiau sprendimą, ką prasmingo norėčiau veikti gyvenime.

Parodos lankytojus sutikai pati grieždama smuiku. Ar muzika vis dar gyva Tavo kasdienybėje ir kūryboje? Kiek muzika persipynusi su Tavo kūryba?

Muzika yra tai, kas suteikia žmogaus sielai harmoniją, sustiprina pojūčius, apvalo. Aš labai džiaugiuosi, kad muzika apsigyveno mano širdyje ir tapo neatsiejama gyvenimo palydove. Viskas, kas skamba muzikoje, yra ir paveikslas – tyla ir ryškus garsas, aštrios linijos ir ramūs, svajingi tonai, jų tarpusavio dermė arba kontrastas. Taip pat esu laiminga, kad klasikinė muzika užima svarbią vietą mūsų visos šeimos gyvenime. Klausomės klasikinės muzikos radijo laidų ir įrašų tiek namie, tiek kelionėse, lankomės koncertuose, operose, dūka Dobilė mokėsi groti kanklėmis, sūnus Vyktas groja gitara ir fortepijonu, aš stengiuosi palaikyti smuikavimo įgūdžius, kartais su sūnumi surepetuojame vieną kitą dueto kūrinį.

Tavo kūrybos braižą nesunku atpažinti: subtilios spalvos, daug smulkių detalių, spalvoti pieštukai – vienas pagrindinių įrankių iliustracijose. Tačiau esi išbandžiusi ir daugiau technikų: akvarelę, tapybą... Kas skatina ieškoti, atrasti, keistis?

Pasirinkau dailininkės iliustruotojos kelią, todėl mano kūryba nėra visiškai priklausoma nuo mano fantazijos ir įkvėpimo. Esu įsipareigojusi tekstui, kurį iliustruojau. O kiekvienos knygos tekstas skleidžia savo nuotaiką, kuria skirtingus įvaizdžius. Todėl kaskart skaitydama tekstą stengiuosi pasirinkti priemones, kuromis geriausiai perteikčiau pagrindinę knygos žinutę, pasiūlyčiau skaitytojui užmegzti patrauklų ir ypatingą santykį su knygos skleidžiama nuotaika.

Kodėl Tave patraukė vaikiškų knygų iliustravimas?

Meilė knygai mane įtraukė nuo pirmųjų akimirkų, kai supratau, kas yra knyga ir kokius lobius ji savyje talpina. Tėvelis pasakas sekdamas, mama – pirkdavo ir skaitydavo pasakų knygas. Kelmėje eidavome į knygyną beveik kasdien. Kai tik buvo pastatytas kultūros centras su biblioteka, mama mane ten nuvedė ir atradau dar vieną vietą, kuri tapo antraisiais namais. Su knygomis suartinu skaitymo aistrą, o su vaikiškomis knygomis – noras pasinerti į tyrą, šviesų, stebuklingą, nuotykių kupiną pasaulį, kuris pratęsė vaikystės dovanų sąrašą ir įkvėpė norą tomis dovanomis dalintis su kitais.

Su mama Emilija Eitmantiene šeimos sode Kelmėje. Raimundo Minioto nuotrauka, 1985.

Iliustracija kraštiečių rašytojos Onos Jautakės knygai „Gimtadienis su žvirbliu“, leidykla „Nieko rimto“, 2009.

Ar esi iliustravusi istorijas, kurios Tave pačią palietė taip stipriai, kad į jas norėjosi sugrįžti vėl ir vėl?

Užaugau skaitydama pasakas. Mano mylimiausios buvo „Eglė žalčių karalienė“ ir „Dvylika brolių juodvarniais lakstančių“. Šias pasakas pasirinkau iliustruoti M. K. Čiurlionio menų mokyklos diplominiame darbe ir Vilniaus dailės akademijos studijų baigiamajame darbe. Prie juodvarnių pasakos norisi grįžti vėl ir vėl. Ypač gilio ir aktualumo simbolinės prasmės užkoduotos šioje pasakoje, be galo graži sakinių struktūra,

lietuviškų žodžių dermė. Gaila, kad kol kas nepavyksta rasti leidyklos šios pasakos leidimui, nes komerciniu požiūriu vienos lietuviškos pasakos knygos projektas nebūtų sėkmingas. Iš išleistų mano iliustruotų knygų visos yra brangios ir svarbios. Bet iš labiausiai palietusių širdį yra dvi – Claudia Rainville ir Riccardo Geminiani „Rafis, baltasis erelis“ bei Jean-Claude Mourlevat „Upė, tekanti atgal“. Esu jas skaičiusi daug kartų ir kas kart išgyvenu tą patį gėrio, tiesos spindesio jausmą, kuris nušviečia sielą.

Iliustracijos Claudia Rainville ir Riccardo Geminiani knygai „Rafis, baltasis erelis“, leidykla „Nieko rimto“, 2016.

Kas įkvepia kūrybai šiandien – žmonės, gamta, vaikų pasaulio stebėjimas, bendrystė, kelionės?.. Kas yra Tavo kūrybos šaltinis?

Manau, kad mano kūrybos įkvėpimo šaltinis yra gamta, knygos, muzika ir vaikai. Taip pat mano noras tikėti ir dalintis šviesa, grožiu, gerumu.

Ar yra mėgstamų vaikų knygų iliustruotojų, kurie Tave formavo kaip menininkę?

Pati įspūdingiausia mano vaikystės knyga buvo ir yra „Lietuviškos pasakos“, kurias iliustravo Vytautas Valius. Nerdavau į jo sukurtas iliustracijas kaip į paslapčių ir šnabždesių kupiną erdvę, kurioje ilgai klaidžiodavau atrasdama vis naujas ir naujas detales, veikėjus, mėgindama atspėti jų paslaptis. Tokios pat paslaptingos ir įtraukiančios man yra ir Stasio Eidrigevičiaus iliustracijos. Mokyklos ir studijų laikais atradau nenusakomo subtilumo ir tyrumo Algimanto Švėgždos kūrybą, kai gamtos detalės perteikia viso pasaulio grožį, ramybę, jautrumą. Besimokydama meno istorijos išsirinkau savo mylimiausią laikotarpį – vėlyvoji gotika ir renesansas. Pradėjusi kurti iliustracijas vaikiškoms knygoms, ėmiau domėtis tiek lietuvių, tiek užsienio dailininkų iliustruotojų darbais. Kolekcionuoju įvairių šalių iliustruotas knygas vaikams, kurios visada motyvuoja ieškoti naujų meninių sprendimų.

Ko palinkėtum šiandienos jaunam žmogui, kuris ieško savęs tarp kelių meninių sričių?

Įsiklausyti į savo vidų, pajauti, kas jį labiausiai džiugina, jaudina, domėtis menu ir jo kūrėjais, mėginti išsiaiškinti, kokios priemonės labiausiai atliepia vidinį norą save išreikšti ir dalintis savo mintimis, jausmais, potyriais.

Dailininkė **Lina Eitmantytė-Valužienė** gimė 1970 m. rugsėjo 24 d. Kelmėje. 1977–1985 m. mokėsi Kelmės 1-ojoje vidurinėje mokykloje (dabar – Kelmės Jono Graičiūno gimnazija), 1985–1989 m. – Vilniaus M. K. Čiurlionio menų gimnazijoje. 1997 m. baigė Vilniaus dailės akademiją.

Iliustravo, sukūrė dizainą ir maketavo daugiau kaip 40 knygų vaikams. Per metus išleidžiamos 2–3 knygos vaikams su L. Eitmantytės-Valužienės iliustracijomis. Rengia personalines ir dalyvauja grupinėse iliustracijų parodose Lietuvoje ir užsienyje (Italijoje, Slovakijoje, Pietų Korėjoje, Suomijoje, Latvijoje). 2001–2019 m. literatūrinio žurnalo vaikams „Laimiukas“ sumanytoja,

dizainerė ir vyriausioji redaktorė. Nuo 2007 m. IBBY Lietuvos skyriaus narė. 2014 m. prisijungė prie Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos projekto „Atrask vaikystės biblioteką“. Yra Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešosios bibliotekos globėja. 2023 m. suteiktas meno kūrėjo statusas. Dirbo dailės mokytoja įvairiose vaikų meninėse studijose. Veda kūrybines dirbtuves ir edukacinius užsiėmimus ikimokyklinio ir pradinio mokyklinio amžiaus vaikams Lietuvos mokyklose ir bibliotekose.

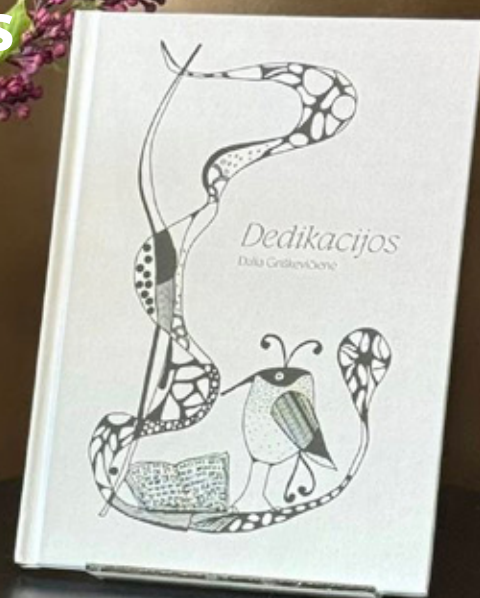
Iliustracija Selemono Paltanavičiaus knygai „Kiekvienam savas kąsnis“, leidykla „Tyto alba“, 2022.

Lina su šeima po parodos atidarymo Kelmės kultūros centro Juozo Liaudanskio galerijoje ir Kelmės Žemaitės viešosios bibliotekos Vaikų erdvėje. Danguolės Garnienės nuotrauka, 2024.

Virginija Navikienė,
Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešosios bibliotekos
Skaitytojų aptarnavimo-informavimo skyriaus vedėja

DALIA GRIŠKEVIČIENĖ – 26-OSIOS REGINOS BIRŽINYTĖS LITERATŪRINĖS PREMIJOS LAUREATĖ

Gegužės 17 d. Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešojoje bibliotekoje surengta Reginos Biržinytės literatūrinės premijos įteikimo šventė ir tradicinis, jau 45-asis, „Poezijos pavasarėlis“. 26-ąjį kartą teikiamos premijos laureate tapo poetė, pedagogė Dalia Griškevičienė už eilėraščių knygą „Dedikacijos“.

Dalios Griškevičienės knyga „Dedikacijos“. Kelmės rajono savivaldybės archyvo nuotrauka.

Dalia Griškevičienė. Rolando Kančiausko nuotrauka.

Besidomintys rajono literatūriniu gyvenimu D. Griškevičienę pažįsta kaip VŠĮ Kelmės profesinio rengimo centro klubo „Be rėmų“ įkūrėją ir vadovę, rajono literatų klubo „Vieversys“ narę, aktyvią įvairių literatūrinių renginių organizatorę ir dalyvę bei jau keturių poezijos knygų autorę. Pirmoji D. Griškevičienės knyga „Ne-/Išėjusioji“ 2021 m. taip pat buvo įvertinta Reginos Biržinytės premija.

Laureato liudijimą įteikė ir vardinę juostą D. Griškevičienėi užrišo Kelmės rajono savivaldybės meras Ildefonsas Petkevičius kartu su Kelmės Žemaitės viešosios bibliotekos direktore Ginta Maziliauskiene. Pasveikinęs laureatę, meras palinkėjo visiems susirinkusiems gražios poezijos šventės.

Komisijos literatūrinėms premijoms skirti vardu kalbėjęs Vytautas Šimkūnas pabrėžė, kad šiais metais, kaip nė vienais kitais, premijai buvo pateikti net šeši

kūriniai, kuriuos komisija dėmesingai skaitė, o didžiąja balsų dauguma nusprendė premiją skirti D. Griškevičienėi. Pasak jo, dedikacijos yra sunkus poetinis žanras, galintis lengvai nuvesti į sentimentalumą ar monotonią, bet knygos autorei pavyko to išvengti. V. Šimkūnas palinkėjo laureatei nepadėti rašymo priemonių į stalčių, o toliau džiuginti skaitytojus tokiais brandžiais kūriniais.

Keletą eilėraščių iš knygos perskaitė ir savo įžvalgomis pasidalino lituanistė Valerija Puišienė. Ji sakė, kad kiekvienas pasirodęs naujas literatūros kūrinys kelmiešiams, knygų mylėtojams, yra nemažas įvykis. Tuo labiau, jei jis yra įvertintas Reginos Biržinytės premija. Šiais metais tokio garbingo apdovanojimo nusipelnė „Dedikacijos“. Anot V. Puišienės, toks įvertinimas yra didelis džiaugsmas autorei, bet ji, kaip jautri meniška asmenybė, išgyvena ir didelės atsakomybės jausmą.

Juk R. Biržinytė – puiki poetė, gilus žmogus, todėl atvira pokalbyje laureatė suabejojo, ar jos kūryba savo gilumu prilygsta išėjusios iš šio pasaulio rašytojos poezijai. Vieną gražiausių dedikacijų „Išleidusi į laisvę širdį“ D. Griškevičienė paskyrė būtent šiai poetei. Jas abi siejo stipri draugystė, kartu išgyventos nepakartojamos akimirkos. Jau pirmosios eilutės kalba apie tų prisiminimų sudėtingumą: „Sunku ir lengva galvoti apie tave“. Antonimai „sunku“ ir „lengva“ kartojasi visame kūrinyje daug kartų, taip sukuriama įtaigus poetės R. Biržinytės paveikslas. Kalbėdama apie autorės abejones, V. Puišienė pabrėžė, kad lyginti dviejų poetų kūrybą labai sudėtinga. Juk kiekvienas paukštis gali pasiekti skirtingą aukštį ir pasaulį džiuginti įvairiausiomis giesmėmis, o žuvis nusileisti į skirtingo gylio gelmes, bet jie

Literatūrinės premijos skyrimo komisijos narys Vytautas Šimkūnas. Rolando Kančausko nuotrauka.

visi reikalingi, nes daro mūsų pasaulį nuostabiai įvairų ir gražų, todėl laureatei ji palinkėjo siekti savų talento aukštumų ir minties gilumų.

Savo padėkos kalboje D. Griškevičienė džiaugėsi, kad mūsų krašte vertinamas poetinis žodis. Ji sakė, kad tokie tradiciniai kuriančiųjų susitikimai jai yra tarsi kasdienė duona, maitinanti sielą, o matyti vienoje vietoje tiek artimų veidų – didžiausias įvertinimas. Kalbą poetė užbaigė eilėraščiu „Esu tik moteris“.

Daug šiltų sveikinimo žodžių laureatei skyrė LR Seimo narys Kęstutis Bilius, artimieji, bičiuliai literatai, Kelmės rotariečiai, kolegos, draugai.

Laureatę sveikino Kelmės rajono savivaldybės meras Ildefonsas Petkevičius. Rolando Kančausko nuotrauka.

Lituanistė Valerija Puišienė. Bronislavos Buchienės nuotrauka.

Dalia Griškevičienė

EILĖRAŠČIAI IŠ KNYGOS „DEDIKACIJOS“

Baltas paukštis

Vytautui Kernagiui

Kada nors baltas paukštis būsiu ir aš –
Nežinau, kiek bus lengvas tas skrydis.
Vaiką vienkiemio, pievų žemaitiškų ves
Nuo vėlių suolelio paskutiniojo brydė.
Gimtinės molžemy galbūt virsiu medžiu,
Širdys kitų giedos ir girdės baltą paukštį,
Lietuva mano, tik vieno tavęs meldžiu –
Dovanok vaikams savo matymo aukštį.
Tarp saulėtekio ir tarp laidos vakarinės
Šitaip dailiai lingavo ežerus lelijos –
Aptrupėję pakelių šventieji mediniai
Surišo gyvus ir mirusius lininėm gijom.
Baltas paukštis plunksną kažkada numes,
Ženklą savo likimo pakelki, žmogau,
Paskutiniu žiedu pražystančius mes
Laukais ir miškais pakylėjam iki dangaus.

Pagodojimas apie aguoną

Jonui Mekui

Vai, smulkus grūdeli,
Iškentęs
Lapkričio liūtį –
Jokios metafizikos
Būti nebūti...
Lingavai prie
Takelio bevardžio
Aguoną birule
Ir nulenkusi
Galvą laukei
Gūsio,
Tau skirta, –
Kaip lengva
Numirti,
Pajutus,
Jog pasiėmei
Viską, kas leista,
O, ypač, ko ne.
Vienišas juodas
Grūdelis,
Toks neįmatomas
Žemės delne.
Gal čia ir yra išlikimo
Esmė?

„Kol mirtis nenunešė...“

Ričardui Mikutavičiui

Žmogau,
Buvai tarnas
Ir buvai kūrėjas,
Kuriam laikas
Tarsi delnas,
Pilnas smėlio.

Žmogau,
Buvai kunigas
Ir buvai poetas,
Kuriam Viešpats –
Versmė ir dvasia,
Suėjusi žodin.

Žmogau,
Buvai nusidėjėlis
Ir buvai atradėjas,
Kuriam pasaulis –
Nesibaigiantis labirintas, –
Bridai iš savęs.

Tarne ir kūrėjau,
Kunige ir poete,
Nusidėjėli ir atradėjau,
Gyvojo Dievo vedinas,
Likai amžinybėje
Žmogumi.

Dedikacija rudens savaitei

Siurbliuoju kambarį, o, atrodo,
Save išvalau nuo savaitės dėmių.
Nuo pirmadienio nenorėjimo keltis –
Big like anglams už jų tvirtovę,
Antradienio užuominos ironiškos –
Tuoį ipusės eilinė savaitė.
Trečiadienis pralėkė greitai –
Negaminau pietų, pamojau gervėms
Ir užstrigau su ketvirtadieniu.
Dieve dieve, temsta per greitai,
Vėsoka name – nesu rudens vaikas.
Penktadienį siurbliuoju itin atidžiai –

Laukimą nuvalau iki blizgėjimo.
Šeštadienį užsimerkiu prieš metų atspindį,
Uždarau darbinę nuotaiką spintoj,
Atsisėdu ir laikiu kvepiančio sekmadienio –
Viendienė laisvė atriša rankas ir mintis.
Galiu sukeisti darbus trečios su ketvirta –
Nesukeisi rudens lygiadienio su vasaros.
Gervių trikampiai traukia rudenišką giesmę,
Čirškia kaimynų vaikai ir anūkai po langu,
Kvepia kepamais svogūnais ir šuniukais –
Nepabėgsi nuo jų net savaitgalį.
Susivokiu siurbliuojanti kilimėlį prie durų –
Tai bus gražu laiškanešei užėti.
Išvalytą save paguldau nakčiai –
Sekmadienis baigias per greitai.

Žemaitiškos žemės dukroms

Jaučiu tave kaip save –
Užaugino ta pati žemaitiška žemė.
Tarsi liepos šlamam greta,
Dalinamės bitėm – mintim, ir remiam
Pečius – atlaikom naujienų liūtį,
Apkalbas ir laužomas žiedų šakas.
Atstumas nesvarbu – sielos dvyniu būti
Apdovanojimas ir pareiga – supras
Iš pusės žodžio ir duonos negailės,
Virpės kaip įtempta lemties strėlė.
Abi basom ant pirmosios nedrąsios žolės,
Tebeskauda abiem dėl išrautos gėlės.
Žodis mums – malda ir užkeikimas,
Ėjimas į save – daugoka spintoj griaučių,
Gailestingumo vainikas – ne šiaip sau žaidimas,
Nuogas tikėjimas leidžia išjausti
Ievos, Cilės ir Ados lemtį po tūkstančio metų.
Einam iš lėto – nėra kur skubėti,
Sveikinam dieną abi – vilties nepraradus
Degti lengviau – radom jau vietą
Lengvumo, saugumo ir meilės.
Banaliai moteriška, bet vis tiek saldu
Alsuoti išvien, ašaroti, kai gaila.
Moteris – vaikas po liepos medžiu
Meldžia, išklausk mus, Viešpatie,
Ir apsaugok – ne mus, o tik tai, kas brangu!

Ilustracija D. Griškevičienės eilėraščiui „Išleidusi į laisvę širdį“, skirtam poetei Reginai Biržinytei.
Autorė Violeta Astrauskienė, 2024.

ĮVYKIŲ TĖKMĖJE

Kilnojamoji paroda „Religijų įvairovė Kražiuose“. Kražių Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus kultūros centras, bendradarbiaudamas su Budistų bendruomene „Deimantinio kelio budizmo Karma Kagju tradicija“ ir Naujosios Gokulos Krišnos sąmonės religine bendruomene, parengė kilnojamąją parodą „Religijų įvairovė Kražiuose“, kurią lapkričio 6 d. pristatė visuomenei Kelmės dvaro sverne (vėliau paroda eksponuota Žalpių kaimo bendruomenės namuose bei Kelmės kultūros centro Pakražančio skyriuje).

Kražiai nuo seniausių laikų minimi kaip kultūros ir švietimo centras, jame gausu ne tik istorijos, kultūros paveldo objektų, bet ir išsiskiria daugiakultūriškumo bei religinių bendruomenių įvairovė. Gali būti, kad ne kiekvienam teko girdėti, jog vienu metu Kražiuose buvo keturios bažnyčios, trys vienuolynai, priskaičiuota net dvylika veiklą vykdžiusių religinių bendruomenių. Jų gausa ilgainiui formavo ir lėmė miestelio gyventojų būdą, šventes, taip pat materialųjį bei nematerialųjį kultūros paveldą. Dar ir šiandien Kražių kultūrinis ir dvasinis gyvenimas yra įvairialypis – buvusio jėzuitų

komplekso dalyje dabar veikia Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centras; taip pat išlikusi ir aktyvi yra benediktinių Šv. Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo bažnyčia; iš senesnių tradicijų Kražiuose ypatingas yra rokitų vienuolių palikimas – Šv. Roko atlaidai, laikomi giliausias ir seniausias tradicijas turinčia vietos švente. Be to, Kražių apylinkėse veikia ir šiuolaikinės religinės bendruomenės: Budistų bendruomenė „Deimantinio Kelio budizmo Karma Kagju tradicija“ ir Naujosios Gokulos Krišnos sąmonės religinė bendruomenė.

Tradicinių amatų meistrai dalinosi patirtimi Kelmėje. Lapkričio 15 dieną baigėsi spalio pradžioje startavusios 7-osios „Tradicinių amatų dirbtuvės“. Tai Kelmės kultūros centro Etninės kultūros ir tradicinių amatų skyriaus Tradicinių amatų koordinatorės Eugenijos Buivydienės įgyvendinamas projektas, kuriuo siekiama skatinti amatų tęstinumą ir plėtrą, tradicinių amatų populiarinimą bei patirties perdavimą. Dirbtuvių dalyviai mokėsi austi, lipdyti ir žiesti molio keramikos dirbinius, tradicinės akmentašystės. Sukaupia patirti-

Projekto „Tradicinių amatų dirbtuvės“ dalyviai. Linos Urbelytės nuotrauka. Kelmės rajono savivaldybės archyvas.

Akimirka iš teatrų festivalio „3, 2, 1...“. Erikos Viktorijos Ričkutės nuotrauka. Kelmės kultūros centro archyvas.

mi ir žiniomis su dalyviais dalijosi amatų meistrai ir pedagogai: audimo staklėmis – Irena Arlauskienė (Kelmė) ir Zita Paulikienė (Gargždai), rinktinių juostų audimo – Alma Meškienė (Šaukėnai), lipdytinės keramikos – Irena ir Vilius Šliuželiai (Šiauliai), molio žiedimo – Vydmantas Vertelis (Kuršėnai), akmentašystės – Valdas Bandza (Kelmė). Tradicinių amatų dirbtuvių uždarymo metu Kelmės kultūros centro Juozo Liaudanskio dailės galerijoje surengta mokymų dalyvių darbų paroda.

Kapelų šventė Šaukėnuose. Lapkričio 15-osios vakaras Kelmės kultūros centro Šaukėnų kultūros ir amatų skyriuje prisipildė muzika, šurmuliu ir bendryte. Čia vykusioje Žemaitijos regiono kapelų šventėje „Derlius“ dalyvavo Mažeikių savivaldybės Šerkšnėnų kultūros centro kaimo kapela „Šerkšnas“ (vad. Vidmantas Virbickas), Žemaičių Kalvarijos kultūros centro Platių filialo liaudiškos muzikos kapela „Apėntaas“ (vad. Jurgita Antanaitienė), Telšių rajono savivaldybės Ryškėnų kultūros centro liaudiškos muzikos kapela „Čia ir dabar“ (vad. Sandra ir Sigitas Petručiai) bei šventės šeiminkai KKC Šaukėnų kultūros ir amatų centro liaudiškos muzikos kapela „Meldai“ (vad. Algirdas Raubickas).

Teatrų festivalis „3, 2, 1...“ Kelmėje. Lapkričio 19–23 d. Kelmėje vyko teatrų festivalis „3, 2, 1...“, skirtas profesorės Irenos Vaišytės atminimui pagerbti – šiemet minimos 30-osios jos mirties metinės. Kraštetė profesorė, režisierė, pedagogė I. Vaišytė, kilusi iš Šaukėnų, Lietuvos teatro istorijoje paliko gilų pėdsaką, subrandino ne vieną profesionalių aktorių kartą.

Renginio pradžioje jaunimas parodė literatūrinę kompoziciją „Paveikslas“, sukurtą remiantis ištraukomis iš P. Galkontaitės knygos apie prof. Ireną Vaišytę „Žydinčioj pievoj tarp debesų“, tekstus skaitė Aušra Baltrušaitienė. Festivalio metu žiūrovai galėjo stebėti Kelmės kultūros centro mėgėjų teatro „(Ne)Taktiški“ spektaklį „Mirties angelas arba Istorijos iš anapus“ (rež. Rasa Šiaučiūnaitė), Valstybinio Šiaulių dramos teatro spektaklį „Už durų“ (rež. Inga Jarkova-Bučienė), teatro „Atviras ratas“ spektaklį „PRAeis“ (rež. Justas Tertelis) bei „Stalo teatro“ spektaklį vaikams „Kaip žvejys į dangų ėjo“. Taip pat vyko trejos kūrybinės dirbtuvės, kurias vedė dramaturgas, režisierius, aktorius Justas Terlelis, režisierė, dailininkė, aktorė Saulė Degutytė, režisierė Airida Lementauskienė. Festivalį užbaigė I. Vaišytės mokinės, aktorės Virginijos Kochanskytės monospektaklis „Gyvenimas kaip graži kelionė“.

Dailininkės Linos Eitmantytės-Valužienės paroda Kelmėje. Gruodžio 3-ąją Kelmės kultūros centro Juozo Liaudanskio dailės galerijoje atidaryta kraštiečių Linos Eitmantytės-Valužienės vaikiškų knygų iliustracijų paroda „Vaikystės dovanos“. Tai buvo viena iš didžiausių dailininkės surengtų personalinių parodų, kuri padalinta į dvi dalis – iliustracijos eksponuotos Juozo Liaudanskio dailės galerijoje ir Kelmės Žemaitės viešosios bibliotekos Vaikų erdvėje. Keturiasdešimt šešias knygas vaikams iliustravusi L. Eitmantytė-Valužienė yra pelniusi skaitytojų simpatijas savo jaukiomis ir pozityviomis iliustracijomis. Jos kūrybos darbai eksponuoti tarptautinėse parodose Bolonijoje, Bratislavoje, Seule bei personalinėje parodoje Suomijoje, Kuhmoinene.

„Sidabrinė gija“ šventė 30 metų sukaktį. Visus dainų mylėtojus, bičiulius ir artimuosius į Kelmės mažąjį teatrą sukvietęs Kelmės kultūros centro vokalinis ansamblis „Sidabrinė gija“ (vad. Genovaitė Jokubauskienė) paminėjo savo kūrybinės veiklos 30 metų sukaktį. Tai kolektyvas, per koncertus atiduodantis šilumą, skleidžiantis gėrį, džiuginantis klausytojų širdis.

Vakaro-koncerto „Dainuokim Kelmei“ metu skambančios ansamblio dainos buvo skirtos Kelmei, miesto

liepoms, Kražantei ir Dubysai. Vadovė G. Jokubauskienė nuoširdžiausius padėkos žodžius skyrė ištikimiems ansamblio palydovams koncertuose – muzikantams Adolfui Sutkui, Gerimantui Rukui, Justinui Kasparui, koncertmeisteriui Algimantui Šurnai.

Ansamblio „Judlė“ dvidešimtmetis. Gruodžio 13-osios vakarą Kelmės Algirdo Lipeikos menų mokykloje vyko Kelmės kultūros centro folkloro ansamblio „Judlė“ 20 metų kūrybinės veiklos jubiliejinis koncertas. Kolektyvo istorija prasidėjo dar 1991 m. Iš pradžių, iki 2004-ųjų, tai buvo Kelmės miesto mokyklų moksleivių ansamblis, o vėliau tapo suaugusiųjų kolektyvu. Du dešimtmečius šiam folkloro ansamblui vadovauja Angelė Jovaišaitė. „Judlė“ puoselėja Kelmės rajono ir Žemaitijos regiono liaudies dainas, instrumentinę muziką, šokius ir tradicijas, nuolat koncertuoja, dalyvauja Dainų šventėse.

Folkloro ansamblį „Judlė“ su gražia kūrybine veiklos sukaktimi sveikino atvykę bičiuliai: Raseinių kultūros centro folkloro kolektyvas „Degulė“ (vad. Asta Nikžentaitienė) ir Kelmės kultūros centro folkloro kolektyvas „Taduja“ (vad. Osvaldas Gerbenis).

Folkloro ansamblis „Judlė“. Kelmės kultūros centro archyvo nuotrauka.

Kražiuose – Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus 1634 m. išleista knyga. 2025-ieji LR Seimo paskelbti Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus ir Baroko literatūros metais. Šiais metais minimos vieno žymiausių Baroko epochos poeto, dar vadinto Krikščionių Horacijumi / (Sarmatų Horacijumi) 430-osios gimimo ir 385-osios mirties metinės.

M. K. Sarbievijus (1595–1640) – jėzuitas, Vilniaus universiteto profesorius, vienas žymiausių Baroko epochos lotyniškai rašiusių poetų, Romoje popiežiaus Urbono VIII-ojo apdovanotas laurų vainiku kaip iškiliasis epochos poetas. Poezijos rinktinė „Trys lyrikos knygos“ (lot. Lyricorum libri tres), kuri išgarsino jo vardą XVII a. Europoje ir įvairiose Europos valstybių leidyklose, buvo išleista apie 60 kartų, o eilėraščiai buvo išversti į lietuvių, anglų, prancūzų, italų, vokiečių, lenkų, čekų ir kitas kalbas.

Su Kražiais ši istorinė asmenybė taip pat susijusi. 1617–1618 m. tuometinėje Kražių jėzuitų kolegijoje M. K. Sarbievijus pradėjo savo, kaip pedagogo, karjerą, dėstė poetiką. Čia jis pradėjo rašyti ir pirmuosius eilėraščius, posmais apdainavo Kražantės vingius, Medžiokalnio grožį. Jo garbei pavadinta viena iš Kražių gatvių, o restauruotame buvusios Kražių jėzuitų kolegijos pastate įsikūrė Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centras.

Džiaugiamės, kad šiuos ypatingus metus galime pasitikti su nauju eksponatu Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro muziejuje. Tai M. K. Sarbievijaus poezija – „Lyricorum Libri Iv Epodon Lib. Vnvs / Alterq. / Epigrammatum.“ Antverpiae, ex officina Plantiniana Balthasaris Moreti, 1634. 236, (3).

Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro informacija

Kražiuose pristatytas kišeninis keliautojo žinynas „Kražių kraštas“. Sausio 17 d. Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centre vyko Vytenio ir Junonos Almonaičių knygos „Kražių kraštas: keliautojo žinynas“ pristatymas. Autoriai dalinasi mintimis apie knygos rengimo etapus, pasakojo apie istorinius Kražių krašto faktus bei kultūrinį paveldą, pristatė leidinio turinį ir pabrėžė jo svarbą krašto bendruomenei. Keliautojo žinynas – gausiai iliustruotas fotografijomis, schemomis, žemėlapių fragmentais, piešiniais – parengtas taip, kad kiekvienas kuo greičiau rastų, kas reikalinga. Pristatymo metu autoriai surengė trumpą viktoriną „Ar pažįsti Kražių kraštą?“. Dalyviai galėjo tiesiogiai bendrauti su autoriais, įsigyti knygą ir gauti autografus. Vakaro programą praturtino Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro moterų vokalinis ansamblis „Vivace“ (vad. Jurgita Gelumbickienė).

Vytenis ir Junona Almonaičiai prie savo leidinių. Gintauto Stungurio nuotrauka.

Vytautas Šimkūnas ir renginio vedėja Dalia Griškevičienė. Rolando Kančiausko nuotrauka.

Tradiciniame renginyje – dėmesys Vytauto Šimkūno kūrybai. Sausio 18 d. Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešojoje bibliotekoje įvyko tradicinis poezijos ir muzikos vakaras „Baltas žiemos ilgesys“, skirtas tytuvėniškio Vytauto Šimkūno kūrybai – poezijai ir fotografijai.

Eilėraščius V. Šimkūnas pradėjo kurti dar mokykliniais metais. Jo kūryba publikuojama spaudoje, 2003 m. išleistame leidinyje „Keturi“, poezijos almanache „Atokios stotys“, Kelmės krašto literatų leidiniuose. Vakaro metu jis atviravo, kad jo kūryba yra apie gyvenimą, apie žmogų, apie sielos gelmes, išgyvenimus. Sunkūs ir skaudūs yra tie eilėraščiai, kurie ateina iš socialinių patirčių, kai matai nuskriaustą žmogų, kertamą medį, niokojamą gamtą... Tuomet šios patirtys kartais sugula žodžiais į popierių, o kartais nuplaukia kaip debesis, užgavę vidinę stygą. Pasak V. Šimkūno, jo kūryboje nerasim biografinių duomenų, tačiau epizodai, kurie sukelia vidinį konfliktą, ar vaizdas, kuris tave „pagauna“, ir duoda tą kibirkštį kūrybai. Ankstyvoji poezija buvo šiek tiek lengvesnė, emocionalesnė ir lyriškesnė, vėliau norėjosi nagrinėti žmogaus jausmų gelmes, išgyvenimus.

Be kitų dalykų, šventės metu buvo pagerbta ir V. Šimkūno aistra fotografijai, kuria jis susidomėjo dar vaikystėje. Viena mėgstamiausių Vytauto fotografijos temų yra portretas, bet ne pozuotas, o „pagautas“, į

kurį pačiam norisi žiūrėti ir žavėtis kiekviena raukšlele, akių išraiška. Įdomių kadryų prisipažino pagaunantis kultūriniuose renginiuose, minėjimuose, protestuose.

Bibliotekoje eksponuojama „Žiemos magija“ – jau vienuoliktoji V. Šimkūno fotografijų paroda. Joje užfiksuoti praėjusių baltų žiemų peizažai yra rytinių pasivaikščiojimų rezultatas. Vytautas papasakojo, kad žiemą jį ypač žavi debesis, kurie išryškėja vos tik pašvietus saulei, o naujausias projektas – debesų ir Tytuvėnų apylinkių vaizdai, kuriuos jis fotografuoja iš savo namų antro aukšto skirtingais metų laikais.

V. Šimkūną sveikino artimieji, bičiuliai, kolegos literatai ir fotografai. Tarp jaukių pašnekusių, skaitovių ir paties autoriaus skaitomų eilių skambėjo raseinių bardų Dariaus Leveckio, Ryto Germanavičiaus ir Andriejaus Radčenko atliekami dainuojamosios poezijos kūriniai.

Virginija Navikienė,
Kelmės rajono savivaldybės
Žemaitės viešojoji biblioteka

Literatei, tautodailininkei Julijai Butkieni – 90. Šedbariškė Julija Butkienė gimė 1935 m. sausio 26 d. Pakėvyje (Kelmės r.). Jos visas gyvenimas susijęs su Kelmės kraštu – sukūrusi šeimą, gyveno Maironiuose, Budraičiuose, o nuo 1996 m. gyvena Šedbaruose. Dar jaunystėje susidomėjo kūryba, rankdarbiais, audimu, vaistažolėmis, o išėjusi užtarnauto poilsio pasinėrė į visapusišką kūrybinę veiklą. Ji aktyviai dalyvauja kultūriniame ir vietos bendruomenės gyvenime, veda edukacinius tautodailės užsiėmimus, moko rišti šiaudinius sodus, megzti, pinti kalėdinius vainikus ir kt. Už dalyvavimą tautodailėje yra apdovanota įvairiomis padėkomis. J. Butkienė – Kaimo rašytojų sąjungos, Tytuvėnų kūrėjų klubo „Austėja“, Kelmės literatų klubo „Vieversys“ narė. Pirmasis eilėraštis, skirtas tremtiniais, pasirodė almanache „Kaimo rašytojas“ (1996), o 2015 m. ji išleido poezijos knygą „Likimo takas“, kūryba spausdinama įvairiuose almanachuose, rinktinėse.

Literatės, tautodailininkės J. Butkienės gražiai sukakčiai paminėti sausio 29 d. Šedbarų bibliotekoje buvo surengta popietė „Su knyga, vąšeliu ir audimu“.

Julija Butkienė kartu su bibliotekininke Dalia Galbuogiene. Bronislavos Buchienės nuotrauka.

Viktoras Gulbinas. Vytauto Šimkūno nuotrauka.

Poetui Viktorui Gulbinui – 75-eri. Poetas, Lietuvos rašytojų sąjungos narys, Kelmės rajono literatų klubo „Vieversys“ prezidentas Viktoras Gulbinas gimė 1950 m. sausio 18 d. Lioliuose, Kelmės rajone. Baigęs tuometinį Kūno kultūros institutą (dabar – Lietuvos sporto universitetas), grįžo į Kelmės kraštą, dirbo dėstytoju Tytuvėnų žemės ūkio technikume. Susidomėjo poezija. Jo kūryba nuo 1984 m. buvo spausdinta beveik visuose Lietuvos kultūriniuose ir literatūriniuose leidiniuose, tokiuose kaip „Nemunas“, „Literatūra ir menas“, „Naujoji Romuva“, bei įvairiuose almanachuose. V. Gulbinas – keturių poezijos knygų autorius. Jis aktyviai dalyvauja „Poezijos pavasario“, „Panevėžio literatūrinės žiemos“, „Poetinio Druskininkų rudens“ prestižiniuose literatūriniuose festivaliuose, įvairiose poezijos šventėse. Už savo kūrybą ir literatūrinę veiklą V. Gulbinas apdovanotas Reginos Biržinytės bei „Atokių stočių“ literatūrinėmis premijomis.

Dalios Griškevičienės kūrybos kraitėje – ketvirtoji knyga. Vasario 7 d. vakare Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešojoje bibliotekoje įvyko pedagogės, poetės Dalios Griškevičienės ketvirtosios knygos „Dedikacijos“ sutiktuvės. Knygoje sudėtos dedikacijos, skirtos žymiesiems rašytojams, poetams, kitiems subjektams – Kelmei, artimiesiems, giminės moterims ir kt.

Knygos autorę kalbino bibliotekos darbuotoja Nijolė Kančauskienė, eiles skaitė Valstybinio Šiaulių dramos teatro aktorė Lina Bocytė, muzikavo jurbarkiškis bardas Kęstutis Bastys. Beje, tą vakarą nuskambėjo net trys naujos dainos, sukurtos pagal D. Griškevičienės eiles. Ypatingas dėmesys buvo skirtas ir knygos iliustracijų autorei, menininkei Violetai Astrauskienei, kurią poetė pavadino antrąja knygos autore už teksto ir vaizdo darną. D. Griškevičienę sveikino ir sėkmės knygos kelionėje linkėjo bičiuliai, kolegos, bibliotekinės bei buvę ir esami mokiniai.

Spektaklio premjera. Vasario 7 d. Kelmės profesinio rengimo centro salėje įvyko Kelmės kultūros centro suaugusiųjų mėgėjų teatro „(Ne)Taktiški“ spektaklio

komedijos „Aliuzija į Žemaitę. Skarelė – tai nauja mada“ premjera. Gausiai susirinkę žiūrovai kartu su aktoriais pasinėrė į iš paveikslų nužengusių anglų poeto ir dramaturgo, vieno žymiausių pasaulio rašytojų Viljamo Šekspyro (akt. Valdemaras Lukoševičius) ir Žemaitės (akt. Viktorija Jagaudienė) pasikalbėjimus, prisiminė žinomiausius Žemaitės kūrinių personažus ir prakalbino rašytojos daiktus. Susitikimas tarp rašytojų iš skirtingų laikmečių ir kultūrų neišvengiamai kėlė juokingas, netikėtas scenas.

Įdomūs režisierės Rasos Šiaučiūnaitės sprendimai, scenografės Irmos Diminskienės sukurta paveikslų sienų erdvė, Jolantos Ramoškienės kurti sceniniai kostiumai susirinkusius žiūrovus pakvietė pažvelgti į rašytoją Žemaitę kitaip. Spektakliui scenarijų parašė Simona Šara.

Parodoje – dvarų indėlis į Lietuvos valstybės nepriklausomybę. Artėjant vienoms iš svarbiausių Lietuvos valstybingumo datų – Vasario 16-ajai ir Kovo 11-ajai, Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešojoje bibliotekoje buvo eksponuota paroda „Dvarų relikvi-

jos pasakoja... nuo kovų iki kovų“. Tai Vytauto Didžiojo karo muziejaus parengta kilnojamoji paroda, kurioje galima išvysti autentiškus to meto eksponatus nuotraukose, susipažinti su įvairių Lietuvos dvarų žymiais savininkais ir atsekti jų indėlį į Lietuvos valstybės nepriklausomybę.

Dvarai visuomet buvo visuomenės savimonės telkimosi centras, juose prasidėdavo svarbios valstybei permainos, – būtent tai ir atskleidžiama parodos stenduose. Čia akcentuojami keturi politiniai dvarų laikotarpiai: 1830–1831 m. ir 1863–1864 m. sukilimai, 1904 m. tautinis atgimimas ir 1918–1923 m. Nepriklausomybės kovos. Kelmė šiame kelio į valstybingumą kontekste taip pat vaidina itin svarbų vaidmenį. Kelmės dvaras buvo ta vieta, kur pirmąsias Lietuvoje prasidėjo 1831 m. sukilimo įvykiai, o šio dvaro savininkas Julius Gruževskis buvo vienas pirmųjų Žemaitijoje pradėjęs organizuoti sukilėlių dalinius. 1863 m. pradžioje Lenkijoje ir Lietuvoje prasidėjęs ginkluotas sukilimas buvo tarsi 1830–1831 m. sukilimo tęsinys. Vienas iš svarbiausių šio sukilimo veikėjų Lietuvoje – kunigas Antanas Mackevičius, gimęs Kelmės rajone. 1864 m. uždraudus lietuviškus leidinius lotyniškais raidėmis, pasipriešinimo įrankiu tapo knygnešiai ir slaptosios pradžios mokyklos. Dalis dvarų ir jų šeimininkų tuomet įsitraukė į tokią veiklą, globojo knygnešius, kunigus, rašytojus, spaudos leidėjus. Kelmės rajone Grauzikų ir Šilo Pavėžupio dvaro savininkas Vladas Putvis-Putvinskis taip pat buvo įsteigęs nelegalią mokyklą, jo dvare vyko literatų, pirmųjų demokratų susirinkimai. Šitokiu būdu XIX a. pab.–XX a. pr. vykęs visuomeninis, kultūrinis ir politinis gyvenimas subūrė visus socialinius sluoksnius – didikus, bajorus dvarininkus, dvasininkus, miestiečius ir valstiečius – kovoti už nacionalinį išsivadavimą, ugdyti tautiškumą ir atgaivinti valstybingumą.

Aistė Mažonienė,
Kelmės rajono savivaldybės
Žemaitės viešoji biblioteka

Buvusio Užvenčio dvarininko Jono Smilgevičiaus 155-osios gimimo metinės. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, ekonomistas, pramonininkas ir ūkininkas, mecenatas Jonas Smilgevičius gimė 1870 m. vasario 12 d. Šonių kaime (dabar Plungės r.). J. Smilgevičius buvo išrinktas į Lietuvos tarybą, kurios dvidešimt narių ir pasirašė istorinį Vasario 16-osios aktą. Tačiau jis iš aktyvesnės politinės veiklos pasitraukė ir užsiėmė Lietuvos ekonomikos gaivinimo reikalais.

Vainiaus Urbonavičiaus eksponatai. Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešosios bibliotekos archyvas.

Atsidavęs ūkinei veiklai, rūpinosi žemės ūkio naujovių populiarinimu lietuvių visuomenėje, buvo vienas iš akcinių bendrovių „Nemunas“, „Neris“, „Dubysa“, „Miškas“, „Sidabrinė lapė“ steigėjų ir pagrindiniu akcininku. Tris dešimtmečius Kelmės rajone, Užventyje, gyvenęs ir ūkininkavęs J. Smilgevičius tapo vienu iš pagrindinių lietuviško verslo kūrėjų. Pritaikydamas tuometinio mokslo reikalavimus signataras Užvenčio dvarą paverė klestinčiu ūkiu. Taip pat aktyviai dalyvavo Užvenčio miestelio viešajame gyvenime, rėmė naujos Užvenčio bažnyčios statybą, 1934 m. prisidėjo rengiant dainų ir sporto šventę jo dvaro sodyboje.

Kelmiškio Vainiaus Urbonavičiaus eksponatai bibliotekoje. Šiomet Lietuvai minint 107-ąsias valstybės atkūrimo metines, Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešosios bibliotekos lankytojai turėjo galimybę pamatyti kelmiškio Vainiaus Urbonavičiaus kolekcijos eksponatus: originalų 1918 m. vasario 19 d. laikraščio „Lietuvos aidas“ numerį, kuriame buvo išspausdintas Lietuvos Tarybos nutarimas dėl Lietuvos valstybės atkūrimo; 1930 m. išleistą plakata, skirtą Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto mirties 500 metų jubiliejui paminėti.

Akimirka iš spektaklio „Aliuzija į Žemaitę. Skarelė – tai nauja mada“. Erikos Viktorijos Ričkutės nuotrauka. Kelmės kultūros centro archyvas.

Šiomet minime dailininkės Sofijos Romerienės (1885–1972) 140-ąsias gimimo metines. Sofija Romerienė gimė 1885 m. vasario 16 d. Dorpate (dabar Tartu, Estija). Ji tapybos mokėsi žymiuose Europos centruose: Miunchene, Krokuvoje ir Paryžiuje. Buvo ištėkėjusi už Tytuvėnų dvaro valdytojo Eugenijaus Romerio. Gyvendama Tytuvėnuose, S. Romerienė daug kūrė, 1926, 1928 ir 1936 m. surengė kūrybos parodas. 2016 m. Tytuvėnų centrinėje aikštėje, įamžinant dailininkę S. Romerienę, atidengta šiauliečio skulptoriaus Gintauto Lukošaičio skulptūra.

Bronius Sipavičius (1885–1972) pagerbtas tradiciniu žygiu. Šiomet Vasario 16-osios žygis Lioliuose, kuris tampa gražia tradicija, ugdančia bendruomenės istorinę atmintį ir pilietiškumą, buvo ypatingas. Jis šį kartą skirtas iš Liolių krašto kilusio šviesuolio – knygnešio, gydytojo, profesoriaus, lietuviybės puoselėtojo, visuomenės veikėjo Broniaus Sipavičiaus 140-osioms gimimo metinėms paminėti.

Žygis prasidėjo Liolių miestelio kapinėse, kur amžinojo poilsio atgulęs profesorius B. Sipavičius. Jo anūkė Violeta Pikelienė pasidalijo prisiminimais apie senelį, atskleisdama ne tik jo nuopelnus Lietuvai, bet ir tragišką likimą. B. Sipavičius buvo nepaprasta asmenybė – knygnešys ir lietuviybės puoselėtojas, 1923–1926 m. vadovavo Sveikatos departamentui. Jo vadovavimo laikotarpiu Lietuvoje buvo įsteigtos aštuonios naujos

ligoninės, o Kaune – Valstybinė vaikų ligoninė. B. Sipavičiaus iniciatyva 1938 m. priimtas ir įgyvendintas „Kaimo gyventojų sveikatos reikalams rūpintis įstatymas“, pagal kurį valsčių miesteliuose įsteigti sveikatos punktai, reikšmingai pagerinę medicininę pagalbą provincijoje. Pasikeitus valdžiai jos senelis tapo nepageidaujamas ir 1941-ųjų birželio 14 d. ištremtas Sibiran į Krasnojarsko krašto lagerį Rešotuose (žmona ir penkerių metų dukra Dalytė buvo ištremtos atskirai). Net ir tremtyje jis nenustojo rūpintis dukra, ant beržo tošies, savo rankomis sukūrė mažą elementorių „Lakštutė“. Tai buvo tėviškos meilės ir tikėjimo ženklas, kad dukra kada nors dėlios lietuviškus žodžius. Vėliau žygeiviai patraukė į B. Sipavičiaus gimtinę – Padratvinio kaimą (Liolių sen., Kelmės r.). Kadaise čia stovėjusį dvarą šandien primena tik senasis rūsys.

Liolių bibliotekos informacija

Sakralinė popietė kunigui Ričardui Mikutavičiui atminti. Vasario 28 d. Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčioje buvo aukojamos šv. Mišios, skirtos kunigo Ričardo Mikutavičiaus atminimui. Giesmes giedojo ir po šv. Mišių keletą dainų atliko Šiaulių valstybinis kamerinis choras „Polifonija“. Vėliau Tytuvėnų Piligrimų centre vyko literatūrinė-sakralinė popietė, skirta atminti kun. R. Mikutavičiui, tarnavusiam Tytuvėnuose 1970–1983 m.; taip buvo

Renginio organizatoriai ir atlikėjai.
Gintauto Stungurio nuotrauka.

Broniaus Sipavičiaus rankomis dukrai
sukurtas elementorius „Lakštutė“.
Silvos Pakatilienės nuotrauka.

paminėtos 90-osios kunigo gimimo metinės. Tytuvėnų Piligrimų centro salėje buvo eksponuojami kun. R. Mikutavičiaus liturginiai rūbai, krėslas ir laikrodys. Renginį vedė Šedbarų bibliotekos vyresnioji bibliotekininkė Dalia Galbuogienė ir Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešosios bibliotekos vyriausioji bibliotekininkė Danguolė Garnienė. Prisiminimų popietėje, skirtoje kun. R. Mikutavičiui, skambėjo jo sukurtos giesmės bei D. Galbuogienės eilės, dalintasi prisiminimais.

Ričardas Mikutavičius (1935 m. vasario 26 d. Kaune – 1998 m. liepos 1 d. Kaune) – Lietuvos kunigas, teologijos mokslų daktaras, poetas, kolekcionierius. 1992 m. priimtas į Lietuvos rašytojų sąjungos narius. 1994 m. išrinktas Lietuvos rašytojų sąjungos valdybos nariu. 1991 m. už humanitarinę veiklą apdovanotas Izraelio vyriausybės premija. 1992 m. už publicistinę veiklą apdovanotas Prano Dovydaičio premija. 1992, 1994, 1995, 1996 m. išrinktas populiariausiu Kauno miesto žmogumi. 1993 m. vasario 16 d. už nuopelnus Lietuvai jam įteiktas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino trečiojo laipsnio ordinas.

Diana Stungurienė

Jadvygos Tautkevičiūtės-Šimkienės knygų pristatymas bibliotekoje. Kovo 6-osios vakarą Kelmės Žemaitės viešojoje bibliotekoje įvyko kelmieškės literatūros Jadvygos Tautkevičiūtės-Šimkienės knygų „Ir čia, ir ten“ (2024) bei „Žmonės minčių dulkėse“ (2024) pristatymas.

J. Tautkevičiūtės-Šimkienės kūrybos kraitėje iki praėjusių metų buvo 10 knygų – eilėraščių, satyros, informacinė giminės knyga „Bajorų Tautkevičių šaknys“, prozos knyga „Pokario bajorė“. Jos kūryba publikuota poezijos ir prozos almanachuose, spaudoje. Knygų sutiktuvėse talkino bibliotekininkės – Dalia Galbuogienė vedė renginį, o Danguolė Garnienė skaitė eilėraščius. Satyras iš knygos „Žmonės minčių dulkėse“ skaitė pati autorė, muzikavo dainų autorius ir atlikėjas Rimas Liorančas.

Filatelijos paroda „Laisva Lietuva 1990–2025“.

Artėjant Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienai, kovo 7 d. Kelmės Žemaitės viešosios bibliotekos renginių erdvėje pristatyta kelmieško kolekcininko Valerijaus Paulionio lietuviškų pašto ženklų paroda „Laisva Lietuva 1990–2025“. Parodoje buvo eksponuojami Lietuvos pašto įvairia tematika išleisti pašto ženklai, proginiai vokai, antspauduoti pirmos dienos („Premier jour“) antspaudai. Per atkurtos Lietuvos Nepriklausomybės

35-erių metų laikotarpį Lietuvos paštas išleido ne vieną ženklą ir pašto voką, skirtą Kelmės krašto kultūros paveldui, asmenybėms ir svarbiems įvykiams, prie kurių išleidimo prisidėjo V. Paulionis.

Rimo Tumino (1952–2024) atminimas jam žintas skulptūra gimtajame kaime.

Minint Lietuvos teatro režisieriaus ir pedagogo Rimo Tumino pirmąsias mirties metines, jo gimtajame Pelėdkojų kaime (Kelmės r.) kovo 1-ąją buvo atidengtas ir pašventintas skuodiškio skulptoriaus Mindaugo Jankausko sukurtas paminklas. Akmens viduje pavaizduoti laiptai. Šioje akmens skulptūros abiejuose šonuose nugulė R. Tumino mintys: „Mano požiūris – neieškoti kaltųjų, nes jų nėra, ir neieškoti teisiųjų, nes jų irgi nėra, o ieškoti darnos, kaip gyventi, kad sulauktum Viešpaties šypsenos“, „Teatro negalima surasti, negalima jo pasisavinti, negalima prie jo prisirišti, jis yra neapčiuopiamas, jis yra paukščių taku skrendantis, ieškantis poilsio žemėje... Ir kai tik jį pasikvieti, randi, išvalai jam vietą žemėje, jis nusileidžia, gyvena ir čia pat miršta...“. Taip pat yra dar vienas užrašas, kuris liudija, jog čia 1952 m. sausio 20 d. gimė teatro režisierius, pedagogas Rimas Tuminas. Į paminklo atidengimo iškilmes atvyko R. Tumino artimieji – broliai Vladas ir Valerijus, skulptorius M. Jankauskas, menininko draugai bei teatro bendruomenės atstovai.

Paminklas Rimui Tuminui. Stasio Maziliausko nuotrauka.

Iš Kretingos muziejaus atkeliavo kilnojamoji paroda. Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centras organizavo išskirtinę Kretingos muziejaus parengtą kilnojamąją parodą „Didžiajam karvedžiui Jonui Karoliui Chodkevičiui – 460 m.“ (ši paroda pirmą kartą pristatyta 2020 m. rugpjūčio 28 d. Kretingos muziejuje). Šiais metais paroda tapo puikia proga prisiminti ir pagerbti šią iškilų asmenybę bei jo indėlį į Lietuvos istoriją. Lankytojai galėjo susipažinti su unikaliais eksponatais, kurie pasakoja apie Chodkevičiaus gyvenimą, karinę veiklą, mecenatystę bei palikimą Lietuvai ir Europai.

J. K. Chodkevičius – iškilus Lietuvos didikas, talentingas karvedys ir aktyvus mecenatas. Jis buvo pagrindinis buvusios Kražių jėzuitų kolegijos fondatorius, savo dosnumu jėzuitams padovanojęs septynis kaimus. Paroda ne tik išryškina Chodkevičiaus karinį bei kultūrinį palikimą, bet ir pabrėžia jo reikšmę Kražių istorijai.

Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro informacija

BALANDIS

Folkloro kolektyvų šventė „Graži mūsų šeimynėlė“.

Balandžio 25 d. Kelmės kultūros centro Etninės kultūros ir tradicinių amatų skyrius trisdešimt antrąją kartą pakvietė į Kelmės rajono folkloro kolektyvų šventę „Graži mūsų šeimynėlė“. Šiemet šventė skirta Lietuvos liaudies dainų metams bei 200 metų nuo pirmojo lietuvių liaudies dainų rinkinio paskelbimo. Šventėje dalyvavo Kelmės kultūros centro kolektyvai – tradicinė kapela „Gers čiesas“ (vad. Laima Lapinskienė), folkloro ansambliai „Taduja“ (vad. Osvaldas Gerbenis), „Judlė“ (vad. Angelė Jovaišaitė), Lietuvos aklujų ir silpnaregių sąjungos Kelmės rajono folkloro ansamblis „Ramočia“ (vad. Valdas Rutkūnas), Tytuvėnų kultūros centro Šedbarių skyriaus armonikierių kapela „Tytuvėnų krašto armonikieriai“ (vad. Stasys Butkus). Renginį vedė Kelmės kultūros centro režisierė Rūta Palubeckienė ir folkloristas Osvaldas Gerbenis. Šventės dalyvius sveikino, padėkas ir dovanas kolektyvams dovanojo Kelmės kultūros centro direktorė Laima Lapinskienė.

Vaikų ir jaunimo teatro festivalis „Kodas: teatras“. Šių metų balandžio mėnesį Kelmės mažasis teatras kvietė mažuosius žiurovus, jaunimą ir jų tėvelius į kultūrinį renginį – vaikų ir jaunimo teatro festivalį „Kodas: teatras“. Festivalio programoje buvo įvairaus

amžiaus auditorijai skirtų profesionalių spektaklių bei kūrybinių dirbtuvių, skatinančių pažinti teatrą per skirtingas meno formas.

Spektaklių įvairovė apėmė skirtingus žanrus ir temas: „Knygos teatro“ spektaklis „Žuvėdas“ (rež. Redita Dominaitytė), sukurtas pagal Kazio Sajos apysaką, kvietė į jausmingą kelionę po senovės baltų pasaulį – pasitelkiant kvapus, garsus, žaidimus ir vaizdus; „No Shoes“ teatro interaktyvus spektaklis „Pasistengiau“ (rež. Ieva Jackevičiūtė) per audiovizualinę ir judesio kalbą pasakojo jautrią istoriją apie paauglį, gyvenantį su disleksija; šokio teatro „Dansema“ spektaklis „Miškas“ buvo skirtas 6–18 mėnesių kūdikiams, kvietęs juos į atradimų kupiną pažinimo kelionę, kurioje svarbiausias – individualus poreikis ir ryšys su aplinka; „Šeiko šokio teatro“ spektaklis „Baltoji lopšinė“ nukėlė mažuosius į šiuolaikiškai interpretuotą lietuviškos mitologijos pasaulį apie dabartį.

Kūrybinės dirbtuvės buvo skirtos gilinti pažintį su teatru: „Pojųčių labirintai“ (rež. Rasa Šiaučiuonaitė) skatino jaunimą tyrinėti teatrinę raišką per pojūčius, kūno judesius ir improvizaciją; teatro judesio dirbtuvėse (rež. Lina Jankauskaitė-Peleckienė) dalyviai lavino kūno kalbos įgūdžius, teatrinę išraišką bei emocinį atsivėrimą scenoje.

Pašto ženklų parodos „Laisva Lietuva 1990–2025“ fragmentas. Rolando Kančausko nuotrauka.

Šaukėnuose atidaryta Augenijaus Ambrozo fotografijų paroda. Gegužės 9 dieną Kelmės kultūros centro Šaukėnų kultūros ir amatų skyriuje įvyko šaukėniško Augenijaus Ambrozo fotografijų parodos „Laiko tėkmėje“ atidarymas. Šis renginys sutapo su neseniai paminėtu menininko 75-mečio jubiliejumi. Po muzikinės įžangos, kurią atliko vokalinis-instrumentinis ansamblis „Anima“ (vad. Aidas Kalinčikas), fotomenininkas A. Ambrozas pasidalijo su susirinkusiais įdomiomis gyvenimo istorijomis, prisiminimais ir papasakojo apie šios parodos gimimą. Savo sveikinius ir linkėjimus menininkui išsakė Šaukėnų kultūros ir amatų skyriaus, bibliotekos, kraštotyros muziejaus, bendruomenės atstovai, taip pat giminaičiai, draugai ir kaimynai.

„Europos muziejų naktis 2025“ Kelmėje. Kelmės krašto muziejuje gegužės 17 d., Muziejų dienos išvakarėse, buvo surengta tarptautinė muziejų bendruomenės akcija „Europos muziejų naktis 2025“. Renginys prasidėjo nuotraukų ir dokumentų parodos „Kelmės pieninei – 100 metų“ atidarymu. Trumpoje

istorinėje apžvalgoje buvo paminėti svarbiausi pieninės veiklos faktai. Kelmės pieno perdirbimo bendrovė „Džiaugsmas“ įkurta 1925 m. kovo 25 d. Jos steigėjai buvo B. Kafemanas, P. Kačerauskas, J. Liaudanskis, L. Krajauskas ir J. Šliageris. 1930 m. pieninė įsikėlė į naujas patalpas. Įmonė veikė karo ir pokario metais. Sovietinio laikotarpio metais joje dirbo apie 200 žmonių. 1968–1979 m. rekonstruojami gamybos cechai, statomi nauji pastatai, išplečiamas produkcijos asortimentas. 2008 m. pieninė tapo AB „VILVI Group“ dalimi. Parodoje, kuri skirta šios bendrovės 100-mečiui paminėti, pateikiami užfiksuoti niekur nepublikuoti pieno perdirbimo bendrovės „Džiaugsmas“ cechų įrenginiai, gamybiniai procesai, darbuotojai. Šių fotografijų autorius Lazaris Daninas. Nuotraukos atspausdintos apie 1935 m. fotoateljė „PROGRES“ Kelmėje. Paroda papildyta keletu fotografijų iš pokario laikotarpio.

Parodos dalyvius pasveikino UAB „Kelmės pienas“ direktorė Jolita Valantinienė, kuri trumpai papasakojo apie dabartinę pieninės veiklą. Buvo surengta viktorina pieninės istorijos ir dabartinės produkcijos tema. Tei-

UAB „Kelmės pienas“ ir Kelmės krašto muziejaus direktorės Jolita Valantinienė ir Danutė Žalpienė parodos „Kelmės pieninei – 100“ pristatymo metu. Kelmės krašto muziejaus archyvo nuotrauka.

Kelmės kultūros centro mišrus choras „Cantio“. Angelės Jovaišaitės nuotrauka.

singai atsakiusieji į klausimus apdovanoti UAB „Kelmės pienas“ prizais. Visi parodos dalyviai dalyvavo pieninės produkcijos degustacijoje, kurioje buvo pateikta įvairaus skonio geriamojo jogurto ir užtepėlių.

Kelmės dvaro rūmų rūsyje buvo pristatyta mišrių medijų menininko Tomo Lagūnavičiaus paroda „Naujasis eurocentrizmas ir / ar lietuviškas tautiškumas“. Parodą pristatęs menininkas paskelbė, kad dovanoja Kelmės krašto muziejui visus 27 čia eksponuojamus paveikslus.

T. Lagūnavičius žinomas Lietuvoje ir užsienyje. Yra surengęs daugiau nei 37 personalines parodas, pastatęs daugiau nei 50 performansų, dalyvavęs 56 tarptautinėse parodose ir bienalėse, yra tapęs kelių konkursų, vykusių Toronte, Pekine, Santa Fė (Naujoji Mekska) nugalėtoju ir gavęs platininį apdovanojimą parodoje „Abstracts“ Naujajame Džersyje. Dailininkas nuolat eksponuoja savo paveikslus daugelio šalių galerijose.

Vėliau vyko muzikos atlikėjos ir dainų autorės Aistės Tomkevičiūtės koncertas.

Kelmės krašto muziejaus informacija

Chorinės muzikos festivalis „Iš dainos akių“

Kelmėje. Gegužės 24 d. Kelmės evangelikų reformatų bažnyčioje vyko Šiaulių regiono chorinės muzikos festivalis „Iš dainos akių“, skirtas Kelmės kultūros centro mišraus choro „Cantio“ 55 metų kūrybinės veiklos jubiliejui. Skambėjo daug dainų, sveikinių, netrūko nuoširdaus ryšio su žiūrovais ir bendrų kūrinių.

Kelmės kultūros centro mišrų chorą „Cantio“ jubiliejaus proga ir visus festivalyje dalyvavusius chorus sveikino Kelmės rajono savivaldybės meras Ildefonsas Petkevičius, Kelmės kultūros centro direktorė Laima Lapinskienė. Festivalyje dalyvavo Radviliškio rajono Baisogalos kultūros centro mišrus choras „Naktikovas“ (vadovė Neringa Bernadickienė, koncertmeisterė Rasa Vaigauskaitė), Šiaulių r. kultūros centro Ginkūnų filialo moterų choras „Šaltinis“ (vadovė Birutė Andriukaitienė, koncertmeisterė Jūratė Narvilienė), Radviliškio miesto kultūros centro mišrus choras (vadovas Kęstutis Pakštas, koncertmeisterė Vera Silickaja), Kelmės kultūros centro mišrus choras „Cantio“ (vadovė Dalia Miklovienė, koncertmeisteris Algimantas Šurna).

Kelmės kultūros centro informacija

Akimirka iš Tytuvėnų kultūros centro ansamblio „Augyvė“ pasirodymo. Rolando Kančiausko nuotrauka.

Tytuvėnuose paminėtos poeto, žurnalisto Antano Rimydžio 120-osios gimimo metinės.

Gegužės 28 d. Tytuvėnų piligrimų centre buvo paminėtos poeto, žurnalisto Antano Rimydžio (1905–1994) 120-osios gimimo metinės. Ryte Tytuvėnų bažnyčioje vykusiose šv. Mišiose, kurias aukojo parapijos klebonas Evaldas Alūza, buvo pagerbtas ir poeto tėvo, ilgamečio Tytuvėnų parapijos vargonininko Juozapo Rimydžio (1868–1960) atminimas. J. Rimydis XX a. pradžioje buvo vienas iš tautinio atgimimo Tytuvėnų krašte pradininkų. Po mišių Tytuvėnų parapijiečiai miesto kapinėse aplankė jo kapą.

Tytuvėnų piligrimų centre vykusiame vakare buvo atidaryta poetui A. Rimydžiui skirta fotografijų ir dokumentų paroda, kurią parengė Kelmės Žemaitės viešoji biblioteka. Ekspozicijoje pateiktos fotografijos iš Maironio lietuvių literatūros muziejaus, Žemaičių muziejaus „Alka“ rinkinių, knygos iš Šiaulių apskrities Povilo Višinskio bibliotekos fondų, Tytuvėnų bibliotekinės Zitos Deikutės surinkta archyvinė medžiaga. Vakara savo atliekamais kūriniais pradėjo Tytuvėnų kultūros

centro ansamblis „Augyvė“ (vad. R. Paltarokienė, L. Barauskienė, V. Endrijaitienė, D. Zikienė).

Rengiantis paminėti poeto A. Rimydžio 120-ąsias gimimo metines, Kelmės Žemaitės viešoji biblioteka kartu su VŠĮ Kelmės profesinio rengimo centro kūrybos klubu „Be rėmų“ (vad. Dalia Griškevičienė) paskelbė eilėraščių konkursą. Į kvietimą atsiliepė 20 poezijos kūrėjų ne tik iš Lietuvos, bet ir Belgijos, Šri Lankos. Konkurso komisija 1-ąją vietą skyrė Nijolei Ragainienei (Šri Lanka, Vilnius, Plungė), 2-ąją vietą – Angelei Bražaiti (Šiauliai) ir Virgilijui Bepalovui (Kalvarija), 3-ąją vietą – Eugenijui Šalčiui (Tauragė) ir Jolantai Šilenskienei (Šiauliai). Kelmės Žemaitės viešosios bibliotekos įsteigtas prizas įteiktas Vilijai Dobrovolskienei iš Elektrėnų, o klubo „Be rėmų“ prizas – Briuselio II Europos mokyklos dvyliktokui Vincentui Cicėnui.

Egidijus Ūksas,
Kelmės rajono savivaldybės
Žemaitės viešoji biblioteka

BIRŽELIS

45 kartą Kelmė kvietė švęsti miesto šventę.

Birželio 4–7 dienomis vyko jau 45-oji Kelmės miesto šventė. Net keturias dienas kelmiškiai ir miesto svečiai mėgavosi teatro spektakliais, meno ir fotografijų parodomis, kūrybinėmis dirbtuvėmis, bendruomenių kiemeliais, ekskursijomis, sporto turnyrais, koncertais įvairiose miesto erdvėse – Draugystės parke, Laisvės Gynėjų aikštėje, kultūros įstaigų erdvėse, sporto aikštelėse ir miesto centre.

Paskutinę šventės dieną, šeštadienį, Draugystės parke nuo pat ryto vyko sporto varžybos, šeimų pramogos, cirko pasirodymas ir putų šou, šurmuliavo prekybininkų ir tautodailininkų mugė. Vakare prie savivaldybės pastato išsiriavusi įvairių Kelmės rajono organizacijų bendruomenė iškilminga eiseną atžygiavo į Draugystės parką. Koncertinėje vakaro programoje pasirodė Latvijos ir Vengrijos atstovai, „Grupės 2“ atlikėjai Karolis ir Donatas, Martynas Kavaliauskas bei Vidas Bareikis. Kelmės miesto šventė baigėsi įspūdingu lazerių šou, kuris suteikė metų renginiui ryškią ir įsimintiną pabaigą.

Net lietus neišklaidė geros nuotaikos Kelmės miesto šventės eisenoje. Kelmės rajono savivaldybės archyvo nuotrauka.

Kelmėje atidengta atminimo lenta gydytojui Algimantui Petrovui.

Praėjus metams po mirties, birželio 12 d. Kelmės ligoninėje įvyko Kelmės rajono Garbės piliečio, ilgamečio gydytojo kardiologo Algimanto Petrovo atminimo lentos atidengimo ceremonija.

A. Petrovas daugelį metų dirbo Kelmės ligoninėje, buvo vertinamas už profesionalumą, atsakingą požiūrį į darbą ir pagarbą pacientams. Už nuopelnus sveikatos sistemai ir Kelmės rajonui 2011 m. jam buvo suteiktas Lietuvos garbės piliečio vardas.

Renginio metu tylos minute pagerbtas gydytojo atminimas. Prasmingus žodžius tarė VŠĮ Kelmės ligoninės direktorė Edita Brazienė, Kelmės rajono savivaldybės meras Ildefonsas Petkevičius, buvę pacientai, savivaldybės atstovai. Ceremonijos metu dalintasi prisiminimais ir asmeninėmis istorijomis iš gydytojo darbo ir gyvenimo. Už tai, kad nepamirštas A. Petrovo atminimas, susirinkusiesiems dėkojo į ceremoniją atvykusios gydytojo duktė ir marti. Šalia ligoninės pasodintas sakuros medelis, kuris simboliškai įamžina gydytojo atminimą ir ryšį su šia gydymo įstaiga.

Atminimo lenta Algimantui Petrovui. Kelmės rajono savivaldybės archyvo nuotrauka.

Renginy, skirtas M. K. Sarbievijaus ir Baroko literatūros metams.

Birželio 13 d. Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centre vyko pirmasis projekto „Baroko palytėti“ renginys – „Kražių kolegija ir Baroko literatūra: Sarbievijaus epocha“. Renginio metu pristatyta Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių ir Rankraščių skyrių parengta paroda „Apie dvi Baroko žvaigždes, arba Sarbievijus ir įmantrioji poezija“, Žvilės Nedzinskaitės ir Dariaus Antanavičiaus knyga „Kražių

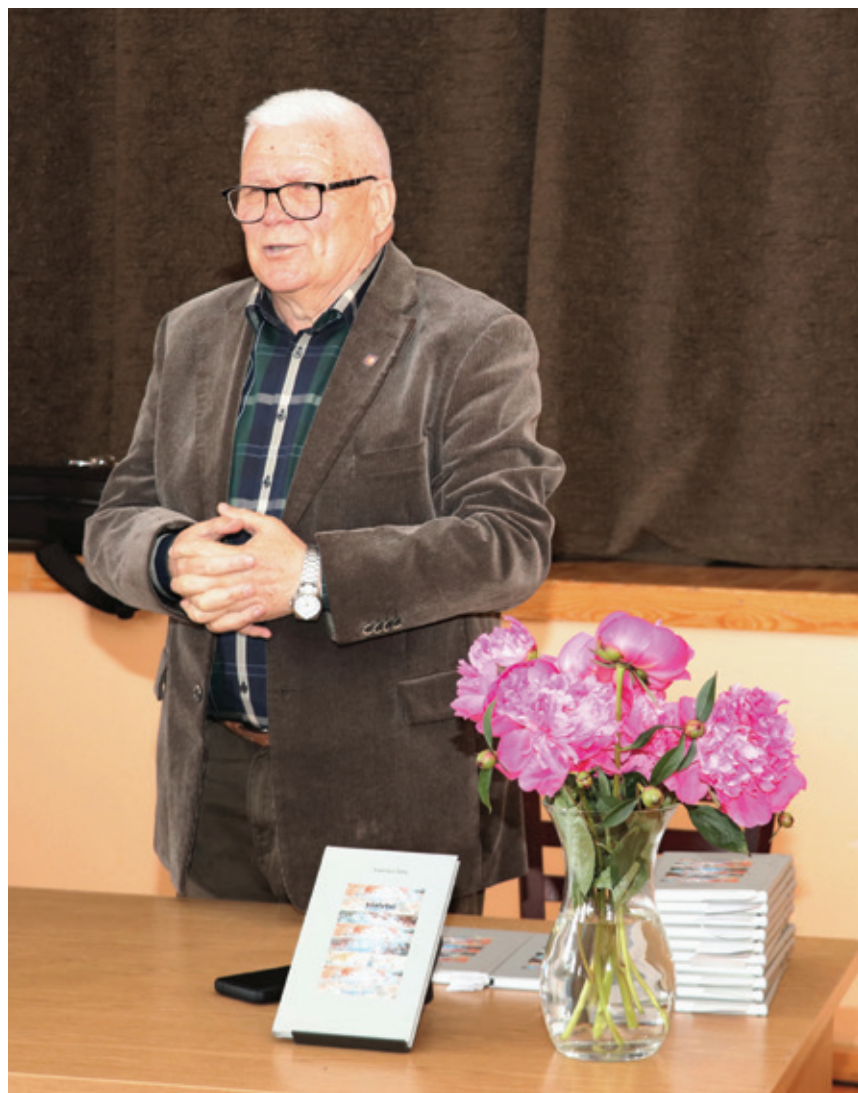
kolegijos šaltiniai“ III dalis bei Ž. Nedzinskaitės mokslo studija „Ludi Camoenales: 1695 m. Kražių rankraščio figūrinė poezija“. Renginį vedė kultūros centro muziejaus vedėjas Vygantas Mažonas.

Parodos pristatymo metu Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyriaus vyriausioji bibliotekė Aušra Rinkūnaitė aptarė įmantriosios poezijos bruožus ir kvietė pasinerti į Baroko laikų epochą, literatūrą bei apžiūrėti renginyje eksponuojamas net XVI a. (1503 m.) siekiančias bibliotekos archyvuose saugomas vertybes. Dr. Ž. Nedzinskaitė ir dr. D. Antanavičius susirinkusiesiems jaunatviškai ir įdomiai pristatė trečiąją Kražių kolegijos istorinių šaltinių dalį. Labai džiugu, kad šiais, Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus ir Baroko literatūros, metais Kražiuose pristatytas 1695 m. Kražiuose sukurtas rankraštis. Šis rankraštis išskirtinis ir labai svarbus, nes paskutinėje jo dalyje Ludi Camoenales esantys figūriniai tekstai susiję su literatūriniu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kontekstu ir europine tradicija. Jo pristatymo metu aptarta figūrinė

poezijos raida, išskiriant svarbiausius jos laikotarpius ir autorius bei pateikiant figūrinės poezijos klasifikaciją.

Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro informacija

Vaiguvoje pristatyta Eugenijaus Šalčio knyga „Trioletai“. Birželio 13 d. Vaiguvos kultūros namuose savo poezijos knygą „Trioletai“ pristatė poetas iš Tauragės Eugenijus Šaltis. Vaiguvoje gimęs ir čia vidurinę mokyklą baigęs poetas pasitiko pilna salė vaiguviškių, giminačių, pažįstamų, bendramokslių. Tai trečioji šio autoriaus eilėraščių knyga. Kiek anksčiau jis yra išleidęs eilėraščių knygas „Grojimas šukomis“, „Virš miestelio varpinės“ ir kompaktinę plokštelę „Mažorai ir minorai“. E. Šalčio eilėraščiai taip pat buvo išspausdinti knygose kartu su kitų autorių eilėraščiais, įgarsinti Tauragės literatų klubo „Žingsniai“ kompaktinėje plokštelėje „Saulėlydžio posmai...“.

Eugenijus Šaltis. Rolando Kančiausko nuotrauka.

E. Šaltis puikiai valdo salės dėmesį, yra iškalingas, todėl jo skaitomų trioletų iš naujosios poezijos knygos, pasakojimų ir prisiminimų klausytis buvo tiesiog gera. Taip pat poeto eilėraščius, trioletus skaitė ir vaiguviškės, o melodijas E. Šalčio trioletams sukūrė ir atliko Rimas Liorančas.

Vaiguvos bibliotekos informacija

150-osios Povilo Višinskio (1875–1906) gimimo metinės. Visuomenės, kultūros ir politikos veikėjas, publicistas, literatūros kritikas, lietuvių tautinio atgimimo judėjimo dalyvis Povilas Višinskis gimė 1875 m. birželio 28 d. Užnėnuose (Kelmės r.). Tikėdamas savo idėjomis, pasišventęs tautos gerovei, jis švietė ir lavino visuomenę, ugdė jos tautinę savimonę. Be to, P. Višinskis pasižymėjo kaip įžvalgus lietuvių

rašytojų talentų ugdytojas. Dar besimokydamas Šiaulių berniukų gimnazijoje „atrado“ Žemaitę, taip pat į didžiąją kūrybą atvedė Šatrijos Raganą, Lazdynų Pelėdą, P. Vaičaitį, J. Krikščiūną-Jovarą, turėjo įtakos J. Biliūnui, G. Petkevičiui-Bitei. Mūsų kultūros istorijoje nerasime kitos tokios asmenybės, kuri tiek daug jėgų skirtų kitų rašytojų kūrybai. Kiekvieno kūrėjo, su kuriuo bendravo, sieloje P. Višinskis sugebėdavo rasti tą aukso grūdą, kuris duodavo puikių literatūrinių vaisių. Skatindamas rašyti kitus ir pats nepaleido iš rankos plunksnos. Parengė ir išleido elementorių „Mažas elementorius arba skaitymo ir rašymo mokslas“ (1905), parašė apsakymus „Paparčio žiedas“, „Ant kryžkelio“. Taip pat išleido publicistines knygeles „Vaina arba karė“ (1906), „Visuotinas, lygus, slaptas ir betarpiškas balsavimas“ (1905), „Žmogaus tiesos“ (1905) ir „Kas tai yra konstitucija?“ (1906).

LIEPA

Tautodailininkui Mečislovui Ežerskiui – 85-eri. Mečislovas Ežerskis – tradicinio amato – drožybos – puoselėtojas, tautodailininkas gimė 1940 m. liepos 1 d. Kražiuose. Jau seniai Kelmėje gyvenantis M. Ežerskis žinomas kaip meniškų lazdų drožėjas bei privataus Lazdų muziejaus įkūrėjas. Pomėgį drožti jis paveldėjo iš tėvo ir vyriausiojo brolio. Šiuo metu M. Ežerskis yra išdrožinęs daugiau nei šešis tūkstančius lazdų. Dalį jų vyras eksponuoja savo namuose įkurtame Lazdų muziejuje. Drožybos amato puoselėtojas yra surengęs nemažai individualių parodų, dalyvauja ir bendrose parodose; jam suteiktas liaudies meistro vardas. Droži-

nėjimo amato patirtį kitiems meistras tautodailininkas perduoda tradiciniuose Žemaičių etnomuzikavimo ir liaudies amatų vasaros kursuose ir folkloro festivalyje „Ir pajauga žali leipa“ Kelmėje. Nuo 2009 m. M. Ežerskio lazdos sertifikuotos ir pripažintos tautinio paveldo produktu.

Vasaros kursai. Liepos 8–11 dienomis Kelmės kultūros centre vyko 36-ieji Žemaičių etnomuzikavimo, tradicinių amatų ir 9-ąjį kartą suorganizuoti Žemaitijos regiono bandomininkų kursai, subūrę daugiau per 130 etninės kultūros mylėtojų. Kursų metu

Vasaros kursų atidarymo akimirka. Kelmės kultūros centro archyvo nuotrauka.

Atminimo akmuo „Žuvusiems Virtukų kautynių didvyriams“. Vytauto Šimkūno nuotrauka.

vyko edukaciniai etnomuzikavimo ir amatų mokymai, paskaitos, parodos, susitikimai, trumpametražių filmų peržiūros, koncertai ir folklorinių šokių vakaronės. Dalyviai galėjo rinktis iš 9 etnomuzikavimo (smuikavimo, kankliavimo, grojimo bandonija ir armonika, žemaitiško dainavimo ir kt.) ir 9 amatų (kanklių gamybos, lazdu drožimo, akmens tašymo, tradicinės juvelyrikos, juostų audimo, molio lipdymo ir kt.) sekcijų. Tarp mokytojų buvo žinomi etnomuzikologai, liaudies meistrai ir tautodailininkai. Kursai buvo ne tik mokymų, bet ir kultūrinių mainų platforma – svečiai iš Vengrijos ir Serbijos pristatė savo liaudies šokius, muziką, dainas, surengė dirbinių parodą.

Meninis iššūkis Kražiuose: skulptūra M. K. Sarbievijui. Minint poeto Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus 430 metų jubiliejų, liepos 11 d. Kražiuose įvyko skulptūros, skirtos M. K. Sarbievijaus ir Baroko literatūros metams paminėti, pristatymas. Renginio metu buvo pristatyta skulptorių Kazio Bimbos ir Gintaro Slipkaus skulptūra „M. K. Sarbievijui“ ir atskleistas jos idėjinis turinys bei kūrimo kelias, siejantis barokinę literatūrą su šiuolaikinės skulptūros raiška. Už nuoširdų darbą ir kūrybą, kuriant jaukesnę, kultūros kupiną

aplinką miestelyje, autoriams dėkojo Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro direktorė Lina Mikalajūnaitė ir Kražių seniūnas Rolandas Karčiauskas.

Prieš 80 metų įvyko Virtukų kautynės. 1945 m. liepos 22 d. Virtukų miške buvo vykdoma iš anksto kruopščiai parengta karinė-čekistinė operacija. Kautynėse su 1500 NKVD pasienio kariuomenės 31-ojo pulko kareivių dalyvavo 4 Žebenkšties rinktinės partizanų būriai, vadovaujami vado Juozo Čeponio-Budrio, Algimanto Zaskevičiaus-Vasario ir štabo viršininko Jono Žemaičio-Dariaus (iš viso apie 60 partizanų).

Kautynėse žuvo 16 partizanų. Iš jų žinomi: rinktinės ginkluotės skyriaus viršininkas, Betygalos būrio vadas Petras Markevičius-Pranckus (1912–1945), ūkio dalies viršininkas Bronius Rožanskas-Rainys (1912–1945), sanitarijos skyriaus viršininkė Janina Čepaitė-Žibutė (1922–1945), Liolių partizanų būrio vadas Liudas Jankauskas-Žirgas (1914–1945), būrio vadas Petras Rudys-Stumbras (1915–1945), partizanai Viktoras Gailius-Berankis (1923–1945), Elena Gailiūtė-Voverė (1925–1945), Kazys Globys (1914–1945), Alfonsas Jankauskas-Katinas (1924–1945), Edvardas Makauskas (1925–1945), Benadas Venclauskas-Balandis (1921–

1945) ir partizanų ryšininkė Janina Elzbergaitė-Lelija (1925–1945).

Mūšyje žuvusio P. Markevičiaus-Pranckaus anūko Kęstučio Markevičiaus iniciatyva Virtukų miške, mūšio vietoje, 2018 m. pastatytas atminimo akmuo „Žuvusiems Virtukų kautynių didvyriams“.

Kelmės krašto muziejaus informacija

Pagryžuvys šventė 450-ąją sukaktį. Liepos 25 d. tradicinėje vasaros šventėje „Švęskime su Onomis“ Pagryžuvys pažymėjo ir garbingą 450-ąją savo vardo paminėjimo jubiliejų. Pagryžuviškiams tai buvo ne tik šventė, bet ir proga susitikti, švęsti, pagerbti ne

vieną dešimtmetį gyvenančius žmones, didžiulis savo krašto istorija ir tradicijomis. Gausus sveikintojų būrys susirinkusiesiems linkėjo saugoti Pagryžuvio istoriją, šio krašto kultūros paveldą perduodant ją ateities kartoms, tęsti ir kurti naujas tradicijas. Visiems buvo malonu stende „Pagryžuviui 450 šypsenų“ aptikti ne tik savo, bet ir atpažinti mylimų artimųjų ar seniai matytų pažįstamų veidus bei šypsenas. Savo koncertines programas šventės dalyviams dovanojo Kėdainių liaudies muzikos kapelos „Vilainiai“ (vad. Antanas Mikalauskas), atlikėja „Tikroji išdykėlė“ (Aušrinė Gerikienė), atlikėjas Tonis (Antonijus Žilinskas), populiarios muzikos duetas Simas ir Indrė.

RUGPJŪTIS

Ilonai Bakšei-Bumblauskienei – 55. Rašytoja, Reginos Biržinytės literatūrinės premijos laureatė, vaikiškų knygelių autorė, lektorė, kūrybininkė Ilona Bakšė-Bumblauskienė gimė 1970 m. rugpjūčio 5 d. Juodėjų kaime (Telšių r.). Kurį laiką gyveno Kražiuose. Čia ji aktyviai įsiliejo į viso Kelmės rajono visuomeninį bei kultūrinį gyvenimą – vaidino ir dainavo įvairiuose kolektyvuose. Vėliau persikėlė gyventi į Kauną. Sukūrė 2 tarptautinius žurnalus – „Nykštukas“ ir „Kutis“, išleido virš 200 leidinių vaikams. Žurnalai ir knygelės

sulaukė didelio pasisekimo ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Šiuo metu I. Bakšė-Bumblauskienė įvairiuose Lietuvos miestuose skaito paskaitas, mielai dalyvauja susitikimuose su skaitytojais bibliotekose, mokyklose ir vaikų darželiuose; aktyviai kuria edukacinį turinį vaikams, šeimoms.

Tradicinis menininkų pleneras Šaukėnuose. Rugpjūčio 11–15 d. Šaukėnuose vyko Kelmės kultūros centro Šaukėnų kultūros ir amatų skyriaus organizuo-

Plenero „Bendrystėje šviesti Lietuvai“ dalyviai, svečiai ir organizatoriai. Kelmės kultūros centro Šaukėnų kultūros ir amatų skyriaus archyvo nuotrauka.

Tarptautinio almanacho pristatymo dalyviai. Gintauto Stungurio nuotrauka.

jamos tarptautinės menininkų kūrybinės dirbtuvės (pleneras) „Bendrystėje šviesti Lietuvai“, į kurias atvyko Lietuvos ir Latvijos profesionalūs menininkai. Šiemet dalyvavo 20 dalyvių: 16 tapytojų ir 4 fotomenininkai.

Rugpjūčio 15 d. Šaukėnų Švč. Trejybės bažnyčioje po šv. Mišių, kurias aukojo klebonas Tomas Ūksas, įvyko menininkų kūrybinių dirbtuvių metu sukurtų darbų parodos atidarymas ir šventinis plenero uždarymas. KKC Šaukėnų kultūros ir amatų skyriaus etninės kultūros specialistė Gitana Urmonienė susirinkusiesiems pristatė plenero dalyvius. Menininkams įteiktos padėkos; jie dėkojo organizatoriams už puikią programą, galimybę tokiam nuostabiame gamtos kampelyje Šaukėnuose pasisemti idėjų kūrybai. Plenero dalyviams sveikinimo žodžius tarė ir kūrybinės sėkmės linkėjo LR Seimo narys Kęstutis Bilius, Šaukėnų seniūnas Algimantas Šukys.

Poezijos ir bendrystės šventė Šedbaruose.

Rugpjūčio 16 dieną Šedbaruose įvyko respublikinis renginys – tarptautinio almanacho „Lyg žvaigždė tavo ašara švies, nuaudus žemei margąjį rūbą“, skirto Almai ir Valdui Adamkams pagerbti, sutiktuvės. Renginį organizavo Lietuvos nepriklausomųjų rašytojų sąjunga (toliau LNRS) ir Šedbarų biblioteka. LNRS pirmininkė, LR meno kūrėja, poetė Dalia Milukaitė-Buragienė pristatė almanachą, kurio sudarytoja ir redaktorė yra pati. Ji papasakojo, kaip kilo mintis rašytojų bei literatų įvairalype kūryba pagerbti iškilias asmenybes – A. ir V. Adamkus – ir taip įprasinti jų indėlį į Lietuvos literatūrą, kultūrą, istoriją. Leidinyje publikuojami 150-ties autorių kūriniai, jis iliustruotas spalvotomis nuotraukomis

iš LNRS renginių, susitikimų. Almanacho sutiktuvėse dalyvavo, skaitė eiles, mintimis pasidalino LNRS nariai, kiti poetai iš Jurbarko, Kelmės, Radviliškio, Raseinių, Šiaulių, Vilkaviškio ir Šedbarų. Už aktyvią veiklą ir indėlį į šį leidinį laureatės vardas buvo suteiktas LNRS rašytojai Jadvygai Šimkienei iš Kelmės, o diplomantės – LNRS poetei šedbariškei Daliai Galbuogienei. Už nuopelnus pagerbti ir LNRS nariai Rita Japkevičienė iš Radviliškio ir Pranas Laurinavičius iš Raseinių. Šventė džiugino ne tik eilėmis, bet ir muzika – Raseinių rajono kultūros centro Šiluvoje bardai Saulius Beniulis ir Jūratė Dabžanskienė.

Šedbarų bibliotekos informacija

Tarptautinis Tytuvėnų vasaros festivalis. Nuvilnijo XXII tarptautinis Tytuvėnų vasaros festivalis, subūręs profesionaliosios muzikos gerbėjus. Nuo birželio 21 d. iki rugpjūčio 17 d. nuskambėjo 10 išskirtinių koncertų, kuriuose dalyvavo Lietuvos valstybinis simfoninis orkestras, Valstybinis Čiurlionio kvartetas, Lietuvos kamerinis orkestras, 19 atlikėjų iš 5 šalių (Lietuvos, Estijos, Vokietijos, Ukrainos ir Lenkijos). Festivalio koncertai vyko šešiose skirtingose scenose: Kelmės Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje, Baisogalos dvare, Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Gimimo bazilikoje, Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčioje, Šeduvos Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčioje, Kurtuvėnų dvaro svirne.

Regina Venckutė mini 80-ąjį jubiliejų. Regina Venckutė – lietuvių kalbininkė, humanitarinių mokslų daktarė, gimė 1945 m. rugpjūčio 18 d. Šaukėnuose. Ji

studijavo Vilniaus universitete, vėliau – doktorantūrą (anuomet – aspirantūra) Maskvos M. V. Lomonosovo universitete. Dirbo Vilniaus ir Helsinkio (Suomija) universitetuose. Iš Šaukėnų kilusios mokslininkės profesinė ir visuomeninė veikla daugiausia susijusi su bendrąja kalbotyra, lietuvių kalbos istorija, finougristika. Apie tai ir apie kalbos kultūrą ji yra paskelbusi nemažai mokslinių straipsnių, parašė vadovėlį „Kalbos mokslo pagrindai“ (su Z. Babickiene, 2013). R. Venckutę galima vadinti ir lietuvių kalbotyros metraštininke – ji parengė atsiminimus apie vyresnės kartos kalbininkus Joną Kazlauską, Joną Kabelką, Joną Balkevičių bei iš mūsų krašto kilusį kalbininką Albertą Rosiną. Taip pat svariai prisidėjo prie kalbos mokslo sklaidos bendradarbiaudama su Mokslo ir enciklopedijų leidybos centru – „Visuotinei lietuvių enciklopedijai“ parašė 76 straipsnius, konsultavo leidžiant daugiatomį „Pasaulio vietovardžių“ žodyną (įėjo į žodyno redakcinę tarybą).

Už reikšmingus mokslo ir mokslo populiarinamuosius bei mokomuosius darbus, kalbinį visuomenės švietimą, ilgametę visuomeninę lituanistinę veiklą 2022 m. dr. R. Venckutei skirta kalbininko Petro Būtėno ir jo mokinės Aleksandros Kazickienės atminimo premija.

Šiemet Kovo 11-osios Nepriklausomybės akto signatarui Antanui Račui būtų sukakę 85 metai. Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo akto signataras, politinis ir visuomenės veikėjas, Kelmės ra-

jono Garbės pilietis, pedagogas Antanas Račas gimė 1940 m. rugpjūčio 28 d. Jurbarko. Jis studijavo vokiečių kalbą Vilniaus universitete, kur įgijo filologo kvalifikaciją. Dirbo Zarasų, vėliau Kelmės rajonų švietimo ugdymo įstaigose įvairiose pareigose. Sužibus Lietuvos nepriklausomybės vilčiams, 1988 m. A. Račas įsitraukė į Sąjūdžio veiklą – buvo Sąjūdžio Seimo narys, Sąjūdžio Kelmės rajono tarybos pirmininkas. 1990 m. buvo išrinktas ir aktyviai dirbo Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo deputatu. Tų pačių metų kovo 11-ąją A. Račas pasirašė Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo Aktą. Vėliau jis dukart buvo išrinktas į LR Seimą. Signataras aktyviai dalyvavo ir visuomeninėje veikloje. A. Račas įsteigė Lietuvos samariečių bendriją (buvo jos pirmininkas), dalyvavo tarptautinės samariečių organizacijos veikloje, tarptautiniuose šeimos kongresuose, tarptautinės Tradicijų, šeimos ir nuosavybės gynimo (TFP) organizacijos veikloje, buvo kasmetinių piligriminių Padėkos ir Vilties žygių iš Kelmės ir Tytuvėnų į Šiluvą organizatorius ir dalyvis. Prie pačių nepriklausomos Lietuvos ištakų tvirtai stovėjęs A. Račas iki pat 2014 m. veikė nepriklausomos valstybės labui ir gynė jos interesus.

Kovo 11-osios – Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo diena, kovo 10 d. Kelmės krašto muziejus parengė fotografijų parodą „Kovo 11-osios akto signataras Antanas Račas“, skirtą Lietuvos Nepriklausomybės 35-mečiui ir signataro 85-mečiui paminėti.

Tytuvėnų vasaros festivalio akimirka iš fortepijoninio dueto – lietuvių pianisto Justo Šerveniko ir estų pianisto Johan Randvere – pasirodymo. Bronislavos Buchienės nuotrauka.

Europos kalvystės bienalėje pristatyti lietuviški kryžiai-saulutės pavergė italų širdis.

2025 m. rugsėjo 4–7 d. Stia mieste (Italija), Toskanos regione, vykusioje Europos kalvystės bienalėje „Biennale Europea d'Arte Fabbile“ buvo pristatyta lietuvių paroda „Lietuva. Šimtas saulių geležinių“. XVIII a. koplyčioje *Cappella della Madonna del Ponte* eksponuota beveik 60 geležinių kryžių-saulučių, sukurtų dvidešimties kalvių, dalyvavusių festivalyje „Užventis MENE“ 2021–2024 m. Kūriniai sudaro Užvenčio kraštotyros muziejaus kolekcijos branduolį.

Šių metų bienalė sulaukė ypatingo masto – joje dalyvavo net 250 kalvių iš įvairiausių pasaulio šalių, o jų darbų stebėti susirinko tūkstančiai metalo meno gerbėjų. Dalyvavimas pripažintoje tarptautinėje bienalėje – galimybė didinti Lietuvos bei jos kūrėjų žinomumą bei užmegzti ilgalaikes partnerystes. Įkurdinta visai šalia centrinės miesto aikštės, mūsų šalies ekspozicija tapo svarbiu bienalės akcentu. Paroda sulaukė tiek vietinių, tiek užsienio delegacijų didelio susidomėjimo – privačių ekskursijų po parodą panoro svečiai iš Suomijos, Norvegijos, Švedijos bei Estijos.

„Vietiniai italai prisipažino, kad paroda juos veikė emociškai, kai kurie išeidavo net susigraudinę. Itin įsiminė vienos jaunos merginos reakcija, kai miestelio restorane priiminėdama mūsų grupės užsakymą ir su-

žinojusi, kad atvežėme kryžių-saulučių parodą iš Lietuvos, ji nuoširdžiai šūktelėjo: „O Dieve“, ir nubėgusi prie kolegų itališkai čiauškėjo apie šimtą geležinių saulių“, – įspūdžiais dalijosi „Užventis MENE“ organizatorė Milda Balvočiūtė-Knyzelienė.

Kryžiumi paženklinta lietuviška tradicija pripažinta vienu svarbiausių po šia saule gyvų kultūros ženklų. Kryždirbystė ir kryžių simbolika 2001 m. pateko tarp devyniolikos pirmųjų UNESCO paskelbtų Žmonijos žodinio ir nematerialaus paveldo šedevrų, o praėjus septyneriems metams buvo įtraukta į Žmonijos nematerialaus kultūros paveldo reprezentatyvųjį sąrašą.

Nesusidūrusiam su lietuviškų tradicijų kontekstu galimai nesuprantamas parodos pavadinimas, tad verta nedaugžodžiaujant pasakyti, kad kryžius-saulutė – tai unikalus lietuvių geležinių kryžių tipas. Saulutę dažniausiai sudaro plokščios geležinės kryžmos, kurias centre jungia skritulys arba žiedas ir nuo jo einantys tiesūs ar banguoti spinduliai, kryžmės, mėnulio pjautuvai ar kitokie kaltiniai motyvai. Šiuos įspūdingo grožio kūrinius kalė ir tebekala talentingi vietiniai kalviai, skatinami senovinių etninių tradicijų ir veikiami krikščioniško, bažnytinio Europos meno. Bekraštė kryžiaus formų, stiliaus ir puošybos įvairovė apsako nesibaigiančią, neišsenkančią, su kiekvienu kūriniu atsinaujinančią išraiškos gyvybę. Jų organiška visuma atspindi laikmečių ir kultūrų tėkmę, susipynimą ir persikeitimą, pamirštas ir naujai įgytas simbolines reikšmes.

Paroda „Lietuva. Šimtas saulių geležinių“, kylanti iš gilaus tikėjimo ir pagarbos tradicijai, savyje suvienija meistrystę su gyvąja bendruomenės atmintimi. Šiuolaikiniam, performansų mene ieškančiam ir laikinybę aukštinančiam, *homo consumens* gali pasirodyti sunku suprasti, kaip dulkėtuose muziejaus fonduose sugulios geležinės medinių kryžių viršūnės, toli matančių bažnyčių, koplyčių – kryžių replikos ar šiuolaikinės kalvių interpretacijos gali turėti svorį. Svorį – matuojamą ne kilogramais, nors yra parodoje eksponatų, kurių nepakelti vienam žmogui, o svorį – matuojamą šimtmečiais, šimtmečiuose sugulusia *homo faber* – kuriančio žmogaus – išmintimi, kad kiekvienas yra savo laimės kalvis.

„Dalyvavimas Europos kalvystės bienalėje ir Lietuvos geležinės kryždirbystės pristatymas man yra senos svajonės išsipildymas“, – apie dalyvavimą bienalėje kalbėjo kalvių kalvis Virgilijus Mikuckis. Bienalės uždarymo metu Lietuvos delegacija, dėkodama organizato-

Lietuvos delegacija Europos kalvystės bienalėje. Gabrielės Knyzelytės nuotrauka.

riams, XVIII a. koplyčiai, kurioje vyko paroda, padovanoto specialiai šiai erdvei V. Mikuckio nukaldintą metalinį kryžių-saulutę su Švč. Mergelės Marijos monograma. Šis gestas tapo simboliniu lietuvių indėliu į vietos kultūrinę erdvę ir įprasmino užmegztą ryšį tarp Lietuvos ir Italijos metalo meną puoselėjančių miestų.

Milda Balvočiūtė-Knyzelienė,
Užvenčio kraštotyros muziejus

Mokslinė konferencija Kelmėje.

Rugsėjo 12 d. Kelmės krašto muziejuje įvyko mokslinė konferencija „Vlado Putvinskio bendražygiai ir darbų tęsėjai“, skirta Lietuvos šaulių sąjungos (LŠS) veikėjos, Šaulių moterų garbės vadės Emilijos Putvinskienės 150-osioms ir ilgamečio Lietuvos šaulių sąjungos išeivijoje vado, LŠS ir LŠS Išeivijoje garbės nario ir šaulio, Vyčio Kryžiaus ordino kavalieriaus Mykolo Abariaus 100-osioms gimimo metinėms paminėti.

Konferencijos dalyvius pasveikino LŠS vado pavaduotojas plk. ltn. Gediminas Latvys, Kelmės rajono savivaldybės meras Ildefonsas Petkevičius ir Kelmės krašto muziejaus direktorė Danutė Žalpienė. Konferencija prasidėjo Kelmės rajono Šaukėnų Vlado Putvio-Putvinskio gimnazijos mokinių menine programa (vad. Vitalija Riškuvienė).

Pranešimus skaitė Lietuvos karo istorikas, LR Seimo narys dr. Valdas Rakutis, Šaulių „Aušros“ muziejaus muziejininkas Jonas Kiriliauskas, LŠS Išeivijoje jaunųjų šaulių vadas Linas Orentas (Detroitas, JAV). Vėliau buvo

pristatyta Šaulių „Aušros“ muziejaus kilnojamoji paroda „Tegul sklinda tautoje Vlado Putvio idėjos“.

Konferenciją vedė LŠS V. Putvinskio-Putvio klubo prezidentas, Vyčio Kryžiaus ordino kavalierius, Stasys Ignatavičius, jam talkino Dovydas Jokubauskis.

LŠS vado pavaduotojas plk. ltn. G. Latvys Emilijos Putvinskienės 150-ųjų gimimo metinių atminimo medaliais-monetomis apdovanojo Kelmės krašto muziejaus darbuotojas: direktorę Danutę Žalpienę, muziejininkę Kristiną Milašauskienę ir rinkinių kuratorę Birutę Radavičienę. Šią konferenciją organizavo LŠS V. Putvinskio-Putvio klubas ir Kelmės krašto muziejus, rėmėjas – Lietuvos šaulių sąjunga.

Kelmės krašto muziejaus informacija

Konferencija-literatūros forumas Kražiuose.

Rugsėjo 13 d. Kražių Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus kultūros centre vyko konferencija-literatūros forumas. Renginyje į Kražius subūrė literatūros puoselėtojus, mylėtojus. Literatūros forumas Kražiuose rengiamas jau antrus metus, o šiais metais jo tema buvo akcentuojama į baroko epochos kūrėjus. Pranešimus skaitė Kražių Žygimanto Liauksmio pagrindinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja metodininkė Emilija Kvietkuvienė („Motiejus Kazimieras Sarbievijus ir Kražiai“), rašytojas, pedagogas, režisierius Dominykas Matulionis („Baroko literatūros religiniai, politiniai ir visuomeniniai aspektai šiuolaikinėje kūryboje ir teatre“), rašytoja Aukšė Šiugždinienė-Lavisa Spell („Mistinė literatūra ir kūrybos mistika“). Kūrybines dirbtuves vedė dramaturgė, teatrologijos mokslų daktarė Gabrielė Labanauskaitė. Specializuotą ekskursiją vedė Vygantas Mažonas, Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro muziejaus vedėjas.

Kražių M. K. Sarbievijaus
kultūros centro informacija

Mokslinės konferencijos pranešėjai ir organizatoriai. Kelmės krašto muziejaus archyvo nuotrauka.

Lietuvių paroda „Lietuva. Šimtas saulių geležinių“ Italijoje. Gabrielės Knyzelytės nuotrauka.

Padėkos raštais ir dovanėlėmis pagerbti Kelmės rajono kultūros įstaigų darbuotojai. Kelmės rajono savivaldybės archyvo nuotrauka.

Gerimanto Ruko knygos „Dainos gimtinei“ pristatymas. Rugsėjo 20 d. Kelmės profesinio rengimo centro salėje pristatyta Kelmės kultūros centro meno vadovo Gerimanto Ruko knyga „Dainos gimtinei: kūriniai liaudiškos muzikos kapeloms“. Iš tėvų paveldėjęs meilę muzikai, šiandien jis žinomas kaip talentingas muzikos mokytojas, puikus ansamblių ir kapelių vadovas, pučiamųjų orkestro muzikantas ir giedotojas. Knygoje 40 G. Ruko sukurtų dainų. Pristatyme koncertavo Kelmės kultūros centro liaudiškos muzikos kapela „Kelmynė“ (vad. G. Rukas) ir muzikavimo grupė „Intriga“ (vad. A. Jovaišaitė), atlikdami G. Ruko dainomis parverstas kraštiečių, ir ne tik jų, literatų eiles.

Kelmės kultūros centro informacija

Įteikta Metų kultūros darbuotojo premija, pagerbti kultūros darbuotojai. Rugsėjo 22 d., minint 150-ąsias Mikalojaus Konstantino Čiurlionio gimimo metines, Kelmės rajono savivaldybėje buvo švenčiama Pasaulio kultūros diena. Šventės metu Metų kultūros darbuotojo premija įteikta Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešosios bibliotekos Metodikos, informacijos ir technologijų skyriaus vedėjai Jovitai Dinapienei už indėlį plėtojant bibliotekų veiklą, naujų bibliotekų paslaugų tobulinimo iniciatyvas. Kelmės rajono savivaldybės mero padėkos raštu apdovanota Kelmės kultūros centro Lupikų skyriaus mėgėjų meno kolektyvų vadovė Genė Ačienė; Administracijos direktorės – Kelmės mažojo teatro darbuotojas Česlovas Brazinskis, Kelmės kultūros centro Šaukėnų kultūros ir amatų skyriaus meno vadovas Algirdas Raubickas, Kelmės kultūros centro Pakražančio skyriaus meno vadovas Saulius Venckus; Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vedėjos – Tytuvėnų kultūros centro meno vadovė Rita

Paltarokienė, Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešosios bibliotekos Užvenčio bibliotekos vyresnioji bibliotekininkė Regina Karpienė ir Liolių bibliotekos vyresnioji bibliotekininkė Silva Pakatilienė.

Renginių ciklas „Nuo džiazio iki erdvių“. Rugsėjo mėnesį Kelmės kultūros centras pristatė naują renginių ciklą „Nuo džiazio iki erdvių“. Tai projektas, kuriame susijungė dvi skirtingos kryptys – šiuolaikinis menas ir gyva, improvizacinė džiazio muzika. Renginiai vyko įvairiose miesto vietose – galerijose, bažnyčioje, kultūros centro erdvėse, net Kelmės miesto gatvėse bei aikštėse. Tokiu būdu buvo siekiama kultūrą priartinti prie žmonių ir suteikti jiems naujų patirčių.

Ciklo pradžia – Lauros Baltijutės grafikos paroda A. Liaudansko galerijoje, kurią lydėjo Justino Juškevičiaus muzikinė improvizacija. Vėliau vyko džiazio vokalistės ir fleitininkės Nedos Malūnavičiūtės koncertas Evangelikų liuteronų bažnyčioje, grupės „Hit-Kick“ pasirodymas kultūros centre bei gatvės teatro spektaklis „Quintet della morte“, režisuotas Jūratės Širvytės-Rukštelės.

Grupės „Hit-Kick“ koncerto akimirkos. Gabijos Povilaitytės nuotrauka. Kelmės kultūros centro archyvas.

Mėnesio renginius užbaigė roko grupės „Jauti“ koncertas, tapęs simboliu ciklo finalu.

Šiuo projektu Kelmės kultūros centras siekė parodyti, kad kultūra gali vykti ne tik tradicinėse salėse, bet ir netikėtose miesto erdvėse, o įvairūs menai – darniai papildyti vienas kitą.

Rūta Palubeckienė,
Kelmės kultūros centras

Kelmės istorija – gyvai ir interaktyviai. Rugsėjo 27-ąją kelmiečiai ir miesto svečiai dalyvavo pažintinėje ekskursijoje po Kelmės miestą. Savo žiniomis apie miesto istoriją su susirinkusiais dalijosi Kelmės krašto muziejaus muziejininkė Kristina Milašauskienė, kuri pristatė reikšmingus miesto praeities įvykius, asmenybes bei kultūros ir architektūros paveldą.

Ši ekskursija – tai Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešosios bibliotekos įgyvendinamo projekto „Istorinis maršrutas po Kelmę“ dalis (projektą finansuoja Lietuvos kultūros taryba ir Kelmės rajono savivaldybė). Projekto metu sukurtas interaktyvus žemėlapis, kuriame sužymėti svarbiausi iki mūsų dienų išlikę ir neišlikę Kelmės miesto architektūros, istorijos ir kultūros paveldo objektai.

Interaktyvus žemėlapis, pasiekiamas Kelmės Žemaitės viešosios bibliotekos internetinėje svetainėje (nuoroda: <https://interactivemaps.eu/lt/zemelapis/?mapid=30454>) bei Kelmės miesto viešosiose erdvėse (QR kodai), suteikia galimybę visiems besidomintiems

Kelmės miesto istoriją pažinti savarankiškai, kiekvienam patogiu laiku.

Aistė Mažonienė,
Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešoji biblioteka

Žemaitės tekstų gatvės skaitymai. Rugsėjo 30 d. Kelmėje pirmą kartą vyko improvizuoti rašytojos Žemaitės tekstų gatvės skaitymai – galbūt tai buvo ir pirmasis toks renginys visoje Lietuvoje. Valandą trukusioje literatūrinėje kelionėje Kelmės mažojo teatro aktoriai Justina Kasiulytė, Laura Šmitkinienė, Armida Jurgilė, Sandra Zakarienė ir Modestas Vaitkevičius kartu su susirinkusiais klausytojais leidosi į simbolinį pasivaikščiojimą per Žemaitės kūrybą. Skaitymai vyko miesto viešosiose erdvėse: prie Kelmės Žemaitės viešosios bibliotekos, prie freskos „Kelmė kviečia kavos“, Laisvės gynėjų aikštėje ir Kelmės turgelyje.

Kelmės mažojo teatro aktoriai skaitė Žemaitės tekstus viešosiose erdvėse. Rolando Kančausko nuotrauka.

SPALIS

Kelmės rajono garbės piliečiui Juozui Budraičiui – 85. Spalio 6 d. jubiliejų švenčiantis kino ir teatro aktorius, fotomenininkas, diplomatas, Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas Juozas Budraitis yra kilęs iš Liepynų kaimo (Kelmės r.). Jis baigė Vilniaus universiteto Teisės fakultetą, vėliau išklaušė aukštuosius kino režisūros kursus Maskvoje, visgi pasirinko aktoriaus kelią. Sukūrė daugiau nei 120 vaidmenų kine, teatre, televizijoje. Nesvetimas J. Budraičiui ir diplomato darbas – nuo 1996 m. buvo Lietuvos Respublikos ambasados Rusijos Federacijoje patarėju, o 2001–2010 m. – Lietuvos Respublikos ambasados Rusijos Federacijoje kultūros atašė.

Yra įvertintas aukštais apdovanojimais. 1974 m. jam suteiktas LSSR nusipelnusio artisto, 1982 m. – LSSR liaudies artisto vardas. 2003 m. apdovanotas

ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Komandoro kryžiumi, 2020 m. – Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos garbės ženklu „Lietuvos diplomatijos žvaigždė“. 2023 m. Juozui Budraičiui suteiktas Kelmės rajono Garbės piliečio vardas.

Devintieji Žemaitės skaitymai. Minint 180-ąsias rašytojos Žemaitės gimimo metines Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešoji biblioteka, įgyvendindama projektą „Devintieji Žemaitės skaitymai. Potyriai“, surengė konferenciją „Devintieji Žemaitės skaitymai“. Juose buvo perskaityti 5 pranešimai, skaitytos ištraukos iš Žemaitės kūrinių, veikė dvi parodos, pristatyta virtuali kelionė „Paskui Žemaitę“.

Konferenciją žemaitiška liaudies daina „Kyno ty margi dvara“ pradėjo Kelmės kultūros centro folkloro

atlikėjai, o konferencijos dalyvius pasveikino Kelmės rajono savivaldybės Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vedėjos pavaduotoja Sonata Venckienė.

Pirmajame pranešime „Linksmybės Žemaitės ir Šatrijos Raganos kūryboje“, kurį skaitė humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja Ramunė Bleizgienė, palygino Žemaitės apsakymus su Šatrijos Raganos ankstyvaisiais kūriniais, atskleidė skirtingas ir panašias „linksmumui“, „linksmybės“ suteikiamas reikšmes. Nors abi moterys buvo bajoriškos kilmės, tačiau tik Šatrijos Raganos laiškuose ir ankstyvojoje kūryboje itin ryškiai pasirodo XIX amžiuje aukštuomenės gyvenimui būdingas „linksmumas“, kaip kolektyvinės pramogos lydimas išgyvenimas. Tuo tarpu Žemaitės kūrinuose „linksmumas“ pirmiausia būdingas pavasario gamtai, kuri sukuria būseną, apimančią valstiečius.

Antrajame pranešime „Žemaitės realizmo pobūdis“ humanitarinių mokslų daktarė Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto docentė Dalia Čiočytė atskleidė, kad Žemaitės realizmas, kai atrodo, kad rašytoja tik paprastai atvaizduoja tikrovę, yra iliuzija, nes menas ne kopijuoja tikrovę, bet ją interpretuoja, aiškina jos esmę – Žemaitė tikrovės detales kruopščiai atranka ir jų literatūriniais deriniais formuoja savąją tikrovės sampratą.

Trečiąjį pranešimą „Žemaitės „Raštų“ redagavimo problemos“ skaičiusi humanitarinių mokslų daktarė, Mykolo Romerio universiteto Humanitarinių mokslų instituto lektorė, Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus Leidybos skyriaus vyriausioji redaktorė Ilona Čiužauskaitė konstatavo, kad Žemaitės grožinė kūryba, redaguota ne vieno redaktoriaus, skaitytojus pasiekė perdirbtu lituanizuotu pavidalu be įprastų fonetinių pokyčių bei redakcinių pastabų. Mokslininkė išreiškė abejonę, ar Jono Jablonskio pradėtas Žemaitės grožinių tekstų redagavimo procesas, kurį kiek modifikavę tęsė kiti redaktoriai, visais atvejais buvo būtinas.

Aktorius Vaidas Praspaliauskas. Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešosios bibliotekos archyvo nuotrauka.

Konferenciją pradėję Kelmės kultūros centro folkloro atlikėjai. Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešosios bibliotekos archyvo nuotrauka.

Bibliotekininkė, visuomenės veikėja, savanorė Albina Saladūnaitė pranešime „Lietuva skalna už Žemaitę Bitei“ (J. Tumas-Vaižgantas) išsamiai ir jausmingai papasakojo ne tik apie rašytojos Gabrielės Petkevičaitės-Bitės įtaką Žemaitės talento atsiskleidimui, bet ir apie abiejų moterų rašytojų bičiulystę, kuri virto ir „Dvi Moteri“ slapyvardžiu gimusiais kūriniais.

Kiekvienuose Žemaitės skaitymuose dalyvauja rašytojas, tapęs Žemaitės literatūrinės premijos laureatu. Šįkart juose pranešimą „Moters galia“ skaitė 2020-ųjų metų Žemaitės literatūrinės premijos laureatė Nijolė Kepenienė, kuri atskleidė savo potyrius pažindinantis su Žemaitė ir jos tekstais, pradedant vaikystėje perskaityta „Pasaka“ iš knygos „Užmiršti vaikai“ ir baigiant rašytojos kūrybos dualumo suvokimu bei Žemaitės, kaip žmogaus, kaip moters, valia ir galia suabejoti į rėmus spraudžiamu gyvenimu.

Alytaus miesto teatro aktorius Vaidas Praspaliauskas Žemaičių dūnininkų tarme įtaigiai perskaitė ištraukas iš mažiau girdėtų, bet labai vaizdingų Žemaitės apsakymų „Ne prieš dorą, ne prieš dorą toks šėlimas“ ir „Atminimai“.

Konferencijos metu veikė dailininkės Aldonos Skirutytės iliustracijų (kopijų) paroda „Žemaitė“ ir dokumentų paroda „Paskui Žemaitę“, kurioje įamžintos Julijos ir Lauryno Žymantų šeimos (vėliau – tik rašytojos Žemaitės) gyventos ar svarbesnės lankytos vietovės. Tokiu pavadinimu bibliotekos specialistai sukūrė virtualią kelionę, kuri ir buvo pristatyta skaitymuose.

Virtualios kelionės „Paskui Žemaitę“ nuoroda: <https://zemaitesbiblioteka.wixsite.com/paskuizemaitė>.

Projektą „Devintieji Žemaitės skaitymai. Potyriai“ finansuoja Lietuvos kultūros taryba ir Kelmės rajono savivaldybė.

Nijolė Kančauskienė,
Kelmės rajono savivaldybės
Žemaitės viešoji biblioteka

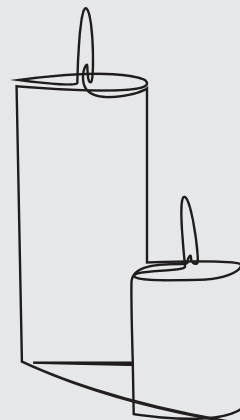
PRO MEMORIA

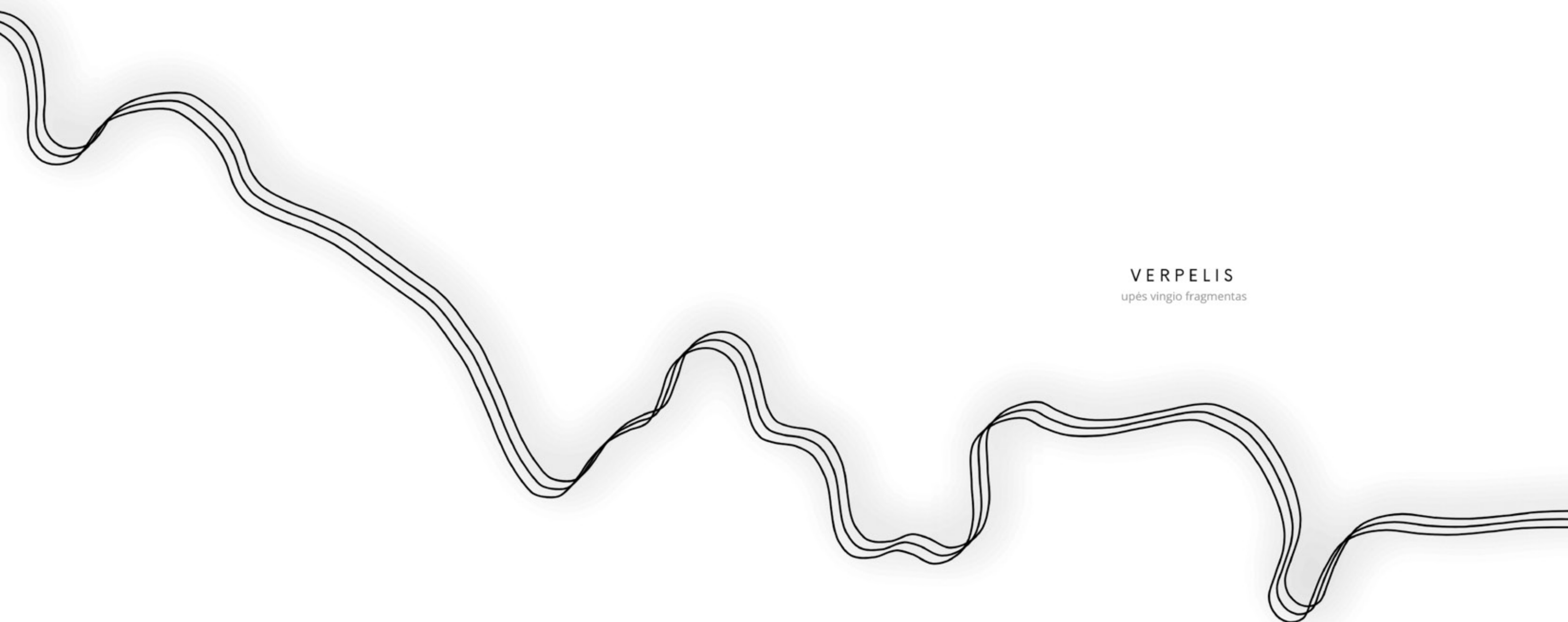
Netekome gamtos mokslų daktarės, esperantininkės levos Švarcaitės (1939–2024). Ieva Švarcaitė gimė Norkių kaime (Kelmės r.). Vilniaus universitete įgijo gamtos tyrinėtojos specialybę bei pedagogės profesiją. Mokslininkė atstovavo Lietuvai tarptautiniuose kongresuose, dalyvavo mokslinėse ekspedicijose užsienyje. Lietuvos ir užsienio mokslinėje literatūroje žinoma daugiau kaip penkiasdešimt jos darbų geologijos tema. I. Švarcaitė taip pat buvo neabejinga gimtajai kalbai – vaiguviškių šnektai. Ji rinko gimtosios šnektos duomenis, ieškojo kitų kalbų žodynuose paaiškinimų vaiguviškių šnekte vartojamoms svetimybėms, sistemino informaciją. Sukaupę medžiagą sudėjo į knygas. 2014 m. už žodyną „Mano gimtoji kalba. Vaiguvos šnektai: (žemaičių dūnininkų tarmė)“ I. Švarcaitei buvo įteikta Reginos Biržinytės literatūrinė premija. Tais pačiais metais Žemaičių kultūros draugijos Šilalės skyrius apdovanojo „Žemaitiškumo sargu“ (medine skulptūra „Žemaitis“), Žemaičių kultūros draugija – diplomu už nuopelnus saugant ir puoselėjant žemaitiškumą – tautos etninę kultūrą.

Netekome Žemaitės premijos laureato Juozo Šikšnelio (1950–2024). Rašytojas, skulptorius Juozas Šikšnelis gimė Švendubrėje (Druskininkų sav.). Vilniaus universitete studijavo bibliotekininkystę ir bibliografiją. Dirbo Klaipėdos apskrities levos Simonaitytės viešojoje bibliotekoje – ėjo įvairias pareigas, buvo ir šios įstaigos direktoriumi. Jis buvo talentingas ir produktyvus rašytojas, parašęs ir išleidęs apie 30 knygų, nuo 1994 m. priklausė Lietuvos rašytojų sąjungai. Už nuoseklų darbą Lietuvos labui ir pasižventimą 2019 m. J. Šikšneliui įteiktas Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atminimo medalis „Tarnaukite Lietuvai“, o 2001 m. jis tapo Žemaitės bei levos Simonaitytės literatūrinių premijų laureatu už romaną „Kryžiau žalio medžio“ (2000).

Netekome skulptorės, pedagogės, profesorės Daliutės Onos Matulaitės (1942–2025). Daliutė Ona Matulaitė gimė Jukniškės kaime (Kelmės r.). Menininkė baigė Lietuvos dailės institutą. Aštuoniolika metų dirbo Vilniaus vaikų dailės mokyklos mokytoja, du dešimtmečius dėstė Vilniaus dailės akademijoje. Dalyvavo tarptautinėse parodose, skulptūros simpoziumuose Lietuvoje ir užsienyje, rengė individualias parodas. Per daugiau nei keturis dešimtmečius D. O. Matulaitė iš granito, bronzos, medžio, terakotos sukūrė dekoratyvinių skulptūrų, paminklų, smulkiųjų formų skulptūrų, skulptūrinių portretų, fontanų, antkapinių paminklų, medalių. Reikšmingos skulptūros pasižymi ne tik išskirtine menine raiška, bet ir valstybine svarba, kaip antai: „Neringa“ Klaipėdoje (1972–1983), „Stumbras“ Kaune (1969–1979), rašytojos Lazdynų Pelėdos paminklas „Seserys“ Vilniuje (1988–1995), rašytojos levos Simonaitytės paminklas „Šventvakarių Ėvė“ Priekulėje (1985–1997), „Gražina“ Vilniuje (1973–2000), paminklas aušrininkams atminti „Aušra“ Šiauliuose (1985–2003), paminklas Lietuvos kariams, žuvusiems už Tėvynę 1920 m., „Ramybė“ Berznyke (Lenkija, 2005), paminklas žemaičių dūnininkų genčiai Medvėgalyje Šilalės rajone (2006–2007), paminklas Žygimantui Augustui ir Barborai Radvilaitei „Karūnos“ Druskininkuose (2010–2011), monumentas Jogailai ir Jadvygai Budapešte (Vengrija, 2013).

D. O. Matulaitė apdovanota ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiumi (2014).

VERPELIS

upês vingio fragmentas

